Katalog projektů dobré praxe v hudební, dramatické, výtvarné, tanečně-pohybové a slovesné výchově

Martina Friedlová a kol.

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta

Katalog projektů dobré praxe v hudební, dramatické, výtvarné, tanečně-pohybové a slovesné výchově

Martina Friedlová a kol.

Olomouc 2020

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Tato publikace je výstupem projektu Jedinečností uměleckého výrazu k inkluzivnímu uměleckému vzdělávání, reg. č. CZ.02.3.62/0.0/0.0/16_037/0004022.

Recenze:
Mgr. Lucia Pastieriková, Ph.D.
Mgr. Svatava Drlíčková

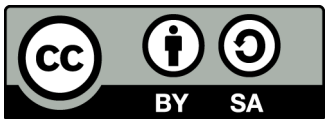

Toto dílo je licencováno pod licencí **Creative Commons BY-SA** (Uveďte původ – Zachovejte licenci). Licenční podmínky najdete na adrese https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

© Martina Friedlová a kol., 2020
© Univerzita Palackého v Olomouci, 2020
DOI: 10.5507/pdf.20.24456737
ISBN 978-80-244-5673-7 (online : PDF)

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem autorům a autorkám projektů dobré praxe, kteří se je rozhodli sdílet, dále ověřovatelům a partnerům projektu IMUZA, kteří podobu publikace konzultovali. Vaše zkušenosti, postřehy, doporučení a inspirace jsou důležitou a nosnou součástí nejen této publikace, ale také všech našich společných seminářů a setkání. Už staří Římané se drželi myšlenky Teoria sine praxi sicut currus sine axi, praxis sine teoria sicut currus sine via. Tým IMUZA spolu s Vámi, partnery projektu, toto motto naplňuje v praxi.

Za řešitelský kolektiv projektu IMUZA
Martina Friedlová

Obsah

Úvod **6**

1 PROJEKTY DOBRÉ PRAXE V HUDEBNÍ VÝCHOVĚ **7**
1.1. Hudební gotika (Jarmila Šiřická) 7
1.2 Práce s orchestrem dětí, rodičů a učitelů ZUŠ Rýmařov ZUŠKABAND (Jiří Taufer) 11
1.3 Celostní muzikoterapie v podmínkách Dětského domova, Základní školy, Základní školy speciální a Praktické školy Zlín (Jana Gavendová) 16
1.4 Prvky inkluze ve výuce hudební teorie a dějin hudby na konzervatoři – příklady dobré praxe (Jitka Žižková, Vendula Svobodová, Jiří Knotte) 20

2 PROJEKTY DOBRÉ PRAXE V DRAMATICKÉ A SLOVESNÉ VÝCHOVĚ **34**
2.1 Příběh pana Tydýta (Sdružení D, z. ú., Magdaléna Strejčková) 34
2.2 Příběh pana Tydýta – praktické uvedení na škole (Alena Palarčíková, Pavla Boučková) 37
2.3 Integrativní workshop „Pojďme sčítat hrušky s japkama“ (Martin Dominik Polínek) 39
2.4 Setkání – festival malých scénických forem pro žáky praktických škol jednoletých a dvouletých (Petra Havránková, Radoslav Mesarč) 41
2.5 Dramatický kurz SENior (Jana Jurkasová) 50
2.6 Dramaterapeutický projekt Racek (Milan Valenta, Tereza Houšková) 53

3 PROJEKTY DOBRÉ PRAXE VE VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ **60**
3.1 Na stejné zemi co my, bydlí tu s námi stromy (Radka Mašková) 60
3.2 Moudrost v hlavě (Eva Žváčková) 70
3.3 Příroda jako inspirace (Olga Svobodová) 79
3.4 Vlaštovčí hnízdo (Olga Svobodová) 81
3.5 Malujeme bez hranic (Magda Kubíčková) 85
3.6 Ověřování vhodných výtvarných technik pro žáky s mentální retardací (Jitka Riedelová) 92

4 PROJEKTY DOBRÉ PRAXE V TANEČNĚ-POHYBOVÉ VÝCHOVĚ **103**
4.1 Tělesná výchova s prvky tanečně-pohybové terapie (Martina Vávrová) 103

5 MEDAILONKY AUTORŮ **105**

Úvod

Publikace, kterou právě otevíráte, je otiskem jednoho z hlavních cílů projektu IMUZA – propojování, sdílení, vzájemného obohacení pedagogů různých stupňů a typů škol a dalších profesionálů, jež se zaměřuje na inkluzivní přístupy ve výchově a ve vzdělávání.

Publikace přináší projekty dobré praxe, jejichž autory jsou partneři projektu IMUZA ze základních a mateřských škol, ze škol speciálních a z konzervatoří. Podstatou projektů je popis aktivit, které byly připraveny a ověřeny přímo v praxi – v rámci hudební výchovy, výtvarné výchovy a osobnostně-sociální výchovy na různých stupních, při inkluzivním přístupu k hudební teorii na konzervatoři nebo také při nacházení funkčních preventivních programů a realizaci volnočasových aktivit.

V publikaci tak pozorný čtenář najde velmi rozmanitý materiál. Liší se nejen rozsahem textu, ale také časovým rozsahem, potřebným k realizaci, a cílovou skupinou, pro kterou je určen. Právě pro tuto rozmanitost jsme projekty dobré praxe rozdělili podle múzických umění, která využívají, a nikoli podle věku dětí a dospívajících, pro které jsou programy určeny. Mnoho z předložených programů lze adaptovat a využít pozměněným způsobem. Tak jako se při inkluzivní výuce propojují odlišné světy, náhledy a možnosti, stejně tak mohou prezentované postupy kolegů obohatit naši práci a přemýšlení o ní.

Věřím, že publikace přinese inspiraci, nové myšlenky a podněty pro každodenní praxi.

Martina Friedlová
editorka publikace

1 PROJEKTY DOBRÉ PRAXE V HUDEBNÍ VÝCHOVĚ

1.1 Hudební gotika

Autor projektu: Jarmila Širická

Cíl projektu: práce s poslechovou skladbou a pracovním listem, posílení komunikačních kompetencí žáků, podpora kompetence k učení, navýšení dovednosti práce s informacemi.

Cílová skupina projektu: žáci druhého stupně vzdělávání – třída; žáci s poruchou autistického spektra.

Čas potřebný pro přípravu: 5 minut – kopírování existujících pracovních listů, 2 hodiny – příprava nových pracovních listů.

Čas potřebný pro realizaci: 15-25 minut, případně celá výuková jednotka.

Pomůcky k projektu

- pracovní listy pro každého žáka;
- tablet nebo chytrý mobilní telefon (dotykové zařízení) s aplikací pro čtení QR kódů pro jednotlivce, dvojici, případně skupinu (školní sada);
- sluchátka k mobilnímu zařízení (z hygienických důvodů je vhodné preferovat vlastní sluchátka žáků);
- dobré připojení na wifi (přístupné pro žáky).

Kontraindikace k využití projektu: neslyšící žák, špatný wifi signál, nedostatek mobilních zařízení, změněný link zdroje hudební ukázky (v případě, kdy má škola vlastní úložiště, problém změny nenastane, ale může nastat při použití ukázek na YouTube).

Popis projektu: V projektu se jedná o alternativní způsob práce s poslechovou skladbou. Tato verze je vhodná pro třídu s žákem s poruchou autistického spektra. Zmínění žáci jsou většinou citliví na vyšší hladinu zvuku, která zpravidla doprovází společné poslechové aktivity. Následující způsob práce jim může poskytnout možnost individuální práce se skladbou. Žáci si mohou sílu zvuku nastavit na přijatelnou úroveň, a všichni takmají možnost pracovat dle vlastního tempa a potřeb, následně se rovněž více soustředí na danou problematiku. (Žák se může k poslechu díla nebo určité jeho části několikrát vracet, aniž by omezoval prostor ostatních žáků.) Všichni žáci mohou také individuálně konzultovat případný hudební problém s vyučujícím. Popis přípravy pracovního listu lze nalézt v publikaci L. Kružíkové.

Průběh lekce

1. Opakování vědomostí o hudebním období gotiky (5-7 minut)
Každý žák si připraví 2–3 otázky, na které zná odpověď a které postupně klade ostatním. Pokud další žák na položenou otázku správně odpoví, přebírá štafetu v kladení otázky. Jestliže v odpovědi nebyl úspěšný, odpoví na otázku sám tazatel a do pléna nebo konkrétnímu žáku zadá otázku další. Úvodní opakování lze také provést elektronicky (Kahoot a Socrative umožní další využití dotykových zařízení v hodině, tentokrát budou plnit funkci hlasovacího zařízení nebo testu na interaktivní tabuli s využitím hlasovacích zařízení, další možností je také losovací aplikace, například Decide Now!).

2. Úvodní poslech a zamyšlení (3–5 minut)
Poslech z alba B. Basikové – Gregoriana, ukázka Kyrie eleison, na kterou naváže otázka k diskusi, například: *Co má tato ukázka společného s opakovanou látkou?*
Uvedenou ukázku lze také porovnat s ukázkou zpěvu gregoriánského chorálu (odkaz na ukázky viz níže).například: https://www.youtube.com/watch?v=ZQK7zRnCaP4&t=418s;
https://www.youtube.com/watch?v=PlFaO_PdYE8&index=17&list=PLjZLyioqJjMqH0q4ilyXmtP4jqVXWlXiN.
Mohou navázat další otázky k diskusi, například: *Co mají společného a čím se liší obě hudební ukázky?*

3. Individuální práce, případně práce ve skupinách s pracovním listem (15 minut)Žáci se rozdělí do skupin po 4 nebo 6. První úkol zpracuje každý žák sám a řešení si pak žáci porovnají ve skupině. Poté skupina rozdělí zbývající úkoly z pracovního listu tak, aby měla na konci hodiny vypracované všechny otázky (formou práce ve dvojicích). K vypracování úkolu lze využít tablet nebo mobilní telefon jako zdroj nových informací. Úkoly pracovního listu mohou žáci zpracovávat samostatně všechny, ale práce v tom případě vyžaduje časovou dotaci vyšší než jednu vyučovací hodinu. Nesplněné úkoly mohou být zadány jako dobrovolný domácí úkol.

4. Nácvik písně Gaudeamus igitur
Práci s poslechem v prvním úkolu usnadní nácvik písně, ke kterému využijeme imitační metody (žáci mohou melodii opakovaně naposlouchat z hudební ukázky). Zkontrolujeme společně intuitivní překlad a vytvořené slovníčky, na připravené linky si žáci doplní českou verzi písně:

1. [: Radujme se, přátelé, než nám prchne mládí :],
   po příjemné mladosti, po stařecké sešlosti
   [: zem nás navždy schladí :]
2. [: Sláva akademii, sláva profesorům :]
   zdráv buď každý jejich člen, celý sbor buď pozdraven,
   [: vzkvétej slavné fórum :]

Možné varianty práce: individuální práce se společnou kontrolou, párová práce s jedním dotykovým zařízením a jedněmi sluchátky, skupinová práce.

Poslední varianta se blíží běžné výuce a zaručuje pouze částečné „klidové pole“ a potřebnou časovou dotaci pro jednotlivé žáky. Aktivitu lze také provádět s celou třídou realizací společného poslechu a individuální či párovou, případně skupinovou prací s pracovním listem. Pracovní list může být také zadáním dobrovolné či povinné domácí úlohy.

5. Doplňkové materiály

Pracovní list k poslechu GOTIKA (skupinová práce)

Skupina

1. Pomocí QR kódu si stáhni hudební ukázku, poslechni si ji a seřaď do správného pořadí text první sloky:

- IUVENES DUM SUMUS
- NOS HABEBIT HUMUS
- GAUDEAMUS IGITUR
- POST MOLESTAM SENECTUTEM
- POST IUCUNDAM IUVENTUTEM

V další sloce písně podtrhni slova, o kterých si myslíš, že dokážeš intuitivně přeložit.

O překlad se také pokus:	česká verze:
VIVAT ACADEMIA	.....
VIVANT PROFESSORES	.....
VIVAT MEMBRUM QUOD LIBET	.....
VIVANT MEMBRA QUAE LIBET	.....
SEMPER SINT IN FLORE	.....

Vytvoř svůj slovníček:

VIVAT =	ACADEMIA =
PROFESSORES =	MEMBRUM =
QUOD =	LIBET =
LIBET =	SINT =
FLORE =	

2. Poslechni si skladbu a urči jméno panovníka, o kterém se v ukázce zpívá:

Jméno panovníka z ukázky: .....

Doplň ke jménu panovníka i další informace:.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Poslechni si další ukázku a zapiš čas, ve kterém uslyšíš citaci jedné z nejstarších českých písní, a také název citované písně. (Kolikrát téma zazní?)

a)

b)

čas: ..... název: ..... čas: ..... název: .....

4. Bonus: Podívej se na filmovou ukázku ze známé pohádky.

Má ukázka něco společného s dnešním tématem? Po zhlédnutí ukázky o problému diskutujte ve skupině.

(tento QR nemám)

Fotografie z realizace

Nahrávky

- Gregoriánský chorál

https://www.youtube.com/watch?v=ZQK7zRnCaP4&t=418s (15. 10. 2019)
https://www.youtube.com/watch?v=PlFaO_PdYE8&index=17&list=PLjZLyioqJjMqH0q4ilyXmt-P4jqVXWlXiN

- Gaudeamus igitur

https://www.youtube.com/watch?v=SvpRiHfqnQs

1.2 Práce s orchestrem dětí, rodičů a učitelů ZUŠ Rýmařov ZUŠKABAND

Autor projektu: Jiří Taufer

Cíl projektu: společné hudební zážitky žáků ZUŠ Rýmařov, jejich učitelů a rodičů v jednom hudebním tělese (orchestru ZUŠKABAND). Rozvoj kompetencí k týmové spolupráci. Výuka nápodobou. Budování dobrého vztahu dětí, jejich rodičů a jejich učitelů – vztahu silně motivačního. Výchova potřebných životních postojů skrze uměleckou výuku – vytrvalosti, trpělivosti, soustavnosti, cílené a smysluplné domácí přípravy, odpovědnosti za týmovou práci.

Cílová skupina projektu: přibližně 20 žáků základní umělecké školy ve věku 10–19 let a 10 dospělých (rodiče, učitelé ZUŠ Rýmařov). Inkluzivní rozměr zde lze nalézt především v tom, že ve společném hudebním díle nikdo neřeší věk hudebníků, jejich hráčské schopnosti (děti toho leckdy umí více než jejich rodiče), prostředí, v němž žijí a vyrůstají, náboženské či sociální a jiné predispozice členů orchestru.

Čas potřebný pro přípravu: Vzhledem k tomu, že v orchestru ZUŠKABAND se cíleně uplatní každý nehledě na věk, nástroj či úroveň hráčských a pěveckých schopností, je třeba každé hudební dílo upravit speciálně pro aktuální obsazení orchestru. Vznikají tak zcela různorodé úpravy hudebních děl od klasické hudby přes pop, hudbu filmovou, lidovou až třeba po jazz. Náročnost, a tím i čas potřebný k takovým úpravám, se velmi různí – od 10 minut až po několik dní. Do času potřebného **k přípravě jedné výukové jednotky je také nutné** v kontextu ZUŠ Rýmařov započítat každotýdenní přípravu speciální učebny, kterou orchestr sdílí s jinými hudebními skupinami ZUŠ. Je třeba též počítat s časem na údržbu a pravidelnou obnovu materiálu (hudební nástroje, kabely, mikrofony, mixážní pulty, stojany na mikrofony a noty) a také na tisk a přípravu partitury a prováděcích partů.

Čas potřebný pro realizaci: výuková jednotka (90 minut).

Pomůcky k projektu: počítač 2 v 1 (PC + tablet s OS Win10), software – notační program Sibelius, software pro dirigenty MobileSheets, hudební nástroje, kabely, mikrofony, stojany na mikrofony i noty, kytarové podnožky, reprobedny, mixážní pulty, elektronické klávesy, elektronické bicí a klasická bicí souprava, saxofony, trubky, housle, akordeony, basové kytary, notový materiál, při koncertech dále speciální trička a přehozy přes stojany na noty.

Kontraindikace k využití projektu: Větší počet dětí dojíždějících z velké spádové oblasti (jsou pak závislé na autobusových spojích). Finanční náročnost pořízení a údržby vybavení orchestru (nástrojů a celého zvukového systému). Náročné úpravy partitur, které je třeba upravit na základě aktuálního složení orchestru.

Popis projektu

V orchestru ZUŠKABAND ZUŠ Rýmařov jsou cíleně sdruženy nejen děti, ale i jejich rodiče a učitelé. Toto společné muzicírování přináší ohromné výsledky – jedná se o inkluzi v pravém slova smyslu, ba dokonce její nejvyšší úroveň. Nejde totiž pouze o vzdělávání, ale především o výchovu a sebezkušenost, a to nejenom dětí, ale i dospělých. V procesu společného vzdělávání je jako nejvyšší cíl chápan stav, kdy nikdo nebude řešit, jaké úrovně jsou hráčské schopnosti, věk hráčů, jejich dispozice, sociální či náboženské prostředí – zapojit se mohou a musí opravdu všichni. Kdo je oním „inkluzivním elementem“, není na první pohled patrné a není to ani důležité. Děti i dospělí jsou vedeni k trpělivosti, vysokému pracovnímu nasazení, ale přitom i k toleranci. Vést orchestr podobného zaměření je pro vedoucího skutečně tvrdá práce, ale výsledky jsou ohromné, po hudební i lidské stránce. Orchestr ZUŠKABAND je v tomto smyslu špičkové těleso, kterým prošlo mnoho dětí i dospělých – právě na těchto „absolventech“ je nejlépe poznat, jak je uvedený koncept úspěšný. Všichni hráči, kteří ZUŠKABANDEM prošli, se po odchodu ze školy, z orchestru i z Rýmařova zapojují do dalších hudebních aktivit a stávají se členy dalších orchestrů či kapel. To, co do hráčů během takové inkluzivní výuky vložíme, si pak nesou po celý svůj život.

Další pozitivum práce ZUŠKABANDU lze spatřit ve výuce prostřednictvím rozumného využití multimédií. Učitelé, zejména starší generace, mohou mít problémy a stěžují si na dnešní „přetechnizovanou“ dobu. Ocitli se **v situaci, s níž si** nedokáží poradit. V tom je samozřejmě třeba vidět problém – generační zlom je zde více než jednoznačný. Tím spíše si musíme ale uvědomit, že technice se dnes nevyhnou, není možné dětem techniku a především elektronická zařízení zakazovat. To by bylo kontraproduktivní. Jako daleko smysluplnější se jeví těchto technologií využít a nasměrovat děti správným směrem. V našem projektu je často používáno služeb Google Suite, redakčního systému Joomla!, nahrávek na YouTube, mailové komunikace, práce s MIDI.

Velmi přínosnou se ukázala spolupráce s „dospělým“ pěveckým sborem Vox Montana, s nímž ZUŠKABAND realizoval mnoho koncertů včetně společně provedených skladeb a písniček.

Popis výukové jednotky

1. Přípravná část

Žáci (i dospělí) přicházejí na zkoušku minimálně 15 minut předem. Zkušebnu orchestr sdílí s jinými školními soubory, je ji tedy třeba připravit – postavit mikrofony, stojany na noty, připravit židle, zapojit klávesy a připravit další nástroje.

Žáci si naladí nástroje, zpěváci se během přípravy rozezpívají – jsou vedeni k tomu, aby na rozezpívání pracovali automaticky a hlavně samostatně.

2. Realizační část

Dirigent nejprve zkontroluje ladění a koriguje případné chyby. Nelze připustit, aby se ladění odbylo – děti jsou tak vedeny k profesionální poctivosti. Dirigent zkontroluje, jestli mají všichni noty.

Při zkoušce se osvědčilo hru v průběhu skladby několikrát přerušit a korigovat chyby. Nutno zdůraznit, že právě při tomto přerušení dochází k autokorekci chyb mezi dětmi. V ZUŠKABANDU cíleně necháváme tyto momenty proběhnout zcela volně. Přijde-li totiž někdo nepřipravený, bez not, bez nacvičeného partu, ostatní to negativně komentují, protože se cítí být do společného výsledku zapojeni, záleží jim na něm a těžce nesou, když jim to někdo kazí. Zde lze také nalézt jeden z inkluzivních rozměrů celého projektu, protože pochvalu i výtku při korekcích chyb dostává každý naprosto stejným dílem – i to lze udělat citlivě a s humorem, ale důrazně.

Členové orchestru jsou zde prostřednictvím praktické hudební výuky vychováváni k poctivosti, domácí pravidelné přípravě, k odpovědnosti za společné týmové dílo i k dochvilnosti. Osvojení těchto potřebných návyků a životních postojů je pro praktický život velmi důležité, v jistém smyslu důležitější než hra na hudební nástroj, zpěv a praktické hudební dovednosti.

Na tomto místě je vhodné upozornit na článek 1.2 z Rámcového vzdělávacího programu pro základní umělecké vzdělávání, kde je zmíněna myšlenka, že žák nechodí do ZUŠ hrát na housle, žák se prostřednictvím hry na housle učí, a získává tak potřebné životní postoje a návyky. Cílem výuky na ZUŠ (včetně inkluzivního přístupu) není hudba, divadlo, tanec, výtvarné umění, ale pozitivně změněná lidská bytost (volná parafráze).

3. Závěrečná část

V závěru zkoušky musí proběhnout její zhodnocení – co se dařilo a co nikoliv, na co se bude třeba při domácí přípravě zaměřit. V závěru řešíme též organizační záležitosti, kterých je v tak velkém počtu hudebníků pokaždé větší množství.

Děti musí vědět, že ani zkouška, ani koncert nekončí tím, že se odehrají skladby, ale že se končí úklidem. Zkušebnu je třeba připravit pro další školní soubory. Děti jsou vedeny k pořádku, odpovědnosti a empatii k druhým.

Doplňkové materiály

Na následujících řádcích naleznete příklady úprav písní a skladeb pro ZUŠKABAND. Případní zájemci mají svolení autora úprav notový materiál bez problémů dále používat – samozřejmě v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb.

- Marc-Antoine Charpentier – Te Deum
- Ed Sheeran – Nancy Mulligan
- Vlasta Redl – Kdyby
- Jose de Azpiazu – El Vito
- James Brown – I Feel Good
- Alan Silvestri – Forrest Gump Theme

Fotografie z realizace

ZUŠka band
ZUŠka band
ZUŠka band
ZUŠka band

1.3 Celostní muzikoterapie v podmínkách Dětského domova, Základní školy, Základní školy speciální a Praktické školy Zlín

Autor projektu: Jana Gavendová

Cíl projektu: zlepšení kvality života žáků naší školy prostřednictvím aplikace metod celostní muzikoterapie ve školních vzdělávacích programech pro žáky s mentálním postižením.

Cílová skupina projektu: žáci s lehkým a středně těžkým mentálním postižením ve věku 6–18 let.

Pomůcky k projektu: hudební nástroje s přirozeným laděním, například bubny djembe, rámové bubny, tibetské mísy, různé druhy fujar, rozmanité rytmické i melodické perkusní nástroje, zvonkohry a další nástroje.

Popis projektu

Metodu celostní muzikoterapie využíváme v naší instituci od roku 2010 s různými skupinami žáků. Sezení se účastní žáci se všemi stupni mentálního postižení, s kombinací postižení, s poruchami autistického spektra, děti ubytované na internátě školy i děti žijící v dětském domově.

Muzikoterapie využívá a kombinuje různé hudební prvky: melodii, harmonii, rytmus, tempo, dynamiku a metrum. Všechny hudební prvky na člověka působí, a dochází tak k celkovému zlepšení kvality života žáků naší školy.

Podstatné pro nás je, že cílem muzikoterapie není rozvoj hudebních dovedností nebo znalostí o hudbě, ani vytvoření hudebně dokonalého estetického přednesu či výsledku. Rozvoj hudebních dovedností v muzikoterapii je vedlejším výsledkem naší činnosti. Hudba zde vystupuje jako prostředek, ne cíl.

Metodu celostní muzikoterapie (dále CM) vytvořil a rozvinul v České republice hudebník, speciální pedagog a muzikoterapeut PaedDr. Lubomír Holzer. Jeho pojetí „předpokládá celostní přístup ke světu, muzikoterapii, k osobnosti klienta i osobnosti muzikoterapeuta. Své zdroje metoda nachází rovněž v odkazech pravěkých, starověkých i přírodních národů a tradičních kultur". Pojem „celostní terapie" znamená takový léčebný přístup ke klientovi, který vnímá člověka jako celek na všech jeho úrovních – na úrovni těla, mysli i ducha.

Zavedení muzikoterapie v podmínkách školy

V minulosti jsem ve své praxi učitelky hudební výchovy hledala alternativní metody práce, ve kterých by nebyl patrný tlak na výkon žáka. Žáci s těžším mentálním postižením měli obtíže s reprodukcí písní i se zapamatováním textů. Hodiny hudební výchovy tak byly stálým hledáním vhodných metod práce. Využívala jsem techniky, kde mohli žáci projevit radost z činnosti, kreativitu, intuitivní produkci. Realizovala jsem se žáky různé hry s rytmem, hudebně-pohybové aktivity a aktivity s prvky dramaterapie.

V prvním období po absolvování kurzů celostní muzikoterapie jsem praktikovala prvky CM v běžných hodinách hudební výchovy.

V současné době je kromě hudební výchovy zavedena ve školním vzdělávacím programu i možnost muzikoterapie, je zde tedy pevnou, oficiální součástí ŠVP. Muzikoterapii vede vyškolený muzikoterapeut, absolvent kurzů CM.

Ve školním roce, kdy byla poprvé muzikoterapie zařazena do výuky jako součást ŠVP, byly utvořeny stabilní skupiny žáků docházejících na hodiny muzikoterapie. Osvědčila se také přítomnost dalšího stálého pedagoga – učitelky, vychovatelky školní družiny nebo asistentky pedagoga se zájmem o hudební aktivity. S narůstajícími zkušenostmi se postupně měnila jejich role – z role pedagogického dohledu do role podporujícího pedagoga se znalostí principů celostní muzikoterapie.

V učebním plánu ŠVP nadále zůstal i předmět hudební výchova, který využívá některé techniky uplatňované v muzikoterapii, ty ovšem nejsou dominantou zmíněného předmětu. Inspirace, kterou muzikoterapie přináší do hodin hudební výchovy, je zřejmá, není však možné ji nazývat terapií. Učitel hudební výchovy, který využívá v hodině hudební výchovy prvky muzikoterapie, musí zřetelně pracovat v edukativním rámci.

Realizace muzikoterapie v současné době

V současné době docházejí na muzikoterapii tři skupiny žáků. Dopoledne jsou to dvě třídy mladších žáků a v odpoledních hodinách se jedná o smíšenou skupinu dětí z denní docházky, internátu i dětského domova.

Do každé skupiny jsou zařazeni žáci s různým stupněm a kombinací mentálního postižení a s ohledem na terapeutický proces jde o činnost dlouhodobou, často víceletou. Z důvodů sledování a vyhodnocování účinků muzikoterapie jsme pro žáky zavedli tzv. pozorovací záznam

průběhu muzikoterapie. Zde zaznamenáváme významné projevy žáků – reakce na hudební nástroje, vývoj jejich instrumentálních i hlasových schopností, projevy při relaxaci. Zaznamenáváme také jejich potřeby při realizaci muzikoterapie – kde mají své „bezpečné" místo v místnosti, zda potřebují blízkost dospělého a další podrobnosti.
Zde má své nezastupitelné místo další přítomný pedagogický pracovník, který může terapeutovi sdělovat cenné podněty z pozorování jednotlivých dětí i ze samotného průběhu muzikoterapeutické hodiny. Ukázka pozorovacího záznamu je uvedena v příloze. Pozorovací záznamy slouží k vyhodnocování celého muzikoterapeutického procesu a určování postupu terapie u jednotlivých žáků i celé skupiny.

Doplňující aktivity

Doplňující aktivitou je prezentace hudebních schopností žáků na veřejnosti. Žáci spolu s ostatními účastníky prezentují svou radost z muzicírování na společných koncertech, které probíhají na různých místech České republiky. Koncerty mají příznačný název – Zázraky světa. A zázraky se opravdu dějí – muzikoterapie velmi přispívá k harmonickému rozvoji, pohodě a klidu našich žáků a ke společným zážitkům dětí i pedagogických pracovníků.

Nová tradice byla vytvořena v roce 2014 díky řediteli Základní umělecké školy ve Zlíně – Malenovicích. Každým rokem mají žáci možnost vystoupit s malou hudební prezentací na vánočním charitativním koncertě této ZUŠ v působivých prostorách malenovického kostela. S hrdostí vnímám rostoucí sebevědomí našich dětí a radost z možnosti vystoupit před zcela zaplněným kostelem. Za výtěžek ze sbírky, která zde vždy probíhá, máme možnost nakoupit další hudební nástroje, a zvýšit tak možnosti kvality života dětí s mentálním postižením. Součástí mého působení je také průběžné seznamování pedagogů s technikami práce s různými hudebními nástroji tak, aby poté při přímém působení na žáky dokázali některé hudební nástroje sami používat.

V době, kdy mají děti například prázdniny, mohou i pedagogičtí pracovníci prostřednictvím workshopů vnímat léčivé účinky celostní muzikoterapie. Pedagogičtí pracovníci mají také možnost se vzdělávat v kurzu hry na muzikoterapeutické nástroje pod vedením PaedDr. L. Holzera, který v naší organizaci probíhá již pátým rokem.

Varianty práce

Používáme dvě základní formy muzikoterapie:

Formu aktivní, kombinovanou s kratšími relaxačními bloky. Žáci sami pod vedením muzikoterapeuta hrají na různé hudební nástroje s přirozeným laděním – djembe, šamanské bubny, perkuse, fujary, tibetské mísy. Hru doprovázejí zpěvem bez konkrétních slov a melodie. Aktivní forma muzikoterapie je doplněna kratšími relaxacemi. Při nich se žáci záměrně zklidňují, postupně uvolňují tělo i mysl a přivykají možnosti delší relaxace a uvolnění.

Druhou formou jsou prožitkové muzikoterapeutické relaxace. Žáci leží pohodlně na podložkách a vnímají nepřetržitý tok relaxační hudby, kterou produkuje muzikoterapeut. V současné době rychlého střídání aktivit je i nácvik uvolnění a relaxovaného stavu činností dlouhodobou.

Doplňkové materiály

Holzer, L., Drlíčková, S. (2012). *Celostní muzikoterapie v institucionální výchově*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3323-3.

Příloha ■ Pozorovací záznam klienta

Školské zařízení: Dětský domov, Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola Zlín

Muzikoterapie – pozorovací záznam klienta

Školní rok: 2017–2018

Muzikoterapeut: Mgr. J. G.

Pedagogové: Mgr. S. L., as. ped. Mgr. K. K.

Karta dítěte: Jméno a příjmení: M. F.

Věk: 9 let

Diagnóza: PAS, středně těžké mentální postižení

Základní informace o dítěti: M. je chlapec s typickými projevy a znaky autismu. V kolektivu je samotářský, spolužáky kontaktuje zřídka. S dospělými komunikuje pomocí několika slov, zejména pro uspokojení vlastních potřeb, nebo neverbálně – gesty či zvuky. Při komunikaci navazuje oční kontakt a rád si prohlíží tváře dospělých. Při činnostech se zapojuje na vyzvání dospělého a pracuje formou strukturovaného režimu. Při neuspokojení jeho potřeb občasně dochází k afektivnímu chování. V případě zaujetí činností či aktivitou projevuje radost vydáváním hlasitých zvuků.

(Záznam je pořizován z muzikoterapeutických relaxací. Děti i personál mají každý svou podložku, polštářek. Během první hodiny zjišťujeme, kde je vhodné místo jednotlivých dětí, kde má místo personál. Ten zajišťuje potřeby jednotlivých dětí a klid během relaxace.)

Záznam projevů chování

Datum: .....

Září 2017 – M. chodí na muzikoterapii druhým rokem. Na svou podložku si střídavě sedá a lehá. Mám pocit, že většinu času vědomě nevnímá, co se děje, pohybuje se a dělá činnosti, které chce on sám. Leží, sedí, vysvléká si ponožky, chodí po místnosti. Ve chvíli, kdy leží u asistentky, se zklidní, je možné navázat i oční kontakt. Usmívá se a několik minut hudbu poslouchá. Má tendenci sahat na nástroje, což je mu řízeně umožněno.

Říjen 2017 – některé děti chybí, v menší skupině M. zvládá vše lépe. Během relaxace několikrát seděl, ležel, poslouchal. Při hře na některé nástroje – brumle, gong – naslouchal záměrně, i s očním kontaktem. Po chvíli si lehl na podložku spolužačky, které to nevadilo. Zbytek času se věnoval vypínání a zapínání lampičky (doporučení: příště je potřeba vyřešit její vhodnější umístění).

Listopad 2017 – dnes „vyměněné" dítě – prvních zhruba 10 minut ležel na své podložce, poslouchal, navazoval oční kontakt, usmál se. Poté dalších 15 minut ležel u asistentky, taktéž úplně v klidu. Poté se vrátil na svou podložku a ještě chvíli byl schopen být v klidu. Následovala potřeba jít na WC, poté byl již živější. Dnes se vůbec nevěnoval svíčkám a lampu, kterou jsem umístila na horní polici, si pouze prohlédl a nechal ji svítit.

Prosinec 2017 – M. dělá pokroky. V první části zcela vědomě relaxoval, při „písničkách", které hraji pro něj v jeho blízkosti a s očním kontaktem, se mi dívá do očí a usmívá se. Při zvucích

ozvučných dřívek se „naladil“ na stejný rytmus a vedl s dřívky „rozhovor“ svými zvuky. Velmi ho zaujala práce s tibetskou mísou, měl potřebu i mísu točit, což se s podporou terapeuta opakovaně chvilku vedlo.

Leden 2018 – klidně leží téměř po celou dobu, sleduje střídání nástrojů, užívá si uvolnění. V poslední části hodiny je již živější a zabývá se hrou se svým tělem. Vyzouvá si ponožky, často mění polohy těla.

Únor 2018 – dnes je M. neklidný, v uvolněné pozici vydrží prvních 20 minut, poté již vyvolává reakci učitelky, vyhledává nevhodné chování, vysvléká se, kontaktuje ostatní děti.

Březen 2018 – je nepřítomen.

Duben 2018 – M. je klidný a v příjemném rozpoložení, vydrží dlouhou dobu na svém lehátku, vůbec nesahá na nástroje. Na podložce leží klidně, jeho tělo je uvolněné. Občas navazuje oční kontakt, většinu času je „sám se sebou“.

Květen 2018 – po příchodu do místnosti jde M. automaticky na své místo a lehá si na podložku. Sleduje klidně střídání nástrojů. Bezpečně rozpozná nástroje, na které „hraje“ společně s terapeutem.

Závěrečné hodnocení: na M. má muzikoterapie jednoznačně kladný vliv ve schopnosti zklidnit se, uvolnit se a navázat kontakt s muzikoterapeutem. Během školního roku M. vstřebal principy muzikoterapeutické relaxace, nyní dokáže s malými přestávkami cca 30 minut ležet či sedět na své podložce, naslouchat hudbě a relaxovat. M. navštěvoval muzikoterapii pravidelně s minimální absencí v docházce.

Zapsaly: muzikoterapeutka, učitelka, asistentka pedagoga.

1.4 Prvky inkluze ve výuce hudební teorie a dějin hudby na konzervatoři – příklady dobré praxe

Autoři projektu: Jitka Žižková, Vendula Svobodová, Jiří Knotte

Cíl projektu: absolventská zkouška z historiografie a hudební teorie jako východisko pro vlastní interpretace získaných znalostí – uplatnění kreativního přístupu v rámci státní zkoušky na konzervatoři.

Cílová skupina: studenti pomaturitního studia na konzervatoři v Teplicích (denní i kombinované studium, velikost skupiny je proměnlivá dle jednotlivých ročníků – přibližně 25 žáků v denní formě, 15 žáků v kombinované formě).

Specifický charakter vzdělávání žáků na konzervatoři:
Specifický charakter vzdělávání žáků na konzervatoři se na první pohled jeví jako protimluv inkluze jako takové: poměrně striktně formulované přijímací řízení vylučuje a priori značnou část populace vzhledem k nutným talentovým i intelektovým předpokladům. Nicméně i RVP pro obory vyučované na konzervatoři (v případě Konzervatoře v Teplicích se jedná o obory Hudba

a Zpěv[1]) s případy, které mohou mít potíže při studiu, počítá[2] a charakteristiku přístupu k těmto žákům upravuje i vyhláška č. 27/2016 Sb.

Citujeme-li ze zmíněného RVP, pak pro další text je významný zejména postřeh, že „Mimořádně nadaní – talentovaní žáci se projevují jako výrazné osobnosti, což ovšem může mít svá negativa, zejména v sociálně komunikativní oblasti. Mohou mít např. problémy v sebepojetí a sebehodnocení (někdy neadekvátně zvyšované rodiči), být přecitlivělí na kritiku a hodnocení druhých, obtížně navazovat vztahy s druhými lidmi.“[3] Zvýšená míra emocionality, vítaná a vlastně nezbytná v rámci uměleckého výkonu, bývá ovšem mnohdy příčinou problematických vztahů ve třídním kolektivu. Totéž platí i v případě důrazu na individuální výkon, originalitu i jistou soutěživost, která je rovněž nutná pro studovaný obor, ale omezuje prostor pro nezávaznou hravost, uplatnění vlastního tvůrčího potenciálu a fantazie v rámci skupiny vrstevníků, nejedná-li se o mimoškolní aktivity uměleckého či jiného charakteru. Obecně lze říci, že pedagog hromadných předmětů stojí před množinou výrazných individualit a sama jeho práce, není-li chápána jako pouhý frontální výklad látky, vyžaduje respekt k různorodosti a zmíněné emocionalitě jeho žáků.[4] Určitým specifikem oproti běžným středním školám typu gymnázií je i věková diverzita, jednotlivé ročníky většinou nejsou věkově homogenní.[5]

Zaměříme-li se na konkrétní oblast vzdělávání, jakou je výuka hudební teorie a dějin hudby, je patrné, že zde nutně převažuje faktografické a analytické pojetí – jedná se totiž o maturitní předměty[6]. V pomaturitním studiu se analytický pohled prohlubuje, dochází k propojení jednotlivých teoretických předmětů (hudební analýza), na dějiny hudby navazuje soudobá hudba, dějiny kultury, dějiny nonartificiální hudby a historicko-estetický seminář.[7] Ohled na výše uvedenou rozmanitost je tedy logicky poněkud omezen. Přesto lze i v rámci takto koncipované výuky najít prostor pro uplatnění vlastní fantazie, osobních zkušeností a preferencí, jak se budeme snažit ukázat v následujícím textu.

Čas potřebný pro přípravu **a realizaci:** příprava cca 1 rok, průběžná aktualizace do budoucna cca půl roku. Realizace probíhá kontinuálně během dvou let pomaturitního studia v rámci výuky hudební analýzy, dějin kultury, soudobé a nonartificiální hudby.

Pomůcky k projektu: dataprojektor, přístup do výukových zdrojů v rámci systému Škola online, soubor hudebních nahrávek (hudební analýza) na externím úložišti a přístupové heslo k němu.

Kontraindikace k využití projektu: odlišné schéma pojetí absolventské zkoušky z hudební teorie na konzervatoři.

---

1 Dostupné z http://zpd.nuov.cz/RVP_4_vlna/RVP_8244M01_Hudba_8244P01_Hudba.pdf, http://zpd.nuov.cz/RVP_4_vlna/RVP_8245M01_Zpev_8245P01_Zpev.pdf.

2 Část 11 – vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně nadaných, viz RVP, s. 59–61.

3 Tamtéž.

4 Studenti konzervatoří samozřejmě nejsou jedinou skupinou žáků, kterou lze takto charakterizovat – platí to pro tuto věkovou skupinu obecně, nicméně individuální charakter velké části předmětů na tomto typu školy a zmíněná specifika tento fakt zesilují.

5 Běžný věkový rozptyl u žáků prvních ročníků je cca 4 roky, tedy 16–20 let, což v této fázi znamená poměrně velký vývojový rozdíl (v rámci kombinovaného studia se vyskytují ještě výraznější rozdíly, například ve školním roce 2013/14 bylo nejmladší studentce prvního ročníku 15 let, zatímco nejstaršímu studentovi 53 let).

6 Zejména v hudebněteoretických předmětech intonace, rytmus, hudební analýza, hudební formy, harmonie a kontrapunkt.

7 Různé konzervatoře mohou mít mírně rozdílná pojetí, zde vycházíme ze zkušeností a ŠVP konzervatoře v Teplicích.

Popis projektu

Školní rok 2017/2018 byl z pohledu absolventských zkoušek zlomovým vzhledem k faktu, že se poprvé realizovala jejich nová podoba – první ročník, který opustil celostátní osnovy a jehož výuka se řídila rámcovým vzdělávacím programem, zahájil totiž studium v roce 2012. Způsob ukončování vzdělávání na konzervatoři – tedy absolutorium – nově definoval RVP zejména v případě teoretické zkoušky z odborných předmětů[8] – témata stanovená pro tuto zkoušku musí nově zahrnovat „odpovídající části 1., 2. a 3. tematického celku obsahového okruhu společný odborný základ“[9], tedy hudební teorii, dějiny umění či kultury a dějiny hudby. Záleží samozřejmě na jednotlivých školách, jak tuto definici uchopí (dějinami hudby lze rozumět například i dějiny literatury hlavního oboru).

Realizační tým na konzervatoři v Teplicích (Bc. Jiří Knotte – analýza skladeb, Mgr. Vendula Svobodová – dějiny kultury, PhDr. Jitka Žižková, Ph.D. – dějiny kultury a dějiny hudby) pojal toto zadání jako otevřený systém, který vytváří možnost vlastního tvůrčího přístupu studentů při hledání styčných bodů všech zmíněných oblastí (tematické okruhy jsou uvedeny v příloze č. 1). Součástí absolventské zkoušky byly jak zvukové ukázky, tak soubor zhruba šedesáti „karet“ s ukázkami z oblasti výtvarného umění[10]. Studenti si v rámci dvacetiminutové přípravy mohli vybrat jak příklady přímo související s konkrétní otázkou, tak příklady kontrastní, na kterých ukázali principy či protiklady v technice kompozice hudebních skladeb, architektonických či výtvarných děl. Vítané byly i přesahy do oblasti literatury, filmu nebo divadelních her. V průběhu celoroční výuky měli studenti k dispozici pracovní listy z dějin hudby a dějin kultury (příklad je uveden v příloze č. 3) a analýzy skladeb (příklad je uveden v příloze č. 2), hudební teorie byla ještě doplněna videozáznamem konkrétních analyzovaných děl, což umožňovalo aktivní domácí přípravu. Zpracování okruhů tedy bylo částečně dílem vyučujících, jakousi základnou, na níž poté ale nadstavbu vytvářeli sami studenti.[11] Závěrečná část zkoušky již byla zcela individuální, každý ze studentů vypracoval analýzu skladby zvolené dle vlastního hlavního oboru – pěvci řešili nejen stylové prvky, ale i vztah hudby a textu, instrumentalisté různé možnosti interpretace a další oblasti.

Tento přístup byl nejen zajímavý pro všechny zúčastněné, ale ocenili ho i kolegové z jiných institucí (viz příloha č. 4). Nový přístup tak lze chápat jako příklad práce s individualitou každého absolventa, tedy uplatnění principu různorodosti *pohledů, preferencí a osobních zkušeností*.

Varianty práce

Stabilní součástí pro rok 2019/2020 zůstává analytická část absolventské zkoušky, k obměnám dochází v rámci části hudebněhistorické a v části zaměřené na dějiny umění (jiný výběr obrazové části a s tím souvisejícího hudebního kontextu).

8 Rámcový vzdělávací program pro obory vzdělávání 82-44-M/01 a 82-44-P/01 – Hudba, 82-45-M/01 a 82-45-P/01 Zpěv, MŠMT, 19. 4. 2010, č. j. 1606/2010-23.

9 Tamtéž, s. 13.

10 Pracovně nazvaný „pexeso“.

11 Naučit se pouze předložené texty tedy nebylo dostačující.

Přílohy

Příloha 1 ■ Otázky k absolutoriu z hudební teorie

■1■ Barokní árie. Händel: Lascia ch'io pianga. Afektová teorie na příkladech. Typy barokní opery, náměty. Vizuální podoba barokního operního divadla, katolické a protestanské baroko – náměty.

■2■ Fuga. Mozart: Requiem Kyrie eleison. Fuga v díle velkých kontrapunktiků na vybraných příkladech. Předchůdci fugy, charakteristické rysy barokní architektury, pojem těsna.

■3■ Charakteristický kus. Couperin: La Fleurie ou le tendre Nanette. Renesanční a barokní instrumentář. Galantní slohy (ohlasy v tvorbě M. Ravela) a rokoko (J. H. Fragonard).

■4■ Moteto. Lasso: Jubilate Deo. Guillaume de Machaut: Quant en moy. Porovnání prvků středověku a renesance. Architektura a výtvarné dílo jako inspirace pro hudební kompozici (G. Dufay a F. Bruneleschi, O. Respighi: Botticelliovský triptych).

■5■ Volná forma. Penderecki: Obětem Hirošimi. Netradiční nástrojové techniky. Skladba jako hudební reakce na 2. světovou válku – příklady, pojem thren. Art brut.

■6■ Koncert. Mozart: Koncert pro klarinet. Vývoj moderních hudebních nástrojů. Kult virtuózů v dějinách hudby – barokní opera, romantismus (Paganini, Liszt). Princip kontrastu v barokní malbě.

■7■ Mše. Ryba: Česká mše vánoční. Zhudebnění mešního pořádku na příkladech. Charakteristické rysy českého národního obrození, J. J. Ryba. J. Lada – tradiční české Vánoce (zvyky).

■8■ Romantická árie. Dvořák: Měsíčku na nebi hlubokém. Milníky ve vývoji opery na příkladech. Opera jako „národní" žánr – G. Verdi, R. Wagner. „Národní náměty" v českém výtvarném umění (M. Aleš, A. Mucha).

■9■ Muzikál. Gershwin Summertime. Žánry populární hudby. Gershwin a neofolklorismus, život a tvorba. Pop art jako specifický styl.

■10■ Barokní suita. Bach: Suita pro violoncello č. 1. Charakteristika tanců barokní suity na příkladech. Hudba na dvoře Ludvíka XIV., tanec jako součást dobové kultury. Francouzské barokní zahrady – charakteristické rysy.

■11■ Píseň. Schubert: Markéta u přeslice. Znaky romantismu na příkladech. Goethův Faust jako inspirace v hudbě – příklady. Mystika ve výtvarném umění – W. Blake, F. Goya.

■12■ Chanson. Lasso: Bonjour mon coer. Dumont: Non je ne regrette rien. Zpěvní formy. Dvorská kultura a chanson, H. Toulouse-Lautrec a pařížský kabaret jako protipól dvorské lásky.

■13■ Klasicistní sonáta. Beethoven: Patetická sonáta. Znaky klasicismu na příkladech. 1. vídeňská škola, osvícenství a hudba. Kompozice klasicistního obrazu, znaky klasicistní architektury.

■14■ Rondo. Mozart: Rondo alla turca. Rondový princip na příkladech. Turci a Evropa, turecká tematika v díle Mozarta. Kruh jako univerzální symbol.

■15■ Symfonie. Beethoven: Symfonie č. 1. Milníky ve vývoji symfonie na příkladech. Symfonická tvorba L. van Beethovena, vliv na romantiky. Eroica a empír.

■16■ Tanec. Bernstein: West Side Story. Taneční formy na příkladech. Inspirace latinskoamerickou hudbou, Pařížská šestka, D. Milhaud. Dada, surrealismus – S. Dalí.

17 Variace na melodický model. Čajkovskij: Rokokové variace. Variační formy na příkladech. Ruská hudba 2. poloviny 19. století – specifika. Variace ve výtvarném umění – impresionismus (C. Monet).

18 Variace nad basovým modelem. Narváez: Guardáme las vacas. Principy generálbasu. Renesanční instrumentální hudba v Anglii a Španělsku. D. Velázquéz a španělský dvůr.

19 Kombinované formy. Smetana: Vltava. Vývoj programní hudby na příkladech. Novoromantismus a filmová hudba – styčné rysy, příklady. Přírodní inspirace a secese.

20 Barokní sonáta. Vejvanovský: Sonata vespertina. Znaky baroka na příkladech. Specifické rysy hudby českého baroka. Pojem vanitas, příklady kompozice.

21 Melodram. Prokofjev: Péťa a vlk. Schönberg: Pierrot lunaire. Prvky neoklasicismu a expresionismu. Vznik a vývoj melodramu v 18. století. Expresionismus ve výtvarném umění – charakteristické znaky, dobový kontext.

22 Jazzový standard. Jobim: Girl from Ipanema. Jazzová harmonie. Jazz jako styl nonartificiální hudby – stručný vývoj. P. Picasso – inspirace primitivním uměním.

23 Fantazie. Telemann: Fantazie pro zobcovou flétnu č. 1. Teorie interpretace napříč epochami. Mariánská tematika v dějinách hudby. Interpretace bible v díle H. Bosche, A. Gaudí a Sagrada Família.

24 Evergreen. Cohen: Hallelujah. Ustálená melodicko-harmonická schémata. Allelluia jako součást mešního cyklu, přeneseně jako symbol – spirituály, gospely. Symbolika barev.

25. Minimal music. Paul Smadbeck: Rhythm song. Nové směry 20. stol. na příkladech. Koláž, citace, problém obsahu a formy v hudbě 20. století. Abstrakce a funkcionalismus, P. Mondrian a Bauhaus.

Příloha 2 ■ Otázky k absolutoriu – hudební teorie – příklady pracovních textů (autor Bc. Jiří Knotte)

J.Knotte. Hudební teorie

2. Fuga. Mozart Requiem Kyrie eleison. Fuga v díle velkých kontrapunktiků

Na základě notové a zvukové ukázky rozeberte expozici (dux, subjekt, kontrasubjekt, comes, stálá protivěta, druh odpovědi průvodčího, mezivěta)

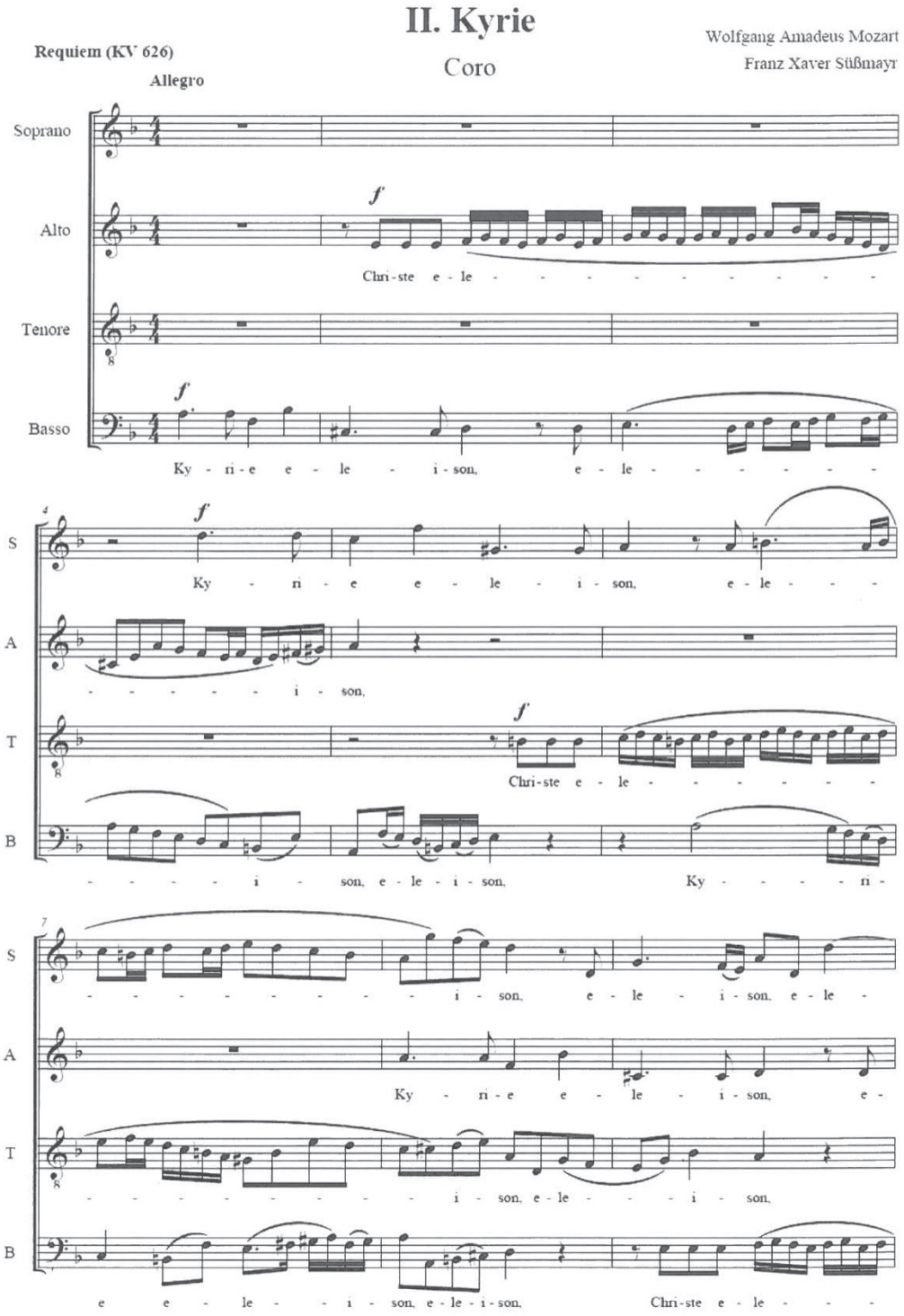

Na základě notového a zvukového záznamu zařaďte a charakterizujte ukázku (Bach Umění fugy Contrapuctus VII per augmentationem et diminutionem, Hindemith Ludus Tonalis Fuga č.1, Šostakovič 24 preludií a fug Fuga č.7)

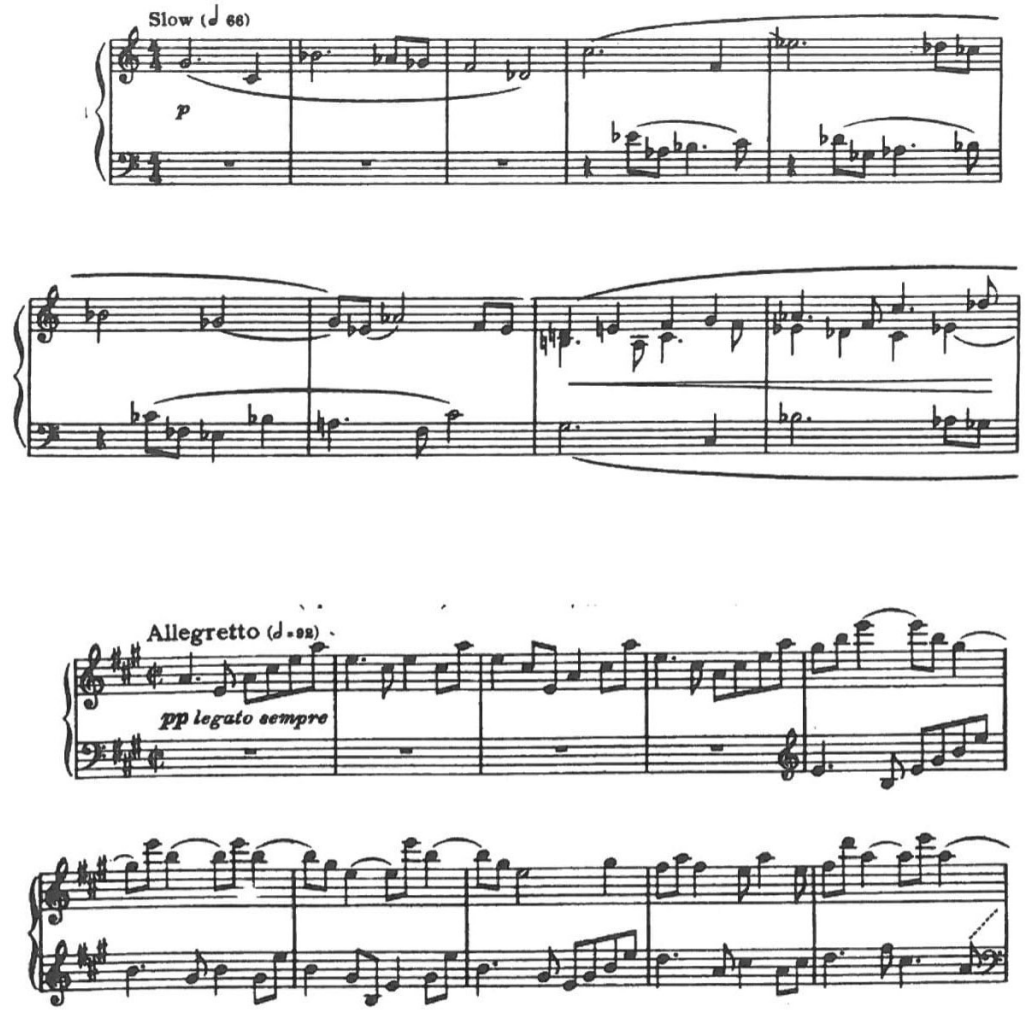

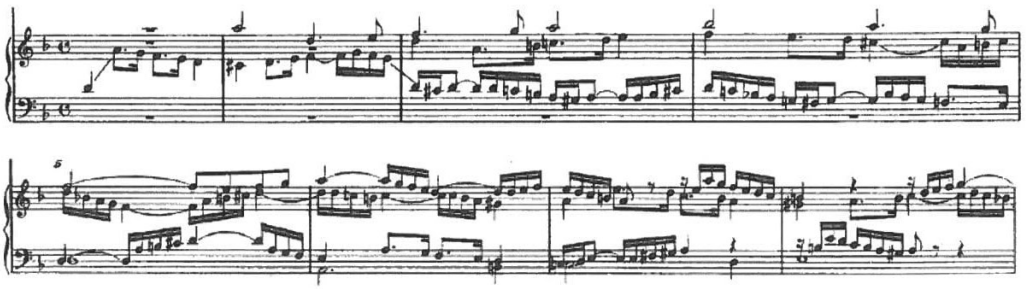

Příloha 3 ■ Otázky k absolutoriu – dějiny hudby, dějiny kultury – příklady pracovních textů

(autorky Mgr. Vendula Svobodová, PhDr. Jitka Žižková, Ph.D.):

Otázka 2: Fuga.

Mozart: Requiem Kyrie eleison. Fuga v díle velkých kontrapunktiků na vybraných příkladech. Předchůdci fugy, charakteristické rysy barokní architektury, pojem těsna.

Fuga

Fuga je nejvýznamnější a nejtypičtější forma baroka; vznikla z ricercaru (instrumentální podoba renesančního proimitovaného moteta), jednovětá skladba, uvnitř 3 části: fugová expozice, provedení, závěr.
Imitační forma » téma, které je postupně přebíráno v jednotlivých hlasech; 1. uvedení tématu = dux (vůdce), odpovědi = coméz (průvodčí), většinou má fuga 1 téma, ale výjimečně jsou i fugy, které mají 2 témata (dvojité fugy), v závěru fugy přichází tzv. těsna (1 hlas ještě nedokončil téma a už ho přebírá další hlas).

Barokní architektura

Celá barokní epocha mezi doznívajícím 16. stoletím a koncem 18. století je proniknuta metaforou „divadla světa". Baroko je plné protikladů – bytím a zdáním, askezí a pompou, mocí a bezmocí. Ve světě otřásaném sociálními konflikty, náboženskými spory a válčením poskytovalo gigantické představení jistou oporu – sebeinscenace barokního panovníka byla politickým programem. Ceremoniál, který byl režijní inscenací „divadla světa", zrcadlil shůry daný božský řád.

V baroku vládne okázalost a nádhera, divadelní gesta, přísná pravidla a uzavřený systém pouček: ideálem je poslušné uctívání církve a státu. Monarchie jako forma státu se zbortila, státy uctívají myšlenku neomezeného egoismu a autonomie. Přepych a lesk slaví s pompézní obřadností svůj rozmach.

Na jedné straně byl dvorský život řízen přísným ceremoniálem, na straně druhé se dvorské slavnosti stávaly ventilem nevázanosti – přitom také ony podléhaly pevně stanovené choreografii. Nikdy se neslavilo tak rušně jako v čase baroka. Příklad Versailles byl napodobován dvory po celé Evropě: slavnosti trvající řadu dní a nocí, během nichž veškerá umění splývala v gigantický Gesamtkunstwerk. Velkého rozmachu doznala opera, balet i umění ohňostroje. Ideálními kulisami byly slavnostní sály, dekorované mytologickými obrazy, zahrady a soustavy vodních děl se pomocí iluzionistických a mechanických triků proměňovaly ve stále nové scény. Používanými prostředky jsou alegorie v řeči obrazů, symbolické akce, jazykové a obrazové metafory, rétorické vzorce a emblematické struktury.

Průkopníkem radikální iluzionistické architektury byl Borromini, který vytvářel vnitřní prostory průnikem stereometrických těles, navrhoval fasády konvexně a konkávně zvlněné, kupole a zvonice komponoval do malebných skupin.

Obr. 1 *Francesco Borromini – barokní průčelí kostela využívá efektu zvlnění, který ve statické architektuře vyvolává dojem pohybu. Návrhy stropů podle geometrické sítě*
Obr. 2 *Borromini – letohrádek Hvězda*

Hlavním úkolem umění je vyvolat vnitřní účast diváka a posluchače, a proto jsou používány efektní dynamické prostředky, které pracují s časem jako dramatickým prvkem.

Obr. 3, 4 *Iluze dokonalosti nadpozemských sfér*

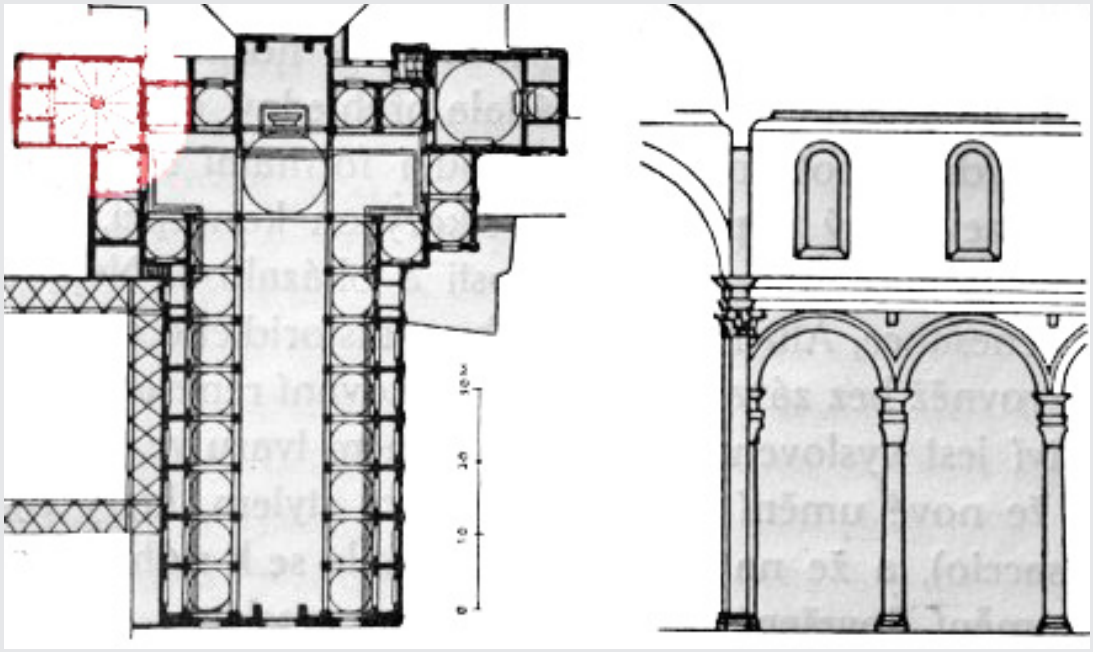

Obr. 5 *Půdorys aditivně řazených částí renesanční stavby S. Lorenzo ve Florencii)*

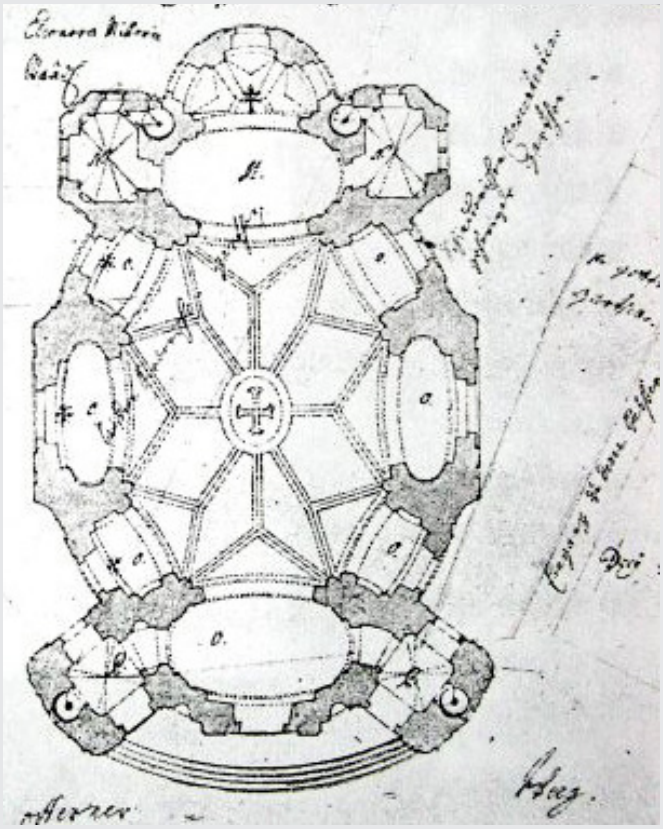

Obr. 6 *Semknutost barokních staveb. Půdorys barokního kostela Máří Magdaleny v Karlových Varech*

Ve vývoji obou uměleckých oborů se projevuje v období baroka tendence semknutí velkých kompozičních celků. V hudbě je to patrné při srovnání vrcholných renesančních forem vokální polyfonie s **barokním ricercarem a fugou**.

Forma moteta je složená z rozčleněného náboženského textu. Text v podobě veršů nebo dvojverší je zhudebňován po menších úsecích. Každý úsek, drobný hudební útvar, projde imitačně všemi hlasy, poté je představen nový tematický okruh, který s předchozí hudební náplní nesouvisí, nepodobá se předešlému tématu, ani s ním nekontrastuje. Moteto sestává povětšinou ze čtyř až šesti vnitřně nesouvislých úseků. (Moteto mívalo obvykle dva díly, které striktně dodržovaly evoluční formu /A B C D.../ Později docházelo k opakování závěrečné části 1. dílu na konci 2. dílu. Tak vzniklo tzv. reprízové moteto.)

Aplikací principu této formy na instrumentální hudbu vznikly ricercar, canzona a fantasia. Nejvýznamnější hudební forma z období baroka je **fuga**. Ta je založena na prokomponované tematické práci. Klasická podoba fugy sestává ze tří částí, z expozice, provedení a závěrečného dílu. V expozici seznamuje s hudební náplní, kde pracuje s tématy podle přesných pravidel. Díl provedení dále rozvíjí invenci v tematické práci, mění tóniny a pohrává si s tématy. Závěrečný díl slouží jako katarze předchozího dění, zároveň ukotvuje veškeré hudební myšlenky z předchozí části, takže skladba funguje jako celek. V závěrečném dílu se pro kumulaci hudebních prvků a vystupňování dramatu objevují těsny (stretty).

Obr. 7 *Průhled do bočního a hlavního prostoru odkrývá několik „těsen“. Kostel sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze*

Myšlenkový koncept fugy lze aplikovat i na stavby chrámů. Srovnáme-li renesanční a barokní kompoziční formy, dojdeme k podobným výsledkům i v oboru stavitelství. Zatímco renesanční formy pracují s oddělenými přehlednými úseky, které sice tvoří jeden celek, ale nelze se ubránit myšlence, že tento celek mohl být stejně tak kratší, nebo delší, barokní formy pracují v kruhových celcích. Myšlenky „vyslovené“ na začátku jsou v průběhu díla zmiňovány a na konci se nám také nezapomenou připomenout.

Znakem renesančního prostoru je řazení ukončených, přehledně členěných stavebních částí, které působí klidně a vyrovnaně. Oproti tomu barokní stavby jsou dynamicky rozevlátá, neklidná tělesa, jež jsou pevně semknuta principem průniku jednotlivých částí. Každá část je podřízena jednotné koncepci celistvého utváření. Renesanční stavby mají čtvercový nebo obdélníkový půdorys. Barokní architektura vychází z kruhů. Půdorys tvoří ovály a kruhy, které se prostorově mění na válce zakončené kopulí. Střídání konvexního a konkávního principu vlní vnější fasádu. Připravuje tak diváka na odehrávající se vnitřní proces stavby. Portál chrámu, nebo jeho vnější strana, se dá přirovnat k fugové expozici, kdy je posluchač seznámen s tematickým materiálem.

Zajímavý útvar, shodný pro obě umělecká odvětví, je tzv. těsna. Architektonická těsna nezpevňuje zdivo ani klenbu, nevede k úspoře stavebního materiálu či rychlejšímu postupu ve výstavbě. Stejně jako účelem hudební těsny (stretty) není urychlení konce skladby nebo špatná možnost formového předělu mezi jednotlivými částmi kompozice.

Hudební těsna je tvořená imitacemi tématu, kdy s jeho dalším vyzněním nastupují ostatní hlasy vždy dřív, než je znějící hlas zcela dokončil. Čím jsou odstupy mezi jednotlivými tematickými nástupy hlasů bližší, tím je polyfonní koncentrace tematického dění v různých hlasech intenzivnější.

Barokní umění vede míru smyslového chápání až na samý okraj. Těsna je velice komplikovaný útvar. Složitost stretty nespočívá v samotné stavbě, ale v jejím vyznění. Téma, jako hudební subjekt, který ve skladbě dosud působil jako privilegovaná hodnota prosazující se na pozadí doprovodných hlasů, je zde uplatněno multiplikovaně – dřív, než jedno téma skončí, nastupuje znovu v dalším hlase.

Zkušené lidské ucho bez nesnází sleduje vícehlasou hudbu jako sledy souzvuků. Souhrn hlasů si skládá do harmonických výslednic, které vnímáme komplexně. Možnosti našeho vnímání jsou však do značné míry omezeny, máme-li sledovat polylineární souběh několika různých hlasů s plynulým poznáváním hudebního dění. Lidské vnímání dokáže sledovat pouze 2 až 3 vrstvy.

Architektonické těsny si můžeme všimnout například v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze. Půdorys lodě barokního chrámu je tvořen prostupem kruhů. Základní bazilikální charakter z klasického období antiky je zachován jen v náznaku. Jeho celkový tvar je totiž složený z kruhů, elips a válců, které „nastupují dříve, než předchozí vyzněly“.

Příloha 4 ■ Hodnocení absolventských zkoušek – červen 2018

(předseda zkušební komise Mgr. Radek Rejšek)

Absolventské zkoušky 2018 – Konzervatoř v Teplicích

Ve dnech 14. až 16. 5. a 4. až 7. 6. 2018 proběhly na Konzervatoři v Teplicích závěrečné absolventské zkoušky. Pro vysoký počet absolventů byly vytvořeny dvě zkušební komise, takže tato zpráva je relevantní pro průběh absolventských zkoušek u komise, které jsem předsedal. Zde zkoušky proběhly úspěšně, jeden absolvent byl v předmětu „hudební teorie" hodnocen stupněm „nevyhověl".

I při těchto absolventských zkouškách se potvrdilo, že škola má na studenty značně vysoké požadavky a jako předseda zkušební komise jsem s potěšením konstatoval, že pedagogický sbor nemá při těchto zkouškách snahu výsledky zkreslovat ve prospěch školy v zájmu jejího pozitivního „image".

Velikým překvapením v dobrém smyslu byla pro mě skutečně velmi vysoká úroveň oddělení populárního zpěvu, už jen absolventské výkony byly nevšedním a okouzlujícím zážitkem.

Za pozornost stojí též nestandardně vysoký počet absolventů s vynikajícím prospěchem hodnocených „prospěl s vyznamenáním" celkem 13 ve skupině zkoušených komisí, jíž jsem předsedal.

Významnou novinkou byla podoba zkoušky z hudební teorie, jejíž úspěšné vykonání vyžadovalo znalosti i z jiných oborů umění a obecných dějin – student, který nedisponoval širším všeobecným rozhledem u této zkoušky, mohl obstát jen s velkými obtížemi. Tuto složku absolventských zkoušek jako celku bych obzvláště ocenil a vyzdvihl a doporučil bych ji jako inspiraci i jiným školám.

Zkoušky proběhly v příjemné a konstruktivní atmosféře. Závěrem lze konstatovat, že všichni studenti, kterým bylo absolutorium uděleno, jsou kvalitně připraveni na výkon povolání jak výkonného umělce, tak pedagoga nebo pracovníka hudebního managementu či pracovníka v oboru hudebně vědního.

V Praze, 28. 6. 2018

Mgr. Radek Rejšek,
předseda zkušební komise

Doporučená literatura

Campbellová, J. (1998). *Techniky arteterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha: Portál.

Dytrtová, K. (2006). Čas, prostor, hudba a výtvarné umění. Ústí nad Labem: Acta Universitatis UJEP.

Dytrtová, K. (2002). *Interpretace umění ve výtvarné výchově*. Ústí nad Labem: UJEP.

Dytrtová, K. (2012). *Jak mluvit nové, když slova jsou předem dohodnuta*. Ústí nad Labem: Projekt Univerzita Předlice, FUD UJEP.

Holas, M. (1994). Profesionální hudební výchova a integrativní hudební pedagogika. In *Kreativita a integrativní hudební pedagogika v evropské hudební výchově*. *Sborník mezinárodní hudebněpedagogické konference* (s. 104–108). Praha: Společnost pro hudební výchovu ČHS, s. 104-108.

Kolář, Z., Raudenská, V., Frühaufová, V. (2001). *Didaktické znalosti a dovednosti učitelů. Co by měl učitel znát a co by měl umět*. Ústí nad Labem: UJEP.

Elektronické zdroje

http://zpd.nuov.cz/RVP_4_vlna/RVP_8244M01_Hudba_8244P01_Hudba.pdf [cit. 8. 9. 2018]

http://zpd.nuov.cz/RVP_4_vlna/RVP_8245M01_Zpev_8245P01_Zpev.pdf [cit. 8. 9. 2018]

2 Projekty dobré praxe v dramatické a slovesné výchově

2.1 Příběh pana Tydýta

Autor projektu: Sdružení D, z. ú., Magdaléna Strejčková

Cíl projektu: V interaktivním programu o odlišnosti, přijetí, kamarádství a pravých životních hodnotách na základě příběhu hraček posílit důležité životní hodnoty, toleranci k odlišnosti, rozvíjet skupinovou spolupráci a poskytnout dětem prostor pro společný zážitek prostřednictvím jejich zapojení do příběhu.

Cílová skupina projektu: MŠ (předškolní věk) a 1. stupeň ZŠ (1. a 2. ročník).

Čas potřebný pro přípravu **a realizaci:** 2 vyučovací hodiny.

Pomůcky k projektu: prostor velikosti běžné školní třídy, židle do půlkruhu pro účastníky, 3 židle pro aktéry, 1 školní lavice (stůl).

Kontraindikace k využití projektu

Popis projektu: Malá Amálka slaví narozeniny a přeje si jedinou věc. Plyšáka, který by byl úplně jiný než všechny ostatní hračky. Dočká se svého vysněného kamaráda s podivným jménem i vzhledem. Jiné hračky ho však mezi sebe nepřijmou. Tak se zklamaný a nazlobený pan Tydýt vydává hledat, kým vlastně je a ke komu patří. Amálka pláče, ostatní hračky si uvědomí svůj díl viny a vypraví se za Tydýtem. Začíná cesta plná nástrah a dobrodružství. Ukáže se, že se vlastně každý z nás potýká s nějakou jinakostí, budeme muset překonat svá vlastní omezení. Zvládneme přijmout se takoví, jací jsme, a přijmout i toho druhého vedle sebe? Interaktivní program o odlišnosti, přijetí, kamarádství a pravých životních hodnotách.

Základní zaměření projektu: inkluze, osobnostní růst, kreativita, růst emoční inteligence, spolupráce.

Používané techniky: uvolňovací a rozehřívací techniky, vyprávění, rytmické hry a cvičení, divadelní techniky, hra ve skupinové roli, lektor v roli, reflexe, diskuse.

Doplňkové materiály: Součástí realizace projektu je soubor metodických materiálů (pracovní listy, metodika, loutka Tydýta). Může být realizován i seminář pro pedagogy směřující k programu, metodice a k následné práci se třídou.

Obr. 8 *Pan Tydýt a pracovní listy*

Reflexe k realizaci Příběhu pana Tydýta

Realizace programu Příběh pana Tydýta a také četné zpětné vazby ukazují, že práci na vztazích mezi dětmi prostřednictvím příběhu hraček, které jsou každá jiná, každá svým způsobem trpí nějakou odlišností a často se nedokáží domluvit, se daří naplňovat. Děti se skrze jednotlivé typy mohou v bezpečné rovině s někým ztotožnit a společně s hračkami a panem Tydýtem v rámci příběhu trénovat vhodné způsoby řešení konfliktů, posilovat svou toleranci vůči druhým a uvědomit si hodnotu toho druhého vedle mě, i když mi nemusí být vždy příjemný a nemusím si s ním ve všem rozumět. A co je neméně důležité – uvědomit si také hodnotu a cenu sebe samého.

Loutka Tydýta, který k velké radosti účastníků zůstává nakonec ve školní třídě společně s dalšími metodickými materiály, je pak pro pedagoga vhodným pomocníkem při řešení problémových situací, které během roku nastávají. Pokud pedagog využije loutku a jejím prostřednictvím řeší konflikty dětí mezi sebou, pracuje vždy v bezpečnější rovině než přímo v rovině učitel a žák nebo žáci mezi sebou. Loutka navíc podněcuje děti k hraní rolí, a to i ty **děti**, které se jinak před větším počtem lidí stydí hrát, nebo které mají problém hovořit o svých pocitech a názorech.

Pedagog může dále využít sérii návazných her a cvičení, které jsou součástí metodiky. Jejich cílem je posílit u dětí toleranci k odlišnosti, rozvíjet jejich schopnost vhodně řešit konflikty, rozpoznat důležité životní hodnoty, rozvíjet skupinovou spolupráci, podněcovat kritické myšlení, posilovat vlastní identitu a poskytnout dětem prostor pro společný zážitek prostřednictvím jejich zapojení do příběhu.

Pracovní listy mohou posloužit jako podklad pro další práci s emocemi, ale stejně tak jsou některé připraveny jako inspirace do hodin českého jazyka, prvouky, matematiky, cizího jazyka. Tydýt tak může děti provádět celým rokem. Další využití záleží na fantazii, empatii a kreativitě každého pedagoga.

Ze zpětných vazeb vyplývá, že Tydýt může být také:

- třídní maskot sedící na parapetu okna a bdící nad vztahy ve třídě;
- půjčená hračka za odměnu na víkend pro někoho ze třídy;
- objekt popisu v českém jazyce;
- součást celé třídy jezdící s dětmi na výlety, školu v přírodě, plavání…;
- pomocník s adaptací při příchodu nového žáka do třídy.

Jedna z nejsilnějších zpětných vazeb přišla ze Zlínského kraje, kde se v první třídě chlapec s těžkou formou autismu jen velice těžko začleňoval do třídy. Také během programu se chlapec velmi málo zapojoval, výsledkem programu však bylo, že se naučil s ostatními dětmi i paní učitelkou komunikovat právě a jen přes loutku pana Tydýta.

Z dalších zpětných vazeb vybíráme

„Tenhle program by měl být povinný pro všechny první třídy ve všech základních školách. Jo a taky v manželstvích a v rodinách!“ (pedagog ZŠ, Olomouc)

„Děkujeme za velmi emotivní a prožitkový program pro děti z naší mateřské školy. Velmi pozitivně hodnotíme také profesionální a nadstandardní práci obou lektorek, které tuto akci v naší škole předvedly.“ (zástupkyně ředitelky MŠ, Šternberk)

„Nedá mi to, abych Vám ještě jednou, a to písemnou formou, nepoděkovala za dnešní úžasné dopoledne. Jste prostě jedničky a Vaše práce má velký smysl. Tydýtův příběh hluboce oslovil nejen děti, ale i nás dospěláky. Dalo by se říct, že po Vašem odchodu jsme už ve třídě nebyli schopni nic pořádného udělat, povídali jsme si, vraceli se písničkou „Čáry, máry, ententýky, poletíme do Afriky, přidržte si čepice, hop a už jsme v Africe“ zpátky za Tydýtem, několikrát si ještě zazpívali i tu jeho písničku, kterou budu s oblibou zařazovat do hodin jako tělovýchovnou chvilku. A moc bych Vám přála slyšet ten šum v šatně!!! Děti šly na oběd, já jsem stála na schodišti a až tam jsem slyšela jen samé Tydýt, Tydýt, Tydýt (jako na nějaké frekventované křižovatce. Celý příběh byl moc fajn, ale to, že s námi Tydýt zůstal, bylo třešinkou na dortu, všechny ty skvělé nápady, pracovní listy… zkrátka dotáhnuté až do detailů k úplné dokonalosti. Teď mám ve třídě růžového pomocníka, se kterým se lehčeji budou řešit všechny konflikty a problémy, pokud v budoucnu nastanou. A pevně věřím, půjdu-li s touto třídou dál, že mi bude nápomocen i v dalším ročníku. Je vidět, že Vás tato práce moc baví, naplňuje, a já Vám přeji spoustu nadšením rozzářených dětských očí, nevyčerpatelnou studnu inspirace a dalších podobně skvělých projektů.“ (pedagog ZŠ, Velký Týnec)

„5. 4. 2017 se uskutečnil na naší škole projekt Příběh pana Tydýta, zaměřený na inkluzi, kreativitu, emoční inteligenci, vzájemnou spolupráci dětí. Program ve škole trval dvě vyučovací hodiny, byl realizován dvěma pracovníky (Sdružení D z Olomouce) v budově ZŠ formou dramatické výchovy. Žáci se aktivně účastnili děje, navrhovali různá řešení, posuzovali chování jednotlivých účastníků příběhu. Projekt poskytl návod, jak postupovat u žáků ke zvýšení emoční inteligence, naučil je tolerovat odlišné jedince, řešit konflikty v žákovském kolektivu, rozvíjet spolupráci mezi sebou, snížit rasovou nesnášenlivost a agresivitu. Posílil u žáků identitu k sobě samému a blízkým skupinám, pomohl sestavit správný žebříček hodnot v životě.“ (pedagog ZŠ a MŠ, Babice)

„Program v každé 1. třídě trval dvě vyučovací hodiny, byl realizován dvěma pracovníky (Sdružení D z Olomouce) v budově ZŠ Slušovice formou dramatické výchovy. Projekt poskytl návod, jak řešit konflikty v žákovském kolektivu, rozvíjet spolupráci mezi sebou a po-

máhat dětem, aby přijímaly odlišnost svou i druhých jako běžnou součást života. Žáci se aktivně účastnili děje, pozorně poslouchali, navrhovali různá řešení, aktivně spolupracovali a posuzovali chování jednotlivých účastníků příběhu. Hravou formou se dozvěděli, jaké problémy mohou mít jejich spolužáci a jak se mají k takovým dětem chovat. Na závěr dostali od pana Tydýta dárek. Celý program se nám moc líbil, a protože jsme byli šikovní, dostali jsme pana Tydýta (plyšovou hračku) do svých tříd. Teď ve třídách sedí a hlídá, jak se k sobě chováme. Někdy je trošku smutný, ale věříme, že se to brzy správně naučíme, jak se k sobě chovat, a pan Tydýt se bude už jenom usmívat." (pedagog ZŠ, Slušovice)

„Žáci byli velmi poutavým způsobem začleněni do příběhu plyšových hraček, které se vydaly do světa hledat kamaráda, jehož předtím z kolektivu vyčlenily. Hračky, děti i paní učitelky společně řešily nejrůznější úkoly a situace, které měly jasný cíl, a to posílit vztahy v kolektivu a vzájemně si vážit druhých i sám sebe. Celý projekt je zaměřen především na stmelení třídního kolektivu – všech dětí bez rozdílů. Děti i paní učitelky byly z představení nadšeny. Každá třída si odnesla svého plyšového Tydýta, placky a paní učitelky získaly velké množství inspirativních materiálů, jak s problematikou inkluze dál zajímavě a poutavě pracovat." (pedagog ZŠ, Vizovice)

Zpětné vazby od žáků demonstrují naplnění cílů programu

„Dne 31. ledna k nám přijely dvě paní z Olomouce. Nejdříve se nám představily a potom začal příběh pana Tydýta. Vysvětlovali jsme si, co všechno se schovává pod písmenem D. Jedno slovo Divadlo právě začínalo na toto písmenko. Žila, byla holčička jménem Amálka, která měla právě narozeniny, a maminka jí ušila plyšáčka, kterého si vysnila. Amálka si s ním celý den hrála a večer šla spát. Mezitím si hračky začaly povídat. Divně se na Tydýta dívaly, a dokonce začaly žárlit, že má Amálka raději Tydýta než je. To už se ale Tydýt rozhněval a odešel do světa. Jenomže hračky si uvědomily, že se budou muset Tydýtovi omluvit, protože se nezachovaly vůbec hezky. Plyšáci Tydýta dlouho hledali, ale nenašli, až se Tydýt ocitl v Africe. Plyšoví kamarádi se najednou ve vesnici sešli a potkali paní z Afriky, které vůbec nerozuměli. Přišel na řadu mluvčí Martin, který se dozvěděl, že Tydýta unesla sova. Tak nastalo další putování a shánění sovy, kterou nakonec našli, a ta nám, žákům, dala dva úkoly. Postavit z větných pochval i z kamínků cestu a ten druhý úkol zněl – musíme říct, co je pro nás v životě nejdůležitější. No a pohádka o Tydýtovi skončila šťastně. Tydýt nezůstal s Amálkou, ale zůstal s námi ve škole. Moc se nám to líbilo a děkujeme za pěkně strávený den." (žákyně ZŠ, Neubuz).

2.2 Příběh pana Tydýta – praktické uvedení na škole

Autor projektu: Alena Palarčíková, Pavla Boučková

Cíl projektu: upevnit přátelské vztahy v kolektivu, podpořit kladné charakterové vlastnosti, pochopit odlišnost v chování druhých. Na základě pohádkového příběhu rozpoznat a uvědomit si, že lidé s jinakostí nejsou odlišní a jsou rovnocenní.

Cílová skupina projektu: předškolní skupina Literárně-dramatického oboru, věk: 5–6 let, celkově 8 žáků.

Čas potřebný pro přípravu a realizaci: 3 hodiny, realizace proběhla v rámci výuky dramatického oboru – dvouhodinová výuka, základy literární a dramatické tvorby.

Pomůcky k projektu: plyšové hračky – Tydýt, ježek, prasátko, miniprasátko, koník, zajíček, CD Hm Klukoviny, CD přehrávač, převlek sovy, švihadla.

Popis projektu

Úvod

Motivace: děti sedí v kruhu, mají kartičky smajlíků a mračounů. Povídáme si o charakterových vlastnostech. Vyslovuji „pozitivní chování" a „negativní chování", podle toho děti zvedají obrázky (2 minuty).

Reflexe: následuje reflexe za použití otázek: Kdy máme jaké pocity a emoce? Jak je správně ventilovat?

Chůze po prostoru na znějící hudbu

(CD Hm – Klukoviny – Škytavka) – zaplňujeme prostor, děti reagují chůzí, postavením těla, mimikou, střídáme emoce – radostně, naštvaně, smutně, vesele, kamarádsky.

Reflexe: následuje reflexe za použití otázek: Kdy to pro tebe bylo příjemné a kdy nepříjemné?

Setkání v kroužku

Děti sedí v kroužku, mají své plyšáky a vyprávějí příběhy, které s nimi zažily.

Ukáži plyšáka Tydýta – vypadá úplně jinak než ostatní plyšáci, posílám jej po kruhu a představuji jej. Ruce má jako opička, nos jako chobot, tlusté břicho jako medvěd. Děti ho zkouší zavěšovat a pohrají si s ním.

Vlastní projekt Tydýta

Děti sedí v kruhu. Pedagog vypráví příběh o Tydýtovi – postupné zapojení dětí s plyšáky do příběhu, dramatizace.

Rozehrání situace mezi hračkami – posměch, že je Tydýt špatně vyrobený (zmetek), odchod Tydýta, ztracení Tydýta. Hračky (děti) si uvědomí, že se nezachovaly hezky, a vydají se Tydýta hledat. Cestou zdolávají různé překážky. Musí přebrodit řeku se zraněným kamarádem, vzájemně si pomáhají, řeší úkoly – přivolávají moudrou sovu, musí najít správnou cestu z bludiště, a především najít Tydýta.

Při hledání Tydýta hračky (děti) zjistí, že každý má nějaký svůj hendikep (šišlání, zbrklost, krátkozrakost), tak nebylo pěkné se Tydýtovi posmívat jen proto, že vypadá jinak. Hračkám se povede Tydýta najít a společně se vrátí domů.

Společná reflexe: Děti podle návodných otázek přicházejí na to, jaké chování bylo správné, co udělaly hračky správně, co ne, s kým by kamarádily a proč. Uvažují nad tím, jaké to bylo, když se musely spolehnout na někoho jiného. Dále je možné využít otázek: Jak se vám hrálo? Co pro vás bylo složité, co snadnější?

Zhodnocení

Pomocí pohádky se povedlo dětem přiblížit téma inkluze, začlenění dětí, které mohou mít nějakou jinakost, ale i přesto jsou platnými členy skupiny. Snahou projektu bylo, aby děti nechápaly odlišnost jednotlivce jako důvod k jeho vyčlenění, případně aby odlišnost nebyla podnětem k směřování k neadekvátnímu chování (vznik šikany), ale naopak aby děti pochopily, že i člověk s jinakostí je důležitý a může náš život obohatit.

Obr. 9 *Děti po realizaci programu s Tydýtem a dalšími hračkami*

2.3 Integrační workshop „Pojďme sčítat hrušky s japkama“

Autor projektu: Martin Dominik Polínek

Cíl projektu: Cílem projektu je na půdě ZUŠ aktivizovat tvůrčí proces u žáků s různým typem specifickým potřeb prostřednictvím paradivadelních přístupů (tzv. teatroterapie). Dále pak zprostředkovat zkušenost tvůrčí práce s jedinci s postižením běžným pedagogům ZŠ, SŠ, aj. a také specialistům působícím ve výchovně-vzděláváním procesu u lidí se specifickými potřebami.

Cílová skupina projektu: Jedná se o skupinu cca 40 dětí, kterou tvoří děti s mentálním a tělesným postižením, děti s problémovým chováním a děti s poruchou autistického spektra. Dále tuto skupinu doplňují žáci ZUŠ (zvláště žáci literárně-dramatického a tanečního oboru), pedagogové ZUŠ, ZŠ, SŠ, pracovníci v sociálních službách a rodiče dětí se specifickými potřebami.

Čas **potřebný pro přípravu a realizaci:** Přípravná fáze projektu závisí na prostorových a personálních podmínkách. Vzhledem k tomu, že je projekt realizován již bezmála 15 let v obdobném formátu, není tato fáze nijak zdlouhavá. Jde o zajištění termínu a prostor na ZUŠ Zlín, kde se projekt realizuje. Tato škola disponuje dvěma divadelními sály a tanečním sálem a vzhledem k tomu, že je projekt realizován vždy v sobotu, mohou se plně využívat všechny prostory. Osvědčil se termín přelomu května a června, kdy pedagogové ještě nemají tolik úkolů spojených se zakončením školního roku. Dále je nutno oslovit příslušná zařízení (například speciální školy, dětské domovy, střediska výchovné péče, zařízení sociálních služeb), skrze něž jsou získáváni účastníci projektu (děti se specifickými potřebami). Je také zapotřebí domluvit lektory z řad dramaterapeutů a teatroterapeutů, asistenty (z řad studentů ZUŠ), pedagogy (ze ZŠ, ze ZUŠ, případně konzervatoří),

kteří na projektu participují a mají možnost získat zkušenost tvůrčí divadelní práce v inkluzivním módu. Pedagogové ZUŠ z jednotlivých oborů také na projektu participují (především v oblasti výtvarné a hudební, případně se účastní přímo dramatické tvorby).

Projekt je realizován v následující struktuře:

Čas	Náplň
8.30–9.00	prezence
9.00–12.00	I. pracovní blok (paradivadelní průprava, inscenování divadelního tvaru)
12.00–13.30	přestávka na oběd
13.30–15.30	II. pracovní blok (inscenování divadelního tvaru)
15.30–16.00	přestávka, příprava
16.00–17.00	veřejné vystoupení, prezentace výsledku práce
17.00–17.30	představení „Navzdory osudu“ inkluzivního divadla ModroDiv
17.30–18.00	reflexe

Pomůcky k projektu: Pro realizaci projektu jsou potřebné běžné výtvarné potřeby, krepové papíry, lepidla, dále různobarevné látky na vytváření dekorací a jednoduchých náznakových kostýmů. (V podmínkách ZUŠ Zlín je možné další kostýmy zapůjčit dle potřeby z fundusu ZUŠ.)

Kontraindikace k využití projektu: Je nutné, aby každou skupinu vedl zkušený lektor (dramaterapeut, teatroterapeut), který má zkušenosti s prací s různorodou skupinou a který je schopen během jediného dne zrealizovat krátký divadelní projekt. Tyto lektory oslovujeme z řad absolventů Ústavu speciálněpedagogických studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého (oboru speciální pedagogika-dramaterapie) a z pedagogů daného ústavu. Efekt tvůrčí práce v rámci daného projektu je velmi závislý na profesionálních předpokladech zkušeného lektora, který nejen že je schopný výše popsané inscenační práce s novou skupinou, ale rozumí principům teatroterapie a dokáže je aplikovat v rámci tvůrčího procesu.

Popis projektu

Projekt spočívá v inkluzivní jednorázové tvorbě dramatického tvaru. Účastníky projektu jsou děti s mentálním, tělesným i smyslovým postižením, dále děti s problémovým chováním a děti ohrožené psychickou deprivací (z ústavních zařízení, SOS vesniček aj.), nemalá část účastníků jsou jedinci s poruchami autistického spektra, dále pedagogové a studenti ZUŠ, případně pedagogové z dalších typů škol.

Principem je, aby v rámci dramatické tvůrčí práce získali účastníci zkušenost ve spolupráci s herci s nejrůznějšími specifiky, aby zažili různost ve vnímání světa jako zdroj inspirace nejen pro divadelní tvorbu, ale i pro vlastní seberozvoj. Proto jsou vytvořeny tři skupiny po cca 8-10 dětech tak, aby v každé z nich byly děti z různých zařízení a s různými specifiky. Možnou variantou je skupiny rozdělit ještě podle věku, ale mnohem lepší zkušenosti máme s věkově různorodými skupinami, kdy se musí herci navzájem podporovat. Ke každé skupině je přidělen jeden lektor v roli režiséra (případně dvojice kooperujících lektorů), asistenti z řad studentů a pedagogů ZUŠ (ideálně z různých oborů tak, aby mohli podporovat jednotlivé složky budoucího předsta-

vení – výtvarnou, hudební, taneční, dramatickou), dále asistenti z řad zaměstnanců spolupracujících organizací, kteří znají specifika svých žáků a klientů.

Začátek práce je společný pro všechny. Po snídani se sdělí téma, které bude inscenováno. Práce pokračuje společnou rozehřívací hrou, skrze kterou jsou účastníci rozděleni do jednotlivých skupin, jež pak pracují samostatně v jednom z výše uvedených sálů na ZUŠ. V rámci druhého pracovního bloku se skupiny vystřídají v prostoru, kde bude celá akce probíhat.

Témata k inscenování jsou různá, například:

- zadání námětů (bílá vrána, můj hrdina aj.);
- zadání symbolického obrazového materiálu;
- zadání hudební skladby.

Alternativou je zadání části známého pohádkového příběhu, kdy jedna skupina inscenuje začátek, druhá střed a třetí konec příběhu. Části jsou navzájem propojeny větou, kterou jedna skupina končí a druhá začíná.

Námět je lektorům sdělen dopředu, aby jej mohli promyslet a připravit si postupy, jak jej zprostředkovat hercům. Ovšem obsah ani formu divadelního tvaru nemají lektoři předem nachystány, toto vychází až ze samotné tvůrčí práce v rámci prvního pracovního bloku.

Projekt vrcholí veřejnou produkcí v profesionálním divadelním sále, kde jsou jednotlivé performance realizovány formou malé divadelní přehlídky za použití profesionální divadelní techniky a profesionálních zvukařů a osvětlovačů. Diváci se rekrutují z řad rodičů, pedagogů, přátel, zaměstnanců spolupracujících organizací i široké veřejnosti (projekt je propagován v médiích a tisku).

Zakončením projektu je reflexe pedagogů, lektorů, asistentů, která má za cíl sdílet zkušenosti a navrhovat vylepšení a náměty pro další ročník.

Varianty práce

Inovací projektu je spolupráce s inkluzivním divadelním spolkem Tyátr ModroDiv, který se věnuje divadelní tvorbě celoročně a kde jsou integrováni herci s poruchami autistického spektra. Členové divadelního spolku se také účastní jako asistenti v rámci projektu a daný divadelní soubor završí přehlídku velkým představením.

2.4 Setkání – festival malých scénických forem pro žáky praktických škol jednoletých a dvouletých

Autoři projektu: Petra Havránková, Radoslav Mesarč (Mateřská škola speciální, základní škola speciální a praktická škola Ibsenka Brno, p. o.)

Cíl projektu: Festival malých scénických forem Setkání se zaměřuje na žáky praktických škol jednoletých a dvouletých, kterým nabízí prostor pro prezentaci divadelních, hudebních a tanečních aktivit. Formou krátkých vystoupení zde žáci praktických škol mohou předvést své umělec-

ké schopnosti a dovednosti a konzultovat je s odbornou porotou nebo sami mezi sebou. Cílem festivalu je vytvoření tradice setkávání se žáků a učitelů a poskytnutí prostoru pro vzájemnou konzultaci a výměnu zkušeností z oblasti uměleckých a umělecko-terapeutických aktivit, které bývají běžnou součástí výuky na těchto školách. Krátká veřejná vystoupení žáků praktických škol mohou ve velké míře přispět ke zvýšení sebehodnocení a sebedůvěry žáků. Samotné setkání na festivalu pak mimo jiné rozvíjí i sociální dovednosti a komunikační schopnosti žáků. Důraz festivalu je kladen především na vzájemný dialog a předávání zkušeností mezi jednotlivými školami. Svou otevřeností projekt zároveň nabízí možnost prezentace uměleckých aktivit žáků s mentálním postižením i celkové práce praktických škol jednoletých a dvouletých široké veřejnosti. Jedná se o jediný projekt svého druhu v rámci České republiky.

Cílová skupina projektu: Festival je určen žákům praktických škol jednoletých a dvouletých.

Čas **potřebný pro přípravu a realizaci:** Příprava festivalu je časově poměrně náročná, zabere přibližně deset měsíců. Tato doba zahrnuje čas potřebný pro získání finančního zabezpečení (granty, sponzorské dary), vyhledání vhodného prostoru pro realizaci, oslovení jednotlivých škol, administrativní zabezpečení, ale také čas určený jednotlivým školám, potřebný na přípravu samotných vystoupení.

Potřeby a pomůcky k projektu: divadelní, ideálně bezbariérový prostor s dostatečnou kapacitou, ozvučením a vhodným zázemím pro účinkující.

Vzhledem k tomu, že projekt je určen především žákům s mentálním či jiným zdravotním postižením a znevýhodněním, je potřebné zabezpečit pro realizaci vhodný prostor. Snažíme se, aby prostor vyhovoval speciálním potřebám žáků a byl bezbariérový. Vzhledem k velikosti akce musí nabízet i dostatečné a pohodlné zázemí pro účinkující. Tento prostor by měl zároveň splňovat kritéria divadelního sálu s dostatečným technickým vybavením. Vzhledem ke všem zmíněným požadavkům je hledání takového místa náročnou záležitostí, a to jak po stránce finanční, tak organizační, kterou při realizaci obdobného projektu nelze podcenit.

Jako problematické se jeví i financování projektu z grantového systému. O dotace je potřebné žádat se značným předstihem (cca rok před samotnou realizací) a přidělení financí na projekt je velmi nejisté a trvá poměrně dlouhou dobu, což značně komplikuje a prodlužuje přípravu dalších ročníků festivalu. Rovněž vyúčtování projektu v závěrečné fázi vyžaduje čas. Finance z grantového systému jsou rozčleněny do výdajových skupin (peníze na realizaci, propagaci atp.) a nelze je dle aktuální potřeby mezi sebou přeskupovat. Je proto nutné do projektu zapojit osobu, která ovládá účetní úkony a umí pohlídat možné finanční komplikace.

Popis projektu

Festival Setkání vznikl z důvodu absence obdobné akce určené primárně žákům praktických škol jednoletých a dvouletých v České republice. Většina podobných, již existujících festivalů se zaměřuje převážně na žáky základních škol speciálních, popřípadě na klienty stacionářů či amatérské a poloprofesionální divadelní soubory zahrnující osoby s mentálním či jiným postižením.

Festival se koná pravidelně, jednou ročně, v Brně. V současné době má za sebou tři ročníky. První ročník proběhl v listopadu roku 2017 v kulturním domě Rubín a zúčastnilo se ho pět praktických škol jednoletých a dvouletých z Jihomoravského kraje. Ve druhém ročníku byly osloveny také vybrané praktické školy z Olomouckého kraje a Vysočiny a záměrem do budoucnosti je rozšířit festival v rámci celé České republiky, popřípadě ho doplnit o mezinárodní účast.

Vzhledem k tomu, že projekt je finančně poměrně náročný a je spolufinancován Magistrátem města Brna, je nutné se značným předstihem, zhruba rok před samotnou realizací, zažádat o grantovou podporu a oslovit možné sponzory. Po schválení dotací jsou postupně osloveny jednotlivé praktické školy s výzvou o zapojení se do projektu. Pravidelně se oslovují všechny praktické školy Jihomoravského kraje a dle finančních a organizačních možností i vybrané praktické školy z jiných krajů. Úkolem jednotlivých škol je připravit v průběhu prvních měsíců školního roku kratší vystoupení, přibližně v délce 15 minut. Tato vystoupení mohou být zaměřena na krátké hudební, taneční či dramatické výstupy.

Festival je jednodenní a koná se začátkem listopadu v Brně. Kromě samotných vystoupení má každá škola vymezený prostor k představení své školy, způsobu její práce a jejího zaměření. Dochází tak k předávání poznatků a zkušeností mezi jednotlivými školami i z jiných než uměleckých oblastí, jež mohou být inspirativní jak pro pedagogy, tak pro rodiče žáků, kteří festival navštíví. Jednotlivá umělecká vystoupení pak v závěru festivalu hodnotí odborná porota, složená ze zástupců škol, speciálních pedagogů, umělců, dramaterapeutů, tanečníků, hudebníků atp. Festival je nesoutěžní a hodnocení poroty má především motivační charakter. Jeho smyslem není určení nejlepšího představení, ale odborné vyjádření, které může sloužit jako inspirace pro další práci. Všechny zúčastněné školy jsou v závěru odbornou porotou odměněny diplomem a malým, symbolickým dárkem. Festival je otevřenou akcí bez vstupného, které se můžou účastnit nejen jednotlivé školy, ale i rodiče žáků a širší veřejnost.

Varianty práce

Jednou ze zamýšlených variant je rozšíření festivalu o výraznější profesionální doprovodný program či zařazení odborných seminářů a workshopů z oblasti dramaterapeutických, muzikoterapeutických, tanečněterapeutických nebo uměleckých aktivit. Další z možností je rozšíření festivalu o mezinárodní účast, vyzvání k účasti zahraničních škol, při které by zúčastněné školy měly možnost konzultovat svou práci v mezinárodním měřítku.

Obr. 10 *Ukázka plakátů na jednotlivé ročníky festivalu*

SETKÁNÍ 2
6.11.2018
KD Rubín Brno
v 9:00
Festival malých scénických forem pro žáky Praktických škol
festival se koná pod záštitou JUDr. Jany Pejchalové, členky rady Jihomoravského kraje

Obr. 11–14 *Záběry z představení a hlediště (1. ročník festivalu)*

Obr. 15–18 *Záběry z představení a hlediště (2. ročník festivalu)*

2.5 Budování mezigeneračních vztahů v Dramatickém kurzu SENior

Autor projektu: Jana Jurkasová

Cíl projektu: Dramatický kurz SENior je od roku 2016 součástí uměleckého vzdělávání pro všechny generace v Divadle na cucky. Kurz trvá rok a účastníci dále mohou pokračovat v divadelním studiu. Organizační tým v tuto chvíli tvoří produkční A. Kvapilová, divadelní lektorky J. Jurkasová a K. Doubravová. Účastníci si přicházejí do divadla odpočinout, rozesmát se, seznámit s druhými lidmi, poznat divadelní zákulisí. Pro lektory je důležité, aby odcházeli s novými otázkami a myšlenkami ve vztahu k sobě, k druhým lidem, k tématům ve společnosti. To vše propojuje právě drama a divadlo. V průběhu lekcí skrze metody a postupy vyvěrající z umění (nejen) dramatického jsou účastníci vedeni k porozumění lidem kolem nich, ke srozumitelnějšímu sdělování vlastních prožitků, rozšiřujeme jejich schopnost experimentovat s řešením nejen herních situací, ale i s řešením v běžném životě. V průběhu tvůrčího procesu směřujeme účastníky nejen k citlivějšímu vnímání sebe sama a druhých osob, ale i k citlivějšímu vnímání dramatického umění. Při jednotlivých setkáních podporujeme jejich schopnost bránit se vůči negativním vnějším vlivům (posilujeme zdravé – copingové – strategie zvládání projevů stáří a prostřednictvím naší tvůrčí práce podporujeme schopnost resilience). Cílem projektu dále je, aby účastníci budovali vědomí své osobní kvality a svého názoru, aby zvážili veškerá stanoviska svého jednání na základě kontextu dané situace. Ve všech cvičeních a improvizacích rozvíjíme schopnost koncentrace, obrazotvornost a tvůrčí přístup k řešení fiktivních i reálných situací.

Přidanou hodnotou kurzu je přirozené budování mezigeneračního dialogu. Součástí Dramatického kurzu SENior jsou dobrovolníci (mladí lidé ve věku od 16 do 26 let), kteří se aktivně zapojují do všech cvičení a improvizací. Projekt tak podporuje vzájemnou sounáležitost mladých lidí a starší generace. V průběhu tvůrčí práce se potýkáme s představami, které mají o stáří nejen mladší lidé, ale i starší lidé o sobě navzájem. Obě skupiny účastníků spojují podobné otázky: mají problém s přijetím sebe sama, zároveň mají obavy z budování nových vztahů. Starší účastníci jsou často udiveni, že mladší člověk má také obavy či zdravotní omezení podobná jako oni sami. Obě věkové skupiny jsou směřovány k uvědomování si svých (i vzájemných) osobních kvalit. Vycházíme z předpokladu, že „osobní kvalita" je vždy jakýmsi průsečíkem rozvoje lidské osobnosti. Naší snahou je, aby kurzisté sami sebe vnímali jako celistvé a autentické osobnosti. V průběhu jednotlivých setkání se dotýkáme faktu, že „osobní kvalita" začíná u budování a postupného uvědomování si vlastních hodnotových norem a že pro její rozvoj je důležitá ochota jednotlivce pracovat na sobě a rozvíjet svůj tvůrčí potenciál.

Cílová skupina projektu: zhruba 15 osob (v našich podmínkách senioři), 5-10 dobrovolníků (dospívající), obě skupiny bez předchozí zkušenosti s divadelní tvorbou.

Čas potřebný pro přípravu: 10 minut.

Čas potřebný pro realizaci: 120 minut.

Pomůcky k projektu: zvukové zařízení, zvukové nosiče (CD).

Popis projektu

Na počátku projektu stála myšlenka, proč by se účastníci bez předchozí herecké zkušenosti nemohli rozvíjet v oblastech, které souvisí s dramatickým uměním, a podílet se na vzniku dramatu/

divadla? Celý kurz trvá od konce září do konce června. Společným jmenovatelem je idea, že by divadlo mělo být otevřené všem bez rozdílu věku či zdravotního postižení a sociálního znevýhodnění. Účastník Dramatického kurzu SENior tak nahlíží pod strukturu divadelního zázraku a baví se jeho vytvářením, často si plní své celoživotní sny. Předpokladem pro naplnění cílů je, aby obě věkové skupiny (senioři i dospívající) byly vzájemně otevřeny komunikaci. Směřujeme k tomu, aby generačně odlišné společenství prosperovalo ve vzájemné toleranci, a stavíme na ochotě všech účastníků k součinnosti.

Níže je uveden popis konkrétní dvouhodinové lekce, která je v kurzu třetí v pořadí (první lekce je seznamovací, druhá lekce organizační – smlouvy, přihlášky, dotazníky, seznámení s posláním kurzu).

Lekce kurzu – navazování kontaktu

Účastníci se převlékají do pohodlného oblečení. Všichni účastníci se sejdou společně v prostoru. Stojíme v kruhu.

Kurz otevírá otázka pro účastníky: Jak se máte? Jak se dnes cítíte? Po zahájení diskuse si připomeneme jména členů skupiny (někteří odvážlivci uvádějí jména všech členů).

Lektor dále vede účastníky:

Začneme příjemně, promasírujte si obličej, čelo, hlavu, temeno, krk. Každý svojí rychlostí, nemusíte plnit přesně zadání, dejte si čas. Vaše dlaně se chtějí otisknout do hlíny, dotyk, který není jen hlazením – ale přes kůži, svaly se chci pokusit dostat až na kost. Vaše ruka se plynule otiskne do těla. Postupujeme přes ramena k prstům na rukou. Hrudník, břicho, zadek, stehna, nohy, chodidla. Celé tělo si popleskejte. Zatřepeme nejprve jednou nohou, druhou, břichem, zadkem, hrudníkem, rukama, hlavou.

Pojďme společně udělat kruh a postavme se co nejblíže k sobě. Obličej směřuje do středu kruhu, dotýkáme se rameny. Tohle je prostor naší skupiny. Je poměrně malý. Teď se otočme zády. A tohle je také prostor naší skupiny. Otočme se zpátky. Udělejme co nejmenší prostor naší skupiny. (Všichni členové skupiny se spontánně snaží jít co nejblíže k sobě.) Pojďme nyní náš společný prostor v kruhu zvětšit tak, abychom stále měli vědomí my – vědomí skupiny (skupina zvětšuje kruh a lektorka se ptá, zda jsou s touto velikostí účastníci spokojeni).

Rozhlédněte se kolem sebe, tohle je prostor skupiny, pojďme se do něj vydat. Všichni chodíme po prostoru, ve kterém si nacházíme body (například skvrnu na zdi, zásuvku, apod.), ke kterým se snažíme co nejvíce přiblížit, pak se rovnou otočte. Na své trase k bodu v prostoru se nikdy nezastavujte, pouze můžete zrychlit či zpomalit. Hraje hudba.

Abyste mě všichni dobře slyšeli, nebudu nyní tolik využívat boční vedení v průběhu pohybového cvičení, ale budu zastavovat hudbu a posunovat zadání přímo. Neznamená to ovšem uvolněnost nebo rozvolněnost vašeho pohybu. Uchovejte si i mezi jednotlivými kroky napětí v těle z přecházejícího zadání.

Uvědomte si více své tělo. Hlava roste vzhůru, aktivizujte střed těla, uvědomte si chodidla, která se dotýkají podlahy. Hudba – pohyb.

Stop. Uvědomte si, co pro vás bod vyjadřuje. Mohou to být kytky v parku, stromy… Konkrétní podobu cíle mohu vymyslet až na své trase k němu. Hudba – pohyb.

Stop. Komu položím ruku na rameno, řekne, co vidí. Změna zadání – představte si osobu – chce se mi k ní, nechce a proč? Hudba – pohyb.

Stop. Uvědomte si svůj dech. Komu položím ruku na rameno, řekne, co vidí. (Účastníci často popisují konkrétní osoby a vzpomínky.) Nyní změna cíle – body se stávají ostatní osoby kolem vás. Vyberte si osobu, ke které chcete dojít, když jste za jejími zády, otočte se a najděte si někoho jiného. Hudba – pohyb.

Stop. Nyní pojďme vytvářet společnou skupinovou hru. Vyberte si cíl, ke kterému chcete jít, ale daný cíl (osoba) má přece někoho jiného a vás ignoruje, ale vy jej chcete dostihnout, když vás to přestane bavit, vyberte si někoho jiného. Hudba – pohyb.

Stop. Změním zadání. Vyberte si cíl, ke kterému chcete jít, jděte k němu co nejblíže a ten se na vás otočí v momentě, kdy si vás všimne.

Stop. Chybí nám oči. Podívejte se na člověka, který jde za vámi. Všichni se shlukujete do středu prostoru, prosím, uvědomte si, že jste jako paprsky, které vystřelují do různých částí místnosti.

Stop. Najděte si oči a vytvořte dvojice. Máte za úkol, abyste pohled do očí udrželi ve stejné rovině. Můžete být blízko i daleko od sebe. Domluvte se, kdo povede. Uvědomte si, co se stane, když někdo vstoupí do našeho zorného pole. Oční kontakt byste měli udržet pouze vy dva spolu.

Vystřídání vedení.

Společná komunikace.

Podpořme výraz naprosté radosti a štěstí. Jiný výraz – zloba, nedůvěra, smutek, útok.

Stop. Vypínám hudbu, můžete si střídat oči, v průběhu cvičení si najdu jiné oči. Zadání: stydím se za sebe, přistihli mě při krádeži. Rychlost vám nyní neurčuje hudba, ale něco, co se objevilo mezi vámi. Prožijte překvapení – dlouho jsme se neviděli (výraz pouze v očích). Střídání změny zadání.

Po aktivitě následuje reflexe celé skupiny.

Improvizací nyní budeme navazovat na předchozí lekci. Rozdělíme si prostor na herní plochu a místo, odkud ostatní účastníci přihlíží. Jeden dobrovolník vstoupí do prázdného prostoru a popisuje pro sebe známé místo. Ukazuje, kde co v prostoru leží. Skrze jeho popis jsme všichni schopni vidět například kancelář. Jeden po druhém vstoupíme do prostoru a předvedeme akci s předměty, které se v něm imaginárně nacházejí. V průběhu improvizací hodnotíme, co se nám podařilo, co jsme schopni vidět skrze jednání druhého.

Celkové hodnocení lekce a zpětná vazba k vedení lekce

V průběhu lekce se vytvořil prostor, ve kterém přirozeně spolupracují lidé různého věku. Lekce je popsána tak, jak byla skutečně zrealizována. Je zapotřebí upozornit, že v průběhu realizace lekce v konkrétní skupině je důležité reagovat na aktuální rozpoložení účastníků, posunovat jejich možnosti, vést je k hledání a objevování si kontaktu s druhými lidmi například skrze oční kontakt. Účastníci kurzu jsou vedeni k tomu, aby zapojovali svoji tělesnou složku i mysl. Podpora dramatických dovedností umožňuje, aby se mezi jednotlivými zadáními objevovala i nejrůznější témata – do jaké míry jsem schopen si uvědomovat druhého člověka, aniž bych na něj neustále viděl? Oči, které vyjadřují myšlenku, zprostředkovávají obraz, který mi vytanul na mysli. To vše může být základem další tvůrčí práce nebo případně startovací bod k vnitřní exploraci

podobného tématu. Díky tvůrčí práci se rozvíjí také vztah účastníků kurzu ke každodennímu životu, mají možnost citlivěji přistupovat k sobě i k druhým.

2.6 Dramaterapeutický projekt Racek

Autor projektu: Milan Valenta, Tereza Houšková

Cíl projektu: relaxace, sebepoznání, seberozvoj.

Cílová skupina projektu: Projekt je navržen pro běžnou populaci bez speciálně pedagogické specifikace. Může být upraveno pro různé skupiny od dětí až po seniory s různými diagnózami.

Čas potřebný pro přípravu**:** 20 minut.

Čas potřebný pro realizaci: 60 minut.

Pomůcky k projektu: podložky na ležení, hudební přehrávač s relaxační hudbou, buben a jiné hudební nástroje – chřestidla, flétna, misky, xylofon, dešťová hůl.

Kontraindikace k využití projektu: Projekt není vhodný pro psychiatrické klienty s akutní fází schizofrenie či jiných duševních onemocnění s příznaky halucinací.

Popis projektu

Úvodní slovo lektora: Tento umělecko-terapeutický tvar těží z divadelní a terapeutické zkušenosti svého autora souhlasícího s názorem mediálně známějšího kolegy profesora Yaloma, že – parafrázováno – psychoterapie je natolik výtečná, že je škoda ji aplikovat jen u duševní poruchy, člověk se může uzdravovat, aniž by byl nemocný.

První část projektu využívá terapeutickou vizualizaci – imaginaci. Nejedná se o hypnózu, ale s pomocí Jacobsonovy relaxace se budeme snažit rozvolnit elektromagnetické vlny mozku na příjemnou frekvenci tzv. Schumannovy rezonance, což je fyziologické elektromagnetické vlnění obestírající planetu Zemi (tzv. théta vlnění mozku).

Tu a tam se stává, že při dané frekvenci elektromagnetického vlnění mozku člověk usne, což je sice v pořádku, ale pozor – děje se jen a pouze na vaši odpovědnost. Kdo usne, odejde sic z představení příjemně odpočinutý, leč neprožije si náš příběh.

Po celou dobu produkce doporučuji mít zavřené oči, pokud je otevřete, spatříte možná věci, které nebudou korespondovat s vyprávěním.

Jacobsonova relaxace 15–20 minut
Najděte si co nejpříjemnější polohu pro celé své tělo. Zkontrolujte, zda se dobře leží vašim chodidlům, nohám, stehnům, sedacím svalům, zkontrolujte, jestli je v dobré poloze vaše páteř, břicho, hrudník, jestli v příjemné poloze leží váš krk i hlava. Můžete zavřít oči, poslouchejte jen můj hlas, okolní zvuky jsou vám lhostejné. Budeme napínat a uvolňovat svaly a soustředit se na pocity uvolnění.

Napneme chodidla, propneme špičky na nohou.
Napětí… napětí… a uvolnění.

Napneme lýtka, špičky dopředu, paty dozadu.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme holenní svaly.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme zadní stranu stehen, tlačíme paty do podložky.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme přední stranu stehen, propneme nohy v kolenech.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme sedací svaly.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme břišní svaly, jako bychom zvedali nohy od podložky.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme hrudní svaly, vypneme hruď.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme svaly na zádech, vystrčíme břicho.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme svaly na ramenech, tlačíme ramena dozadu a k sobě.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme bicepsy, zatneme ruce v pěst.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme přední stranu předloktí, propneme ruce v loktech.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme zadní stranu předloktí, ruce v pěst.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme zápěstí, ohneme ruce na jednu stranu v zápěstí.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme zápěstí, ohneme ruce na druhou stranu.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme krční svaly, tlačíme hlavu do podložky.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme svaly kolem úst, našpulíme rty.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme žvýkací svaly, skousneme do stoliček.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme nosní svaly, skrčíme nos, jako když něco smrdí.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme čelo, svraštíme čelo, jako když se něčemu divíme.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Napneme svaly kolem očí, silně tlačíme víčka dolů.
Napětí... napětí... a uvolnění.

Soustřeďte se na příjemný pocit uvolnění v celém těle. Klidně dýchejte a užívejte si tento stav.
Lektor:

A nyní si představte: Ležíte na pláži jižního moře, teplý písek vás příjemně hřeje do zad, dýcháte svěží mořský vzduch prosycený solí. Tu a tam vaši tvář pohladí vlažný vánek nesoucí zvuky mírného příboje. Vlažný vánek nesoucí zvuky moře, ano, toho moře, ze kterého vzešel život na modré planetě a do kterého se náš vlastní život jednou, až nastane čas, opět navrátí.

Svítá a vy se stáváte svědky příběhu, který se rozvíjí před námi v písečných dunách, nad námi, na obloze nad blankytným mořem, či vzadu za námi, na závětrné straně blízkých skalisek.

(Nyní je vhodné využit krátké hudební vsuvky – nástroje připomínající zvuk moře. Je také možné doplnit hudební vsuvku o recitaci:

„Bez konce širé moře je
jde vlna za vlnou
hrob jedné vlny je
té druhé kolébkou.“)

Pokračování imaginace, lektor vypráví:

Rozednělo se. Svěží slunce zlatě pableskovalo po mírně zvlněném moři. Od břehu čeřila vodu rybářská loď. Vzduchem se nesl křik svolávající hejno k snídani. Tisíce racků se slétlo a všichni se začali rvát o kusy potravy, přičemž nevynechali jediný úskok, jak napálit jeden druhého. Začínal další perný den.

Daleko od Hejna hašteřícího se u rybářské lodi, úplně sám nad loděmi i pobřežím, trénoval Jonathan Livingston Racek. Ve výšce sta stop se střemhlav pouštěl k mořské hladině ve snaze zdokonalit se v rychlém letu.

Jo-na-than... totiž nebyl o-by-čej-ný racek. Zatímco o-by-čej-ný racek Hejna se snažil po celý den urvat co nejvíc potravy pro sebe a létání bral jen jako prostředek k honbě za kořistí, Jonathanovi šlo především o létání. Uvědomoval si přitom, že mu jeho způsob uvažování nepřináší mezi ostatními druhy Hejna mnoho popularity, vždyť i máma s tátou kroutili hlavami, že jejich potomek nedělá od rána do večera nic jiného, než pořád dokola zkouší dosáhnout větší výšky a vyšší rychlosti.

Ptali se ho: *„Proč to, Jonathane, děláš? Nemůžeš být jako všichni ostatní? Podívej, Jonathane... Blíží se zima, rybářských lodí bude málo a ryby se stáhnou do hlubin, tak se, prosím*

tě, starej teď o potravu, a ne o létání. Pamatuj si, že racek lítá jen proto, aby sehnal něco do zobáku!"

I ostatní racci to komentovali: *„Jojojo, racek lítá jen proto, aby sehnal něco do zobáku."*

Jonathan poslušně přikývl jako že jo, že to všechno ví, a několik dní se snažil být jako ostatní, snažil se doopravdy splynout s hejnem… Fakt jó… tak třeba – křičel, i když mu to bylo blbé… Nebo… se pral jako ostatní rackové, kteří se kolem rybářských člunů potápí za vyhozenými vnitřnostmi ryb. Nebóó… somroval na nábřeží chleba na důchodcích a dokonce... kradl zbytky jídla v kiosku na pláži!!!

Ale! K ničemu to nevedlo. Jen se nudil a měl pocit promarněného času. A tak upustil ze zobáku ulovenou ančovičku a nechal starého vyhladovělého racka, aby mu ji bez cirátů ukradl a zhltnul. No jó, každý dobrý čin musí být po zásluze potrestán. Jonathan se rozhodl pokračovat ve výcviku.

Učil se chápat, co je to rychlost, a za týden tréninku o ní věděl víc než nejrychlejší racci pospolitosti. Stranou od Hejna ze všech sil mával křídly a z výšky tisíce stop se vrhl střemhlav k vlnám, letěl stále rychleji a rychleji. A rychleji, a ještě rychleji a pak… Pak Nic. Při rychlosti sedmdesáti mil jeho tělo ztratilo stabilitu, ať se snažil sebevíc. Levé křídlo mu pokaždé vyletělo nahoru a celý byl prudce stržen doleva; chtěl si pomoci pravým křídlem, ale ten pohyb ho srazil rovnou do propasti. Rotoval kolem vlastní osy a padal. Tomu stržení se nedokázal ubránit. Zkoušel to desetkrát, dvacetkrát, stokrát za sebou. Pokaždé, jakmile dosáhl sedmdesátimílové rychlosti, ho najednou cosi popadlo jak chumáček peří a srazilo dolů.

Říkal si: *„Asi proto se my rackové do střemhlavého letu nepouštíme, nemáme na to holt ty správný proporce. Ale tu jsem zčistajasna dostal nápad. Možná je to tím, že křídla jsou při velké rychlosti na obtíž, pokusím se nabrat padesátku a pak… už křídly nemávat."*

Zkusil to tedy znovu z výšky dvou tisíc stop. Letěl střemhlav dolů, přímo po hlavě, s křídly roztaženými a nehybnými od chvíle, kdy překročil rychlost padesáti mil. Vyžadovalo to nesmírnou námahu, o odvaze nemluvě, ale… jo, šlo to. A znovu, a ještě jednou, a ještě dvakrát… A znovu a výš, a ještě výš! Nakonec to zkusil z výšky dvou tisíc stop a už za několik vteřin se řítil devadesátkou a rychlost narůstala každou vteřinou, letěl… letěl… Letěl tak rychle, jak žádný pták před ním.

Na vavřínech už ale usnout nestačil. Ve chvíli, kdy začal vypínat křídla, přesně v ten okamžik, kdy změnil jejich úhel, byl stržen do starého neštěstí. Katastrofa ho při devadesátimílové rychlosti zasáhla naplno jako třaskavina. Jonathan ve vzduchu doslova explodoval a byl vržen proti mořské hladině, tvrdé jako cihlová zeď.

(Zde je možné děj opět doprovázet zvukem hudebních nástrojů pro gradaci atmosféry. Po slovech cihlová zeď pak zazní rána na buben.)

Když se probral k vědomí, byla již hluboká tma. Místo křídel měl orvané olověné placky a hlavou mu probleskovalo podvědomé přání, aby ho ta tíže pomalu stáhla na dno, aby měl všechno za sebou. Celé tělo ho pálilo a kdesi uvnitř pochroumaného těla se ozval cizí hlas: *„Nedá se nic dělat, jsi jenom racek a dokážeš jen to, k čemu jsi byl stvořen." „Rodiče mají pravdu – musím se vrátit k Hejnu a být rád, že jsem rád."*

Jonathan dal hlasu za pravdu, a jakmile se rozhodl, že bude řadovým příslušníkem Hejna, okamžitě se mu ulevilo a bylo docela příjemné přestat myslet a jen si letět tmou ke světlům

na pobřeží. Celý pochroumaný, ale vyrovnaný se svým údělem jednoho z mnoha, vracel se k pobřežním světlům a říkal si, že je to vlastně příjemné přestat myslet a letět si jen tak k pobřeží jako obyčejný racek, letět si tmou.

V jeho hlavě se mu hádaly dva hlasy:

„To jako… Přestat myslet?“

„Jóóó, přestat myslet.“

„Letět si k pobřeží jen tak?“

„Jóó jen tak.“

„Jako obyčejný racek?“

„No jó, jako obyčejný racek.“

„A potmě?“

„No třeba i potmě.“

„Ale počkat!“

„Co je, porád?“

„No tma je!“

„No á co má bejt? Racek přeci nikdy nelítá potmě! Nikdy potmě!“

„Ahááá, to je fakt, kdybych byl na světě proto, abych lítal potmě, měl bych nejspíš soví oči a křídla krátký jako… no, jako sokol, že jo.“

„To je nápad! Cos to říkal?!

(nechápavě) „Jako soví oči?“

„Ale né, to druhý.“

„Krátký křídla jako sokol.“

„To je nápad, ty vole, teda ptáku! Krátká křídla! Chce to krátká křídla jako sokol! Křídla přitisknu k tělu a poletím jen na konci letek. Krátká křídla to chce a rychlost je moje.“

Příštího dne slunce ještě ani nevyšlo a Jonathan už trénoval. Z výšky pěti tisíc stop vypadaly rybářské lodě jako tečky a Hejno pachtící se za snídaní připomínalo mračno malátných molů. Přiií-tis--klll křídla k tělu, rozepjal pouze krátké letky a vrhl se střemhlav do moře. Letěl kolmo rychlostí dvě stě čtrnáct mil za hodinu, až v tisíci stopách začal pomalu roztahovat křídla. Konečky letek se v tom strašlivém vichru chvěly a cukaly a loď s hejnem racků před ním rostla jak meteor!!!

(Zde je opět možné přidat hudební doprovod + ovívat ležící posluchače na zemi kartony.)

A tak se toho rána krátce po rozednění stalo, že Jonathan proletěl středem Hejna rychlostí dvě stě čtrnáct mil za hodinu, a ještě když jeho zobáček opět mířil rovnou do nebe, řítil si to stošedesátkou.

(Triumfálně): *„Naprostý triumf v životě racků!*

*Neéééjvyšší rychlost dosaženáá*á!

Překonáááníí všech rekordů.

Dvěstěčtrnáááact mil za hodinu.

Prolomení všech bariér.

Nejslavnější okamžik v dějinách Hejna.

Nová éra ptáků!“

Když se Jonathan onoho dne vracel v povznesené náladě k Hejnu, myslel na svobodu, kterou rackům přinese dokonalost létání, kterého dosáhnou díky jeho odvážným experimentům. Hejno už na něj netrpělivě čekalo shromážděné v Radě, a aby ukrátilo dlouhou chvíli, tak zatím tlachalo a pomlouvalo, jak je zvykem u všech stádovitých a hejnovitých zvířat, člověka nevyjímaje.

„Tak co, paní Ravenová, pořád vám klape zobák jako za mlada? A peří vám ještě nevypadává? Už nemá co… co, hahaha! A dědeček, pořád mrtvej, pořád mrtvej?“

„Sklapni zobák, sousede!“

„Tak jak, starej brachu, už jsi klofnul tu z třetího hnízdiště?“

„Čemu se tak chechtáte, člověče – tedy ptáku?“

„Šak su take racek chechtavé, tož sa chechtám, ne?“

„Bacha, bacha, už letí!“

„Kdo, kdo, kde?“

„No kdo! Ten ozlomkrk Jonathan přeci, na koho se tu asi čeká!“

„Ticho, ticho, promluví Starší.“

„A co říká, co říká?“

„Kdybys držel zobák, tak bys slyšel!“

Nejstarší racek promluvil: *„Jonathane Livingstone Racku!! Postav se doprostřed kruhu, ať tě všichni ostatní vidí!“*

Jonathanovi bylo, jako by ho někdo praštil klackem do hlavy, protože postavit se doprostřed kruhu znamenalo jediné – veřejné zahanbení a zneuctění. *„Oni nic nechápou, hrozně se mýlí. Mýlí, mýlí, mýlí se!“* opakoval si stále dokola Jonathan a nožičky se pod ním třásly a peří na křídlech se zježilo.

Starý racek pokračoval: *„Za bezohlednost a nezodpovědnost, která se neslučuje s důstojností racků, vylučuje se Jonathan Livingston Racek ze společnosti Hejna a vypovídá se jako psanec na Vzdálené útesy!“ „Bratrství mezi námi pominulo!“* zaskřehotalo Hejno jednohlasně a otočilo se k Jonathanovi zády.

Po tomto rozhodnutí se v raccím rádiu objevila reportáž reportérky Vlezluše s Jonathanem: *„Vážení dear posluchači naší rozhlasové stanice Svobodné skřehotání, hlásíme se vám ze svého mobilního stanoviště až ze Vzdálených útesů. Právě jsme byli svědky fan-ta-stic-kéééé aviatic show, tak říkajíc one man show,* přesněji one pták show. A nyní vám, *naši milí posluchači, nabízíme jedinečnou příležitost být v přímém styku – tedy on-line – účastni interview s mistrem aviatiky,* s rackem Rackem – Jon*athanem Livingstonem. Pane racek Racku, tedy pane Racek racku… smím-li vás oslovovat důvěrně, Jonathane? Ano?“* Jonathan lehce nervózně přikyvuje hlavou a souhlasně zamručí. *„To, že vás Starší Hejna vykázal za váš ex-*

traordinální výkon sem – do vyhnanství útesů, to pro vás – božínku – muselo být devastující rozhodnutí, není-liž pravda?" ptá se zvídavě, až vlezle redaktorka Vlezluše. Jonathan nic neříká a jen tiše zírá na své pařátí špičky. Vlezluše se však nevzdává a ještě dodává: *„A taky ponižující, že?"* Jonathan jen tiše a smutně hlesne: *„Jo."* Proto, aby Vlezluše dostála svému jménu, rychle dodává: *„No… ještě že vám skáču do řeči, Jonathane, předpokládám, že vás – kromě jiného* – trápí zde, na Vystrkově, *také samota, což? To úplné odloučení od rodiny a Hejna."* Je opět slyšet jen slabé raccí pípnutí souhlasu. Vlezluše jen nadšeně dodává: *„Výborně, skvělé, odpovídáte… tak upřímně a spontáánněě, jak vám zobák narost, řeklo by se, že… hehe… a je Jonatháááne něco, co byste ještě rád vzkázal nám, Staršímu, Hejnu a našemu posluchačstvu, rodičům?"* Jonathan jen suše odvětí: *„Ne."* *„Hehe, tak děkuji za interview,"* rychle dodává redaktorka a loučí se se smutným Jonathanem.

Od ostudného rozsudku žil Jonathan sám na Vzdálených útesech. Netrápila ho samota, ale spíš to, že ostatní rackové odmítli slávu létání, která se jim nabízela, odmítli otevřít oči a vidět. Denně se naučil něco nového – naučil se spát ve vzduchu, udržovat směr v nočním větru vanoucím od pevniny a urazit mezi soumrakem a svítáním sto mil. Dokázal létat v mlze a dostat se i nad ni, do oslňujícího jasu... Kdysi to všechno toužil přinést Hejnu, teď měl všechno sám pro sebe.

Přiletěli jednoho dne večer a zastihli Jonathana, jak v klidu krouží po milované obloze. Dva rackové se zčistajasna objevili vedle jeho křídel, svítili čistotou jak hvězdy a jejich záře něžně a přátelsky prosvětlovala přicházející tmu, a přestože mlčeli, řekli mu všechno: *„Patříme k tvému Hejnu, Jonathane, jsme tví bratři a přišli jsme ti ukázat cestu do větších výšek, kde jsi nikdy nebyl! Dovedeme tě domůůůů."* Jonathan však celý zmatený odpověděl: *„Ale já žádný domov nemám, ani Hejno. Jsem psanec. Navíc právě letíme na samém vrcholu Velkého horského větru. Výš než pár stop již svoje tělo nevynesu."*

Dva neznámí racci se však nedali odbýt: *„Ale, Jonathane, vyneseš. Proto ses přeci učil. Jednu školu máš za sebou a teď začneš další."*

Jonathana celý život provázely záblesky poznání, ale teprve teď všechno plně pochopil. Není jen jeden svět, který můžeme poznat, ale je tolik světů, v kolik si troufáme věřit! A Jonathan Livingston Racek vzlétl s oběma hvězdnými racky do naprosto temné oblohy. Cítil, že se vznáší prostorem, kde svoboda a poznání nemá žádných hranic, cítil klid, mír a dosud nepoznanou volnost. Letěl v takové výšce, na jakou si žádný z racků Hejna dosud neodvážil ani pomyslet.

Lektor pomalu účastníky vrací zpět k sobě se slovy:

A my letíme s ním, doprovázíme Jonathana Livingstona Racka na jeho cestě nočním nebem a stejně jako on cítíme, že náš prostor nemá hranice, stejně jako on cítíme ve svých duších klid, mír a dosud nepoznanou volnost.

(Relaxační hudba zesílí a pak ji pozvolna tlumíme.)

Návrat do tady a teď: Uvědomujeme si s účastníky relaxace jednotlivé části těla stejně jako na začátku.

Varianty práce

Místo živé hudby je pro relaxaci možné využít vhodnou reprodukovanou relaxační hudbu.

3 PROJEKTY DOBRÉ PRAXE VE VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ

3.1 Na stejné zemi, co my, bydlí tu s námi stromy

Autorky projektu: Radka Mašková, Šárka Jílková

Spolupracovníci (fotogalerie, příprava úkolů): Veronika Lhotská, Andrea Solaříková

Cíl projektu: připomenout dětem význam stromů pro naši planetu, navýšit jejich vnímání sounáležitosti k přírodě. Detailně jsou cíle rozepsány níže v popisu projektu.

Cílová skupina projektu: děti předškolního věku 3-7 let. Projekt je možné aplikovat i na základní škole (1.-2. třída).

Čas potřebný pro přípravu a realizaci: Projekt lze pojmout jako celoroční s vyvrcholením na Den stromů, je možné ho realizovat i v rámci integrovaného bloku Podzim, případně v rámci týdenního bloku.

Pomůcky k projektu: viz jednotlivá stanoviště, aktivity ve třídě.

Popis projektu: Den stromů je projekt mateřské školy, který vede děti k vytváření kladného vztahu k živé i neživé přírodě. Nabízí aktivity, jež rozvíjejí děti ve všech oblastech, a sbližuje svět zdravých a lidí s handicapem.

Cíle

1. Dítě a jeho tělo – rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé i jemné motoriky (koordinace a rozsahu pohybu, dýchání, koordinace ruky a oka apod.), ovládání pohybového aparátu a tělesných funkcí.
2. Dítě a jeho psychika – jazyk a řeč – rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních (vnímání, naslouchání, porozumění) i produktivních (výslovnosti, vytváření pojmů, mluvního projevu, vyjadřování). Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace – rozvoj tvořivosti (tvořivého myšlení, řešení problémů, tvořivého sebevyjádření), posilování přirozených poznávacích citů (zvídavosti, zájmu, radosti z objevování apod.).
3. Dítě a ten druhý – rozvoj kooperativních dovedností.
4. Dítě a společnost – rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí (spolupracovat, spolupodílet se), přináležet k tomuto společenství (ke třídě, k rodině, k ostatním dětem) a vnímat a přijímat základní hodnoty v tomto společenství uznávané.

5 Dítě a svět – pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit. Vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí.

Klíčové kompetence

1 kompetence k učení – dítě klade otázky a hledá na ně odpovědi, aktivně si všímá, co se kolem něho děje, chce porozumět věcem, jevům a dějům, které kolem sebe vidí, poznává, že se může mnohému naučit, raduje se z toho, co samo dokázalo a zvládlo.

2 kompetence k řešení problémů – zpřesňuje si početní představy, užívá číselných a matematických pojmů, vnímá elementární matematické souvislosti.

3 kompetence komunikativní – průběžně rozšiřuje svou slovní zásobu a aktivně ji používá k dokonalejší komunikaci s okolím.

4 kompetence sociální a personální – uvědomuje si, že za sebe i své jednání odpovídá a nese důsledky.

5 kompetence činnostní a občanské – ví, že není jedno, v jakém prostředí žije, uvědomuje si, že se svým chováním na něm podílí a že je může ovlivnit.

Aktivity k tématu

(rozčleněné na základě teorie mnohonásobné inteligence podle H. Gardnera):

Jazyková: seznamujeme se se stromem – živým i na obrázku. Význam stromů. Strom a jeho části, tvar stromu – koruny. Rozdíl mezi listnatým a jehličnatým stromem. Strom x keř – rozdíly. Strom v průběhu roku, plody. Báseň: Stromy (J. Žáček). Četba: Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky (V. Čtvrtek).

Matematická: třídíme, porovnáváme, vážíme (šišky, žaludy, kaštany...), počítáme s veverkou (oříšky), Logico Primo – Piccolo, Dobble, hra Autobus, labyrinty.

Tělesně-kinetická: stínování, zrcadlení, každodenní cvičení – tělocvična, třída, spojovací chodba – rehabilitační klouzačka, hmatový chodník.

Intrapersonální a interpersonální: oslava narozenin – Den stromů, kamarádů (vytváření knihy pro oslavence), kouzelná slovíčka.

Přírodovědná: mandaly z přírodnin (také podpora spolupráce), péče o zahradu, sběr šípků – šípkový čaj. Strom – pozorujeme, osaháváme, posloucháme, zaléváme. Třídění odpadu a jeho význam.

Hudební: zpěv písní: Stromy (J. Uhlíř, Z. Svěrák), Datel (J. Uhlíř, Z. Svěrák), Budulínek (J. Uhlíř, Z. Svěrák), Strom (P. Eben, V. Fischer), Měsíce (P. Jurkovič, K. Čapek), Sedí liška pod dubem, Vlaštovičko, leť, Datel, za využití Orffových nástrojů.

Prostorová: indiánská čelenka (tvoříme ji z přírodnin, které nalepujeme na pás papíru natřeným samolepem), malujeme strom, vytváříme frotáž – kmen stromů, listů – na školní zahradě, otiskujeme listy na papír nebo textil, pracujeme s keramickou hlínou – otisk listu (miska), vytváříme náhrdelník z šípků, sbíráme listy v parku a vytváříme herbář, na zahradě vytváříme skřítka podzimníčka, v učebně tvoříme z listů a kreslíme tuší. Vytváříme prostírání (tisk jablíček a kresba tuší), modelujeme plody stromů.

Obr. 19 *Proces kresby stromů (tuš, vodové barvy)*

Obr. 20 *Kresba stromů (tuš, vodové barvy)*

Den stromů na školní zahradě

1. List ze samolepu – *ze čtvrtky A3 vystřižený velký list, natřený samolepem – děti polepovaly různými listy.*

2. Skřítek z listů – *na špejli děti napichovaly listy, na špičku napíchly hlavu skřítka z kaštanu.*

3. Hmatová hra – *v plátěných pytlících jsou schované přírodniny (v každém jedna), děti si věci osahávaly (bez koukání) a přinesly stejnou věc ze zahrady.*

4. Plato – dones stejné – *děti měly hledat a donést přírodniny podle obrázku.*

5. Vyskládání ornamentu – *děti si vybraly jeden z předkreslených obrázků.*

6. Štafeta ve sbírání šišek- *děti závodily ve dvou družstvech ve sbírání šišek do kyblíku.*

7. Slalom mezi špalky – *děti závodily ve dvou družstvech ve slalomu mezi špalky.*

8. Puzzle – *keř x strom, roční období. Sestavit puzzle strom – rozpoznat korunu, kořeny, kmen… Rozeznat strom od keře – jak se liší? Co může růst na stromě, co na keři… Děti mají povědět, jak strom vypadá v různých ročních obdobích, přiřadit symboly.*

9. Kde bydlí zvířátka? *Podíváme se, jak mohou vypadat úkryty zvířat – uhádneš, kdo tam bydlí? Společná stavba domečku pro zvířátka z přírodnin.*

10. Malování bahnem – *namaluj si obrázek.*

11. **Kimova hra –** *prohlédni a zapamatuj si věci, pak hádej, co zmizelo.*

12. Hod klackem – *hoď klackem jako oštěpem.*

Příloha 1 ■ Mateřská škola (Alergo)
Bratří Čapků 2775, Žatec

Projekt naší mateřské školy, který vede děti ke kladnému vztahu k živé i neživé přírodě a nabízí dostatek možností k poznání, vyvrcholil Dnem stromů, jenž se stal již tradiční akcí. Díky naší rozlehlé školní zahradě jsme si tento den náramně užili. Letos nás bylo ještě víc. Pozvání přijali naši známí z Kamarádu LORM a žáci 1. tříd Základní školy Jižní. S organizací nám opět pomáhali studenti ze Střední odborné školy zemědělské a ekologické v Žatci, kteří byli rozděleni na jednotlivých stanovištích a pomáhali dětem při plnění všech úkolů. Velmi si vážíme toho, že můžeme být součástí partnerství s Kamarádem LORM a Domovem „Bez zámků" Tuchořice. Svět našich dětí a svět velkých kamarádů, kteří si žijí trochu jinak, je nesmírně obohacující pro obě strany. Jsme rádi, že jsme si blízko, a to nejen na našich akcích.

Zahrada naší školy je velice prostorná, několik vkusných herních prvků z akátového dřeva slouží dětem k rozvoji obratnosti, vrbičkové iglú poskytuje dětem příjemný stín, mlhoviště osvěžení, zasazené stromy a keře vedou děti k zodpovědnosti. Naši zahradu tak postupně měníme v zahradu smyslů a poznání a co nejvíce činností se snažíme přesouvat ven. K tomu je však potřeba velké podpory. Důležitými pomocníky nám jsou naši rodiče, město Žatec a sponzoři. Především se ale musí chtít!

Webové stránky MŠ: http://www.msalergo.cz/index.php.

Projekt IMUZA v MŠ

Velká a malá setkání projektu IMUZA v Olomouci a ve Zlíně přinesla mnoho inspirace a námětů. Některé z nich využíváme v praxi a zařazujeme do každodenních činností. Oblíbenou aktivitou se stalo zrcadlo, stínování, potkávání se, vyjadřování nálad. Relaxační chvilky včleňujeme pravidelně, prvky muzikoterapie jsme použili přímo v projektu – píseň Datel ťuká, ťuká do stromů.

Obr. 23 *Zařazení prvků muzikoterapie do programu Dne stromů*

Příloha 2 ■ Pozvánky na Den stromů

Příloha 2 ■ Video ze Dne stromů
(připravila TV OK+ Žatec)

http://www.msalergo.cz/index.php/galerie/videa-z-akci.

3.2 Moudrost v hlavě

Autor: Eva Žváčková, Studio Experiment

Cíl projektu: rozvoj empatie a praktická inkluze dítěte s poruchou autistického spektra do výtvarného kroužku.

O Studiu Experiment: Výtvarné **Studio Experiment**, z. s., vzniklo v roce 1994 a je neziskovou organizací, která sdružuje děti a dospělé z Olomouce a okolí. Svými aktivitami vytváří prostor k tvořivosti a vzájemnému setkávání dětí a dospělých z různého kulturního i sociálního prostředí. Čas strávený ve studiu je hrou, poučením i zábavou dohromady. V rámci spolupráce s organizací Jdeme Autistům Naproti, z. s., (JAN), která pomáhá rodinám s dětmi s poruchou autistického spektra (PAS) v celém Olomouckém kraji, k nám dochází jejich klienti do výtvarných kurzů.

Cílová skupina projektu: 12 dětí ve věku 4–7 let, děti s poruchou autistického spektra.

Čas potřebný pro přípravu:

Čas potřebný pro realizaci:

Pomůcky k projektu: výtvarné potřeby – tuš, tempery, keramická hlína, kašírované masky – dle jednotlivých témat výtvarné činnosti.

Popis projektu

Modrá barva je symbolem komunikace, která je jednou z problematických oblastí pro osoby s PAS. Moudrost je rozumění světu. A u nás, ve výtvarném kroužku, se díky šestileté holčičce Marušce s diagnózou dětský autismus s expresivní dysfázií učíme autismu porozumět. Nejen já jako lektorka, ale i děti navštěvující společně s ní kroužek. Dětí je v kroužku 12 ve věku od 4 do 7 let, doba trvání kurzu je 90 minut. Do kroužku se dle maminky Maruška těší. Maminka se s ní u vchodu rozloučí a Maruška jde do třídy sama mezi děti. Většinou se posadí do čela stolu a čeká na zahájení výtvarné práce. Vzhledem k diagnóze expresivní dysfázie se vyjadřuje v krátkých, holých větách, používá infinitiv, občas bez důvodu zakřičí. Zjistila jsem, že je pro Marušku vhodnější vizualizace jednotlivých kroků než slovní pokyny. Reaguje pozitivně na pochvalu, která ji podporuje v tvorbě. Je samostatná, sama si dojde umýt ruce do koupelny, nyní již i na WC. Výhodou je, že máme dvě třídy za sebou, v případě, kdy je potřeba s Maruškou na WC odejít nebo ji zkontrolovat, může druhá lektorka na děti dohlédnout.

Při nástupu do kroužku nosila plínky. Koncem loňského školního roku je nosit přestala, maminka jen pro jistotu vždy po Marušce poslala tašku s čistými kalhotkami a vlhčenými ubrousky, kterou jsme zatím nepotřebovali využít.

Když Maruška v září loňského školního roku do kroužku nastoupila, děti z ní byly trochu vyvedeny z míry, ale jen do té doby, než jim lektorka řekla, v čem je jiná a proč. Bylo velice

milé pozorovat změnu vztahu dětí k ní. Dříve si stěžovaly, že Maruška křičí, nechce pokračovat v rozdělané práci, přestávaly samy pracovat, když se postavila do rohu místnosti a říkala nahlas něco, čemu nebylo rozumět. Řekla jsem jim, že si určitě všimly, že je jiná než my ostatní. Zeptala jsem se jich, jestli slyšely někdy o autismu a jestli ví, co to slovo znamená. Některé již zkušenost s těmito dětmi měly. Řekli jsme si, že se jedná o onemocnění a že se budeme snažit, aby se Maruška mezi námi cítila dobře.

Bylo období, kdy jsem si s ní přestávala vědět rady. Spolupráce s organizací Jdeme Autistům Naproti, která má Marušku v rané péči, pomohla situaci uklidnit. Poradkyně, která s Maruškou pracuje, doporučila jako motivační prostředek omalovánky poníků. Maruška má ve volných chvílích velmi ráda poníky, tzv. My Little Pony, kreslí je a vymalovává. Když nechtěla tvořit, jako motivace posloužila omalovánka poníka s tím, že pokud práci dokončí, může si ho potom vymalovat. Spolek JAN také nabídl možnost asistenta, který by docházel společně s Maruškou do kroužku. Po adaptační fázi Maruška spokojeně navštěvuje výtvarný kroužek dál i bez asistenta.

A jak probíhá výtvarná činnost? Postup je Marušce předkládán po malých krocích. Občas zareaguje „neumím“, „pomoz“, někdy práci nedokončí, řekne „hotovo“ a jde si kreslit na zem, kde máme pro děti, které výrobek dokončily dříve než ostatní, nachystané papíry a fixy, někdy vyrobí něco úplně jiného než ostatní děti. Necháváme jí volnost v tom, že po ní nevyžadujeme, aby se držela výtvarné techniky a práci dokončila. Jde především o to, aby si strávený čas v kroužku společně s ostatními dětmi a lektorkou užila. Nemá ráda špinavé ruce, z výtvarných činností ji nejméně baví keramika. Občas nechce kreslit či malovat černou barvou. Nemá problém při změně lektorky.

V tomto školním roce děti, které s Maruškou do kroužku dochází, informaci o diagnóze z důvodu zlepšení jejího chování a komunikace nedostaly. Je zřejmé, že si ostatní děti Maruščiny odlišnosti nevšimly.

Tvoření podle pohádek

V loňském školním roce bylo jedním z projektů výtvarného kroužku „Tvoření podle pohádek“. Na úvod jsme s dětmi pohádku například přečetly, zahrály, luštily hádanky vztahující se k pohádce. Děti tak zjišťovaly, jakou pohádkovou bytost budeme výtvarně zpracovávat. Při vysvětlování výtvarné činnosti dětem postupujeme po malých krocích, vše jim názorně ukazujeme. Porozumět kontextu pro Marušku není obtížné.

První pohádkovou postavou byla čarodějnice. Povídaly jsme si o tom, jak vypadá, kde bydlí, jak se obléká, o dobrých a špatných vlastnostech.

Výstupy

Ježibaba suší prádlo – tuš, anilinové barvy, látky. Tuší i anilinkami kreslila a malovala bez problémů, stříhat oblečení již nechtěla, ale chtěla ho na obrázku mít. Nakreslila mi tedy jeho tvar na látku a já jí ho vystřihla a nalepila.

Obr. 24 *Čarodějnice suší prádlo. Maruščin obrázek vlevo. Foto E. Žváčková*

Ježibaba vaří lektvar. Jaký lektvar? Má lidem pomoci, či ublížit? Co vše se do něj může dát? Pastelky, klovatina, vodové barvy, rýže – muší nohy, ovesné vločky – hadí vajíčka, kouzelný zlatý prášek, který splní přání. Co si kdo přejete? Marušku bavilo kouzlení a hlavně sypání zlatého prášku do lektvaru.

Obr. 25 *Čarodějný lektvar. Maruška vlevo. Foto: E. Žváčková*

Pohádka Mášenka a tři medvědi. Povídaly jsme si o tom, zda byla Mášenka hodná holčička a zda to, co udělala, bylo správné. Vyráběly jsme z keramické hlíny medvědy u stolečku, kteří jedí, a pak dokreslovaly pokojíček, ve „kterém bydlí“. Pokojíček Maruška nemá, protože byla nemocná.

Obr. 26 *Medvídek u stolu – keramika. Maruščin výrobek vlevo. Foto: E. Žváčková*

Další výtvarná činnost. Co dělá medvěd v zimě – malba temperou. Tisknutí listů i malba temperovou barvou Marušku bavila, práci dokončila.

Obr. 27 *Medvěd hledá svůj brloh. Maruščin obrázek vlevo. Foto: E. Žváčková*

Pohádka O Otesánkovi – správná životospráva. Kresba rudkou, potisknuté bříško vyrobeným tiskátkem potřeným temperovými barvami (červená, modrá, smícháním vznikne fialová), přilepené po bocích, vrchní část nechaná volná. Děti do něj vkládaly pomačkané kousky papíru jako různá jídla. Kolem pastelkou dokreslovaly, co vše snědl. Práci Maruška dokončila.

Obr. 28 *Správná životospráva. Maruščin obrázek vlevo. Foto. E. Žváčková*

Otesánek z keramiky vyrobený ze dvou misek. Co mu dám do bříška, aby byl zdravý? Keramika Marušku moc nebaví. V této hodině pracovala jen chvíli. Když ji tvoření nebaví, nezlobí, zeptá se: „Můžu kreslit?“ A jde na zem, kde jsou nachystané fixy a papíry. Chvíli pracovala za podpory lektorky (udělaly misky), ale výrobek nedokončila. Maruška popisuje tento výrobek jako „dva kokosy“.

Obr. 29 *Otesánek – keramika. Maruščin vlevo. Foto. E. Žváčková*

Pohádky o princích, princeznách, hradech, rytířích… Jaký je rozdíl mezi hradem a zámkem, jak se žilo na hradě, jak to vypadalo uvnitř hradu, jak se lidé oblékali?
Hrad z papíru, dokreslený interiér, hradní postavy přilepené na magnetu – pohybují se po hradě.

Tato výtvarná činnost Marušku nebavila. Vybarvila jen siluetu hradu. Jako náhradní plán přichystány papírové koruny, které naopak Marušku zabavily na zbytek lekce.

Obr. 30 J*ak se žilo na hradě. Foto: E. Žváčková*

Portrét hradní paní / hradního pána. Rám obrazu zdobený papírem, natřený zlatou barvou, vlepený dokreslený portrét dítěte. Rámeček, který měly děti potřít zlatou barvou, ležel na novinách. Maruška potřela noviny místo něj.

Obr. 31 *Rámeček. Foto: E. Žváčková*

Obr. 32 *Jsem princezna. Maruška vlevo. Foto: E. Žváčková*

Maškarní ples. Kašírované masky, na které jsme lepily flitry, potíraly je třpytivým práškem.

Obr. 33 *Maškarní ples. Maruška vpravo. Foto: E. Žváčková*

Jak vypadala okna v kostelech a hradních kaplích? Zalaminovaná kresba tuší na celofán. Práci dokončila a bavila ji.

Obr. 34 *Gotická okna I. Maruščino vlevo. Foto: E. Žváčková*

Čert a peklo. Jak to v pekle vypadá, jaké barvy má oheň? Děti dostaly za úkol nakreslit peklo a pak kolem domalovat temperovou barvou plameny pekelné.

Obr. 35 *Jak to vypadá v pekle. Maruščin obrázek vlevo. Foto: E. Žváčková*

V jakou pohádkovou postavu mě začaruješ? Společně s dětmi jsme se domlouvaly, v jaké pohádkové postavy se začarujeme. Kresba fixou na fotky dětí. Maruška měla jasno, v co se chce proměnit, a při této činnosti s ostatními dětmi nespolupracovala.

Obr. 36 *Moje proměny. Maruška vlevo. Foto: E. Žváčková*

Reflexe lektorky

Největší výzvou spojenou s nároky při práci s Maruškou je komunikace. Někdy není zřejmé, co přesně chce říci. Při kontaktu s dětmi Maruška vypadá, že se cítí mezi dětmi spokojeně a bezpečně.

A co Maruška naučila nás?

> *„Vesnice vychová dítě. A stačí jedno dítě s autismem, které vychová a přivede k uvědomění celou vesnici.“* Elaine Hall

I když je to v některých kontextech náročné, děti s poruchou autistického spektra lze integrovat i do uměleckých volnočasových aktivit. Práce s nimi je zároveň zdrojem učení: stále vytváříme nové přístupy k těmto dětem a nastavená spolupráce učí ostatní děti je přijímat.

3.3 Příroda jako inspirace

Autor projektu: Olga Svobodová

Cíl projektu: rozvoj jemné motoriky, fantazie a estetického vnímání pomocí výtvarných činností s přírodními materiály, podpora kladného vztahu k přírodě a ekologii, podpora spolupráce mezi dětmi.

Cílová skupina projektu: žáci 1. stupně ZŠ včetně integrovaných žáků se SVP.

Čas potřebný pro přípravu a realizaci:

- příprava učitele 20 minut pro 10 dětí, 40 minut pro 20 dětí;
- vlastní realizace: 1–2hodinová vycházka do přírody spojená se sběrem potřebného materiálu, 1 hodina výtvarných činností.

Pomůcky k projektu: snadno rozebíratelné rámečky z přírodních klacíků, dřevěné podložky (pracovní plocha), provázky na spojování klacíků, keramická hlína, fotoaparát (mobil).

Doplňkové pomůcky: šnečí ulity, listy, květy, pupeny a poupata, kartonový papír pro podklad fotografií, lepidlo, fixy, jmenovky.

Kontraindikace k využití projektu: specifická alergie na traviny, pyly nebo prach.

Popis projektu: Učitel motivuje děti vyprávěním o lesních skřítcích (o jejich životě v lese, o scénologii skřítkovské krajiny, o jejich příbytcích, o skřítkovské škole, o jejich hezkém vztahu ke stromům, květinám a zvířátkům). V přírodě poté děti s pedagogem společně sbírají klacíky, polínka, kamínky, semínka a šišky různých tvarů, velikostí a barev. Po návratu z vycházky děti všechen materiál rozloží na své pracovní stoly a pod tolerantním vedením pedagoga vymýšlí a vytváří přírodní obrázky obsahující fantazijní prvky. Obrázky mohou být plošné, omezené jednoduchým rámečkem nebo při použití spojovacích materiálů (hlína, provázky) i prostorové. Po dokončení obrázků si je děti vyfotografují a uspořádají „uměleckou" výstavu snímků ve své třídě nebo škole. Vymyslí také názvy jednotlivých obrázků.

Varianty práce: Po zdokumentování výrobků je možné obrázky rozebrat a vytvořit nová kolektivní díla ve skupinách.

Fotografie z realizace

Obr. 37–40 *Přírodní obrazy*

3.4 Modelování misek technikou vlaštovčího hnízda

Autor projektu: Olga Svobodová

Cíl projektu: rozvoj jemné motoriky a hmatového vnímání a vizuálně-motorické koordinace, posílení kladného vztahu k přírodě a jejím obyvatelům.

Cílová skupina projektu: aktivita je vhodná pro žáky 1. stupně ZŠ včetně integrovaných žáků se SVP.

Čas potřebný pro přípravu a realizaci:

- příprava učitele: 15 minut a 1–2 hodiny práce u keramické pece;
- vlastní realizace: 1 hodina výroby hliněných polotovarů a 1/2 hodiny finální úpravy (není nutné).

Pomůcky k projektu: keramická hlína, modelovací podložky (nejlépe dřevěné), misky různých tvarů a velikostí (formy), potravinová fólie, nůžky, příborové nože.

Doplňkové pomůcky: burel, vosk.

Popis projektu

Motivujeme děti povídáním o jarním návratu vlaštovek do svých hnízd a rozhovorem o stavbě nového hnízda. Co všechno musí vlaštovka umět? Kde bere vhodný materiál na stavbu svého obydlí? Kde si vlaštovky hnízda staví? Zkusíme dnes pracovat jako tito užiteční ptáci. Vybereme si misku, její vnitřek vyložíme kouskem potravinové fólie a dbáme na to, aby fólie překrývala okraje misky. Z hroudy hlíny si vymodelujeme drobné kuličky a oválky, jimiž vyložíme dno a stěny misky. Jednotlivé části lehce přitlačujeme k sobě a na závěr vnitřek vzniklé misky vyhladíme prsty, čímž dojde ke spojení dílků uvnitř nové misky. Potom ji opatrně vyklopíme, usušíme na vzduchu a necháme vypálit v keramické peci.

Varianty práce

Máme-li možnost výrobky po vypálení barevně zvýraznit, použijeme burel, který hezky prokreslí všechny vrásky na miskách. Poté by mělo následovat další stabilizační vypálení. K definitivní úpravě povrchu misek můžeme použít nahřátý vosk, který po povrchu pečlivě rozetřeme hadříkem. Zde opět můžeme zapojit do práce i děti.

Reflexe konkrétní realizace

Děti se samy snažily obohatit svoji činnost vlastními nápady, například použily hlíny dvou barev anebo namísto doporučených kuliček válely malinké „šišky“, které vkládaly mezi kuličky. Modelování je plně zaujalo, zvláště ve fázi uhlazování misek, kdy musely citlivě rozhlazovat konečky prstů nerovnosti vnitřního povrchu misek. Dbaly přitom, aby vnější povrch výrobků zůstal vráscitý.

Fotografie z realizace

Obr. 41–45 *Proces vytváření misky*

Obr. 46–47 *Příklady hotových misek*

3.5 Malujeme bez hranic

Autor projektu: Magda Kubíčková

Cíl projektu: Hlavním cílem projektu Malujeme bez hranic je podpora rozvoje expresivních schopností žáků se středně těžkým a těžkým mentálním postižením. Projekt pomáhá rozvíjet tvořivost žáků, tvořivé myšlení, radost z tvorby, vyjádření emocí i sebe sama. Sebepoznávací cíl doplňuje záměr obohacovat komunikační schopnosti žáků, odblokovat překážky v komunikaci či nabídnout prostor pro vyjádření žákům s narušenou komunikační schopností. Pro žáky s mentálním postižením představuje výtvarná tvorba i způsob učení se o světě a souvislostech. Aktivita, flexibilita jednání a koncentrace rozvíjejí žáky tak, aby mohli žít s ohledem na míru postižení plnohodnotný život.

Jedním z dílčích cílů projektu Malujeme bez hranic byla pravidelná prezentace prací žáků s mentálním postižením širší společnosti na významných, lidmi často navštěvovaných, místech města Brna či Jihomoravského kraje.

Dalším cílem projektu bylo také vytvoření výtvarné soutěže pro žáky se středně těžkým a těžkým mentálním postižením v Jihomoravském kraji, vzdělávající se v základních školách speciálních a praktických školách jednoletých a dvouletých, která zde neexistovala. Žáci těchto škol byli jen obtížně zařazováni do jednotlivých kategorií výtvarných soutěží určených pro žáky základních škol.

Cílová skupina projektu: Žáci základních škol speciálních, žáci praktických škol a dále žáci integrovaní a vzdělávající se podle vzdělávacího programu pro základní školu speciální a vzdělávacího programu pro praktickou školu jednoletou nebo dvouletou. Tento projekt je realizován pro školy v Jihomoravském kraji. V některých ročnících projektu Malujeme bez hranic byly přizvány partnerské školy z Německa a Slovenska, vzdělávající také žáky s mentálním postižením.

Čas potřebný pro přípravu projektu: Projekt je realizován celoročně. Z důvodu jeho finanční podpory od Magistrátu města Brna z dotací z rozpočtu města Brna v oblasti volnočasových aktivit dětí a mládeže je nutné již v předešlém roce konání projektu podat žádost o neinvestiční dotaci. V jarních měsících následujícího roku, kdy Magistrát města Brna zveřejní schválení a vlastní podíl dotace, začíná konkrétní práce na daném ročníku projektu.

K prvním krokům patří oslovení škol vzdělávajících žáky dle stanovených pravidel projektu s výzvou k účasti a zveřejnění tématu daného ročníku. Adresář škol Jihomoravského kraje, vedený krajským úřadem, nám pomohl s vyhledáním škol, pro které je soutěž určena. V průběhu dalších měsíců mají školy zapojené do projektu možnost vytvářet s žáky díla, která zasílají do zveřejněného termínu, zpravidla konce školního roku. V období po prázdninách přichází na řadu hodnocení odborné komise a výběr nejzdařilejších děl. V posledních měsících roku jsou oceněná a další zaslaná díla prezentována ve výstavních prostorách města Brna. Daný ročník projektu musí být zakončen vyúčtováním dotace, které se odevzdává nejpozději do ledna následujícího roku.

Pomůcky k projektu: K zajištění našeho projektu využíváme především výtvarný materiál a rámy, vybavení pro technické zajištění instalace obrazů. Největší finanční položku z našeho projektu tvoří ceny pro žáky.

Kontraindikace k využití projektu: Mezi kritická místa při realizaci projektu bych zařadila, po letité zkušenosti, nutnost mít ve škole či jiné organizaci člověka (účetní), který ovládá účetní úkony

a umí pohlídat možné komplikace při vyúčtování projektu, zvláště pokud byl částečně hrazen z dotací. A to zejména tehdy, když s realizací projektu začínáte.

Dalším faktorem, který může způsobovat komplikace v průběhu projektu, je nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů nebo také GDPR. V projektech, jako je ten náš, a v podobných soutěžích s následnou prezentací prací žáků narazí pořádající organizace již v prvních krocích na překážky v popiscích prací žáků, následně ve zveřejňování výsledkové listiny na webových stránkách pro zúčastněné, v označení obrazů ve výstavních prostorách a konečně i ve zveřejňování fotografií z průběhu projektu.

Ze zkušenosti s pořádáním velkých výstav bych do tohoto bodu uvedla i náročnost realizace výstavy. Ta spočívá ve vyhledávání výstavních prostor vhodných pro danou výstavu, případně výstavu s vernisáží. Sjednávání podmínek s majiteli výstavních prostor, zajišťování záštity či sponzorů pro výstavu, tvorba pozvánek, plakátů a diplomů, nákup cen, zajištění cateringu a občerstvení, to vše je velmi časově náročné.

Popis projektu: Myšlenka zrealizovat projekt zaměřený na výtvarnou tvorbu žáků s mentálním postižením vznikla v roce 2012. První ročník projektu Malujeme bez hranic byl uskutečněn v roce 2013. Naším záměrem byla podpora žáků v expresivní tvorbě a prezentace jejich prací. Tuto ideu jsme začali uskutečňovat formou výtvarné soutěže.

Jednotlivých ročníků soutěže se v průměru zúčastňuje 14 škol vzdělávajících žáky s mentálním postižením v Jihomoravském kraji. Většina škol se zapojuje pravidelně a přibývají i školy nové. Do soutěže bylo již zasláno několik set prací (kresby, malby, kombinované techniky). Do projektu nezahrnujeme trojrozměrné objekty z důvodu omezených možností instalace ve výstavních prostorách, kde se zpravidla slavnostní vernisáž koná.

Již od prvního ročníku projektu Malujeme bez hranic hodnotí zaslaná díla odborná komise, složená ze zástupců z řad výtvarníků, speciálních pedagogů, České školní inspekce, zřizovatele školy, krajského úřadu i Magistrátu města Brna. Porota se snaží hodnotit práci jako celek. Přihlíží k míře postižení žáka, vlastní tvorbě i zpracování tématu. Naším cílem je ocenit co nejvíce zdařilých prací, proto porota vybírá osm až deset nejlepších prací.

Nejen oceněná díla jsou vždy vystavena na významných místech města Brna (Mahenovo divadlo, Dům pánů z Lipé). U příležitosti zahájení výstavy se vždy koná vernisáž s pozváním hostů, členů komise, škol i osobností z řad umělců, kteří na vernisáži vystupují. Žákům jsou předány diplomy a ceny. Pedagogové z jednotlivých zúčastněných škol přebírají pamětní listy a kalendáře projektu Malujeme bez hranic. Slavnostní vernisáž slouží také k neformálním setkáním nejen speciálních pedagogů, předávání zkušeností s tvorbou žáků i čerpání inspirace pro další práci. Vybrané práce z jednotlivých ročníků uchováváme a vytváříme archiv prací žáků s mentálním postižením.

Projekt Malujeme bez hranic může naše Mateřská škola speciální, základní škola speciální a praktická škola Ibsenka Brno, příspěvková organizace, realizovat díky podpoře Magistrátu města Brna, zapsaného spolku Sedmikráska pro Ibsenku, sponzorům i pomoci dalších kolegů naší školy.

Varianty práce: Po uspořádání několika ročníků našeho projektu jsme se rozhodli pro obohacení nejen tvorby, ale i vzájemných kontaktů. Přizvali jsme do projektu naše partnerské školy z Německa a Slovenska.

V průběhu několika ročníků jsme pro zúčastněné školy tiskli kalendáře z prací zaslaných do projektu. Tyto možnosti byly do značné míry dány finančními prostředky v jednotlivých ročnících projektu, protože tisk kalendářů je nákladný.

Poslední dva ročníky projektu jsme rozšířili o výstavy ve městech některých zúčastněných škol. Náš projekt je primárně určen pro školy vzdělávající žáky s mentálním postižením v Jihomoravském kraji. Oslovili jsme tedy školy s nabídkou ke společné výstavě a prezentaci průřezu děl z jednotlivých ročníků projektu a děl dané školy. Výstavy jsme spoluorganizovali v Blansku, Znojmě, Miroslavi a Kyjově.

Doplňkové materiály a fotografie

Obr. 48 Pozvánka na vernisáž 2015

Viz soubor uložený zvlášť na CD .....NENÁM!

Příloha 1 ■ Výzva pro školy k účasti v soutěži 2016

Mateřská škola speciální, Základní škola speciální
a Praktická škola Ibsenka Brno, příspěvková organizace

Výzva k soutěži

Vážení pedagogové, milí žáci,
přijměte naše pozvání k účasti ve 4. ročníku výtvarné soutěže Malujeme bez hranic pro žáky vzdělávající se dle vzdělávacího programu pro základní školu speciální a vzdělávacího programu pro praktickou školu jednoletou nebo dvouletou.

Těšíme se na Vaše práce.

Organizátoři soutěže

- Mateřská škola speciální, základní škola speciální a praktická škola Ibsenka Brno, příspěvková organizace

- Sedmikráska pro Ibsenku, z. s.
- Národní divadlo Brno

Odpovědné osoby

Mgr. Magda Kubíčková, Mgr. Michaela Urbanová

Účastníci

žáci škol Jihomoravského kraje vzdělávající se dle vzdělávacího programu pro základní školu speciální a vzdělávacího programu pro praktickou školu jednoletou nebo dvouletou.

Harmonogram

duben /výzva školám /

květen, červen /malování, zasílání obrázků /

září /hodnocení komise, informace školám o umístění /

prosinec /výstava v Národním divadle Brno /

Navržení členové komise:

PhDr. Marie Klusoňová, PaedDr. Hana Sedláčková, Ing. Simona Neubauerová, Dagmar Sochorová,

Dana Marková, Petra Džiubanová, Mgr. Helena Kočvárková, Mgr. Jitka Jarmarová,

prof. PaedDr. Milan Valenta, Ph.D., Mgr. Klára Weishaupelová

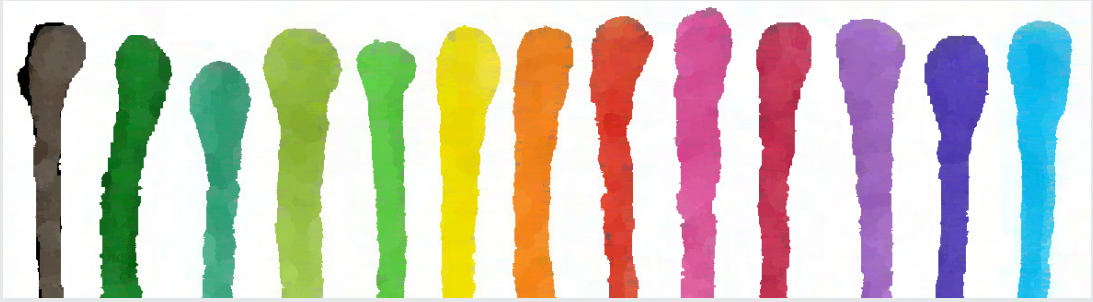

Podmínky účasti

Téma: Kdo jsem já? Já, má rodina, mí kamarádi, moje zájmy, mé sny a má přání.

Technika: kresba, malba, grafika apod. (ne plastické, prostorové práce)

Formát: max. A2 /práce nepaspartované, nepodlepované/

Termín: obrázky budou přijímány do 24. 6. 2016

Množství: maximální počet zaslaných obrázků za školu 20 ks

Označení obrázků: jméno a příjmení žáka, věk, vzdělávací program, název a adresa školy, e-mail školy

Adresa organizátora: Mateřská škola speciální, základní škola speciální a praktická škola Ibsenka Brno, příspěvková organizace
Ibsenova 1, Brno 638 00

Malujeme bez hranic 2016

Jméno:	Věk:
Vzdělávací program:	Název:
Adresa školy (přesná):	Tel.: e-mail:

Účastí v této soutěži vaše škola vyjadřuje souhlas se zveřejněním obrázků pro účely propagace a publikace soutěže.

Obr. 49–50 *Hodnocení odborné komise*

Obr. 51 *Slavnostní vernisáž v Mahenově divadle, 2015*

Obr. 52 *Slavnostní vernisáž v Mahenově divadle, 2016*

Obr. 53 *Vernisáž ve městě Blansku*

3.6 Ověřování vhodných výtvarných technik pro žáky s mentální retardací

Autor projektu: Jitka Riedelová

Cíl projektu: rozvoj barevného vnímání a emočního prožívání dětí s mentálním znevýhodněním, rozvoj samostatnosti, podpora abreakce negativních emocí, rozvoj možnosti koncentrace.

Cílová skupina projektu: Ověřování výtvarných technik proběhlo ve skupině 5 žáků se SVP, konkrétně žáků s mentálním znevýhodněním ze ZŠ praktické a speciální v Teplicích. Navštěvují 3. ročník ZŠ speciální, jejich pracovní schopnosti a možnosti odpovídají tomuto ročníku.

Čas potřebný pro přípravu a realizaci:

Pomůcky k projektu: pomůcky se liší v závislosti na níže uvedených technikách.

Popis projektu

Druhy výtvarných technik
Výtvarné techniky lze dělit podle rozmanitých kritérií. Dělíme je podle tradičního, zažitého dělení výtvarných technik:

- kresba;
- techniky tisku;
- kombinované techniky;
- materiálové techniky;
- techniky prostorového vytváření.

Z výsledků starších průzkumů (Gregušová, s. 48–50) používání výtvarných technik při výtvarné výchově žáků se specifickými potřebami, které máme k dispozici, vyplynuly následující osvědčené a neosvědčené výtvarné techniky.

Osvědčené výtvarné techniky
Mezi osvědčené výtvarné techniky patří:

- jednoduché techniky tisku;
- kombinované techniky (například voskový pastel s akvarelem, odkrývací technika na vosku);
- zapouštění barev do mokré plochy (klovatiny).

Výtvarné techniky, u kterých vnímáme omezení pro práci s dětmi s mentálním znevýhodněním:

- kresba perem a tuší;
- kolorovaná kresba uhlem;
- kresba ostrým hrotem tužky a dřevěnými pastelkami

(výše uvedené techniky nejsou vhodné zvláště při silných poruchách jemné motoriky);

- malba okrouhlým štětcem s měkkým vlasem (doporučuje se plochý štětec);

- práce s rydly.

Dále uvádíme charakteristiky vybraných dětí, se kterými jsme přímo pracovali. Jména a věk jsou drobně pozměněny, aby byla zachována anonymita žáků.

Zdeněk

Věk: 10 let

Výsledek vyšetření: mentální retardace lehkého stupně, psychomotorický neklid, dyslalie. Samostatně se pohybuje, snížená koordinace pohybu.

Estetické a pracovní schopnosti: Výrazné zlepšení v kresbě a v dokončení výtvarného projevu. Je méně vytrvalý. Stále nutno dbát na použití barev, často vše natře jednou barvou. Při slovním vedení je však pozornější. Kresbu často komentuje.

Doporučení: Využívat jeho výrazného zklidnění při těchto činnostech.

Hedvika

Věk: 10 let

Výsledek vyšetření: mentální retardace středního stupně s převahou neverbálních složek. Mírný psychomotorický neklid, koncentrace je velmi krátkodobá, nerozumí instrukcím, odpovídá nepřiléhavě. Dyslalie, malá slovní zásoba, agramatismy v řeči.

Estetické a pracovní schopnosti: Oblast, na které lze stavět. Přes výrazné vyjadřovací potíže má dobrý rytmus. Kresbu pojmenuje a dokončí. Potřebuje větší odvahu v použití barev a plochy. Kladným hodnocením odvahu získává. Má ráda práce s papírem a hlínou. Je poměrně nesmělá a nejistá, pokud jde o pojmenování výrobku. Při činnosti je soustředěná a práci dokončí. Daří se jí skládání celku z kousků.

Lenka

Věk: 10 let

Výsledek vyšetření: středně těžká mentální retardace, vývojová vada řeči, psychomotorický neklid. Při vyšetřování převažuje sluchová nepozornost, nepřiléhavé odpovědi, vada řeči.

Estetické a pracovní schopnosti: Je zručná, ráda zpívá, vypráví a kreslí. Ráda pracuje s modelovací hmotou a papírem. V sebeobslužných činnostech je poměrně samostatná.

Lucie

Věk: 10 let

Výsledek vyšetření: středně těžká mentální retardace, relativně dobrá úroveň sociálního porozumění, analýzy a syntézy. Nízká úroveň informovanosti, početních představ.

Estetické a pracovní schopnosti: Ve výtvarných činnostech je aktivní, kreslí s fantazií. Je schopna držet se námětu. Dokáže využít i velké plochy. Snaží se o správné použití barev. Patrná chuť

do činností s materiálem (papír, modelovací hmota). Výsledky jsou výrazně lepší než u ostatních dětí.

Jiří

Věk: 10 let

Výsledek vyšetření: mentální retardace na rozhraní lehké až středně těžké. Vyšetření je silně ovlivněno poruchami ve vyjadřování – těžká dyslalie, neuropsychóza. Jiří je samostatně pohyblivý, lehce mu vázne pohyb v hleznu, a tím má i topornější chůzi. Preferuje spíše pravou horní končetinu.

Estetické a pracovní schopnosti: Je samostatný v sebeobsluze. Při výtvarných činnostech se projevuje dobře, slouží mu i při jinak komplikovaném vyjadřování. Nejdéle vydrží u modelovací hmoty. Pokud se soustředí, zvládá i základní dovednosti s papírem, umí používat nůžky, stříhá nepravidelně. Často negativistický. Motivujeme ho nejlépe pochvalou.

Popis výtvarných technik při vlastní práci a zhodnocení jejich vhodností

A. Kresba

Kresba je základní technikou zobrazování skutečnosti. Čára dítě upoutává velmi brzy, nejprve je pouhou stopou pohybu ruky, postupně však dítěti kreslení dává možnost vlastního projevu. Kresbou učíme využívat výrazových a zobrazovacích vlastností linie k zachycení zajímavých motivů a námětů na základě poznání, představ a fantazie. Dochází k rozvoji pohybů ruky, jemné motoriky a zároveň i k osvojování pracovně-hygienických návyků.

Materiály pro kresbu jsou suché (například tužky, uhly, rudky, pastely suché, mastné) a mokré (například černá tuš, barevné tuše, inkoust).

Kresba voskovým pastelem

Úkol: Nakreslit na základě vlastního prožitku, pokud možno bezprostředního zážitku, zadaný námět.

Námět: Jak doma pomáhám.

Pomůcky: voskové pastely, čtvrtky formátu A3.

Postup: Povídáním o domově a rodičích při práci děti citově vyladíme. Během práce se věnujeme dětem individuálně. Snažíme se podporovat správné sezení dětí při práci a učit je, jak správně držet pastel. Otázkami podněcujeme děti k potřebě zobrazit postavy a věci. Neurčujeme, co mají nakreslit, ale aktivizujeme je otázkami typu: Kdo stojí u domečku? Co dělá maminka? Jaké šaty má maminka? Podporujeme jejich slovní výpověď při práci, povzbuzujeme oceněním.

Hodnocení: Děti daný námět postupně měnily podle svých představ a záměru. V kresbě preferovaly prvky, které nejraději kreslí (domeček, květiny, plot). Při práci potřebovaly povzbuzovat. Práce trvala přibližně 30 minut.

Závěr: Kresba voskovým pastelem je pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami vhodnou technikou. Měkké grafické materiály jsou pro tyto děti vhodnější než tužky s ostrými hroty a dře-

věné pastelky. Kreslení je jednou z oblíbených činností ve volném čase, děti při ní poznávají vlastnosti a možnosti grafických materiálů. Je tedy potřebné dávat dostatek času, podpory a příležitostí ke kreslení.

B. Malba

Malbou rozvíjíme a kultivujeme barevné vnímání a cítění dětí s mentální retardací. Rozvíjíme schopnost vyjadřování představ a skutečnosti pomocí tvarů. Děti se učí pracovním návykům a zručnosti. Zároveň se rozvíjí motorika rukou. Experimentováním a hrou s barvou děti získávají základní poznatky o barvách (například barvy základní, mísené, světlé, tmavé, řídké, husté) a zkušenosti s nimi (zapouštění barev do mokrého podkladu, roztírání barevné skvrny prstem apod.).

Materiály pro malbu mohou být suché (například barevné křídy, pastely suché a mastné) a mokré (například tempera, vodové barvy, potravinářské barvy).

Zapouštění barev do klovatiny

Úkol: Zapouštět barvy do mokré klovatiny a pozorovat jejich mísení.

Námět: Kouzlo se základními barvami.

Pomůcky: čtvrtky formátu A4, štětce, molitanové hubky, misky s rozředěnou klovatinou, potravinářské barvy, hadříky.

Postup: Do plochy potřené klovatinou, kterou jsme zředili vodou, zapouštíme pomocí štětce postupně žlutou a modrou potravinářskou barvu. Mísením těchto dvou barev vzniká barva zelená. K potření plochy používáme štětce nebo molitanové hubky.

Hodnocení: Pozorování rozpíjení a mísení barevných skvrn bylo pro děti zábavou. Vznik zelené barvy komentovaly a označily za zázrak. Práce trvala přibližně 15 minut. Během ní bylo zapotřebí podporovat děti v dostatečném namáčení štětce do barvy a v pouze lehkých dotycích štětce s plochou.

Závěr: Zapouštění barev je pro děti snadnou a oblíbenou hrou. „Objevitelskou činností" se tak seznamují se základními a podvojnými barvami, učí se jejich názvům. Získaných poznatků pak mohou využít při malbě s jinou tematikou. Technika zapouštění barev do klovatiny najde uplatnění zvláště v dekorativních činnostech.

C. Techniky tisku

Techniky tisku jsou rozděleny podle toho, jak vzniká otisk. Jednoduché techniky tisku jsou prostředkem k pochopení základních principů grafické, ale i dekorativní tvorby. Jsou nástrojem k poznávání přírody i světa věcí. Neobvyklé pracovní postupy umožňují získat nové dovednosti a pracovní návyky, rozvíjí se manuální zručnost.

Příklady technik tisku:

- otisk přírodních materiálů (například listů, kůry, trávy);
- otiskování tiskátek (například z brambor);
- frotáž (například struktur, textur, faktur);
- otisk vystřihovánky z papíru;
- tisk z textilní a papírové koláže;

- monotyp;
- linoryt.

Otisk vystřihovánky

Úkol: Otisknout vystřižený motiv z papíru pomocí temperových barev.

Námět: plakátová pozvánka.

Pomůcky: temperová barva, silnější plochý štětec, váleček, vystřižený papírový motiv, balicí papír, misky s vodou, hadříky.

Postup: Na vystřižený motiv naneseme štětcem barvu. Natřený motiv přeneseme na čistou plochu a přiložíme na něj papír. Válečkem papír přitlačíme. Papír opatrně zvedneme.

Hodnocení: Během práce bylo potřeba dětem více pomáhat. Vzhledem k rychlému zasychání temper doporučujeme použít k nanášení barev váleček. Vhodnější je též menší formát motivu. Práce trvala přibližně 25 minut.

Závěr: Tato technika je pro žáky se specifickými vzdělávacími potřebami obtížnější. S menším počtem dětí je možné tuto techniku zvládnout.

Otiskování bramborových tiskátek

Úkol: Pomocí bramborových tiskátek rytmicky řadit jednotlivé geometrické tvary.

Námět: vzor na ozdobný pás.

Pomůcky: pruhy bílého plátna, bramborová tiskátka (zhotovená vedoucím kroužku), misky, ve kterých je namočený hadřík, temperová barva, popřípadě textilní barva (modrá).

Postup práce: Do misek s namočeným hadříkem naneseme temperovou nebo textilní barvu. Každému z dětí rozdáme dvě bramborová tiskátka odlišných geometrických tvarů (například trojúhelník a obdélník, trojúhelník a kolečko). Děti namáčejí tiskátka do misek s barvou a otiskují je střídavě vedle sebe do pásů.

Hodnocení: Všechny děti pochopily a zvládly střídavé řazení geometrických tvarů. Dodržování směru řazení tvarů bylo pro většinu z nich obtížnější. Proto je zpočátku vhodné upravit šířku pruhu tak, aby se na něj vešla pouze jedna řada geometrických tvarů. Otiskování tiskátek na textilní podklad bylo pro děti zajímavější než obvyklé otiskování na papír. V případě použití textilních barev je potřeba ozdobený pás přežehlit.

Závěr: Otiskování bramborových tiskátek je velmi oblíbenou technikou. Pomáhá dětem v učení tvarů, barev a vnímání rytmu prvků. Lze ji obměňovat a provádět častěji.

Frotáž

Úkol: Protisknout strukturu a tvar javorového listu přejížděním rudky po papíře.

Námět: objevování skrytého předmětu.

Pomůcky: balicí papír, rudka, lepicí pásky, vylisované listy javoru.

Postup: List javoru položíme na hladkou desku stolu a přikryjeme čtvercem balicího papíru. Balicí papír přilepíme k desce lepicí páskou. Tuto činnost provádíme předem, bez účasti dětí. Ty pak přejížděním plošně držené rudky po papíře vytlačují vyvýšená místa a zjišťují, co je ukryto pod papírem.

Hodnocení: Objevování utajeného předmětu probudilo u dětí zvědavost a bylo pro ně velkou motivací a zábavou. Všechny si přály tuto činnost několikrát zopakovat. Práce trvala s opakováním přibližně 10–15 minut. Přilepení balicího papíru ke stolu je velmi vhodné. Přidržování papíru a zároveň přejíždění po něm rudkou by bylo vzhledem ke snížené koordinaci pohybu velmi obtížné.

Závěr: Pomocí frotáže děti „objevitelskou činností" poznávají tvar a strukturu přírodnin, textilu a jiného materiálu. Učí se citlivěji vnímat přírodu a předměty ve svém okolí. Podklad získaný frotáží lze dokreslit například figurativními prvky. Lze tak vytvořit zajímavou i barevnou kompozici.

D. Kombinované techniky

Kombinované techniky vznikají obyčejně spojováním dvou a více technik. Dávají možnost nejen uplatnění základních výtvarných technik (malby, kresby) a výrazových prostředků (linie, barvy, tvaru), ale jsou především prostředkem rozvíjení fantazie a tvořivosti. Vytvářejí prostor pro experimentaci a hru. Prostřednictvím této techniky se děti seznamují s novými pracovními postupy, učí se pracovním návykům, technické zručnosti. Cvičí si jemnou motoriku ruky.

Příklady kombinovaných technik:

- kolorovaná kresba (například kresba perem, dřívkem, uhlem, kolorovaná kresba vodovými barvami);
- proškrabávání tušové vrstvy na voskovém podkladě;
- koláž doplněná kresbou;
- koláž doplněná malbou.

Kolorovaná kresba

Úkol: Roztékáním skvrny po papíře vytvořit skály v pravěké krajině. Dokreslit pravěká zvířata. Kolorovat kresbu. Vytvářet barevné odstíny.

Námět: život v pravěku.

Pomůcky: čtvrtky formátu A3, černá tuš, špejle s upraveným hrotem, potravinářské barvy, štětce, hadříky, misky s vodou.

Postup: Vyprávěním o životě pravěkých zvířat a prohlížením obrázkové knihy vyvoláme zájem a oživíme fantazii žáků. Pomocí štětce nakapeme na čtvrtku několik kapek černé tuše. Nakláněním čtvrtky necháváme stékat tuš do různých směrů. Vytváříme tak fantastické tvary a krápníky připomínající skály. Tento vzniklý útvar děti dotváří kresbou pravěkých zvířat. Po zaschnutí tuše přistoupíme ke kolorování. Ke kolorování použijeme potravinářské barvy. Při výběru barev upozorníme na barvy použité v obrázkové knize o pravěku. Děti mají k dispozici čtyři barvy (zelenou, hnědou, okrovou, šedou).

Hodnocení: Nanášení tuše na čtvrtku a její roztékání do stran bylo pro děti náročnější, zato kresba pravěkých zvířat pro ně byla zábavou. Umožňovala jim projevit svou fantazii a představivost v plné míře. Barevné dotváření bylo pro děti nenáročné. Snažily se barvu mísit a najít vhodné odstíny barev.

Závěr: Přestože tato technika patří mezi méně doporučované, je možné ji s touto skupinou dětí zvládnout.

E. Materiálové techniky

Výtvarné práce z materiálu rozvíjejí estetický vztah k užité a dekorativní tvorbě. Použitelnými materiály jsou například papír, textil, kámen, hlína, sádra, hliníková fólie, drát. Využitím materiálových technik získávají děti především cit pro vlastnosti materiálů, smysl pro kompozici. Poznávají rytmus a symetrii tvarů. Rozvíjejí se jejich tvořivé schopnosti a estetický vkus. Procvičujeme tak jemnou motoriku, zrakovou percepci, koordinaci zraku a prstů. Upevňují se pracovní návyky.

Příklady materiálových technik:

- mozaika (například z papíru, textilu, kamínků);
- papírová a textilní koláž;
- vystřihovánky z papíru;
- úprava textury a textilní aplikace;
- asambláž.

Koláž z vytrhávaného papíru

Úkol: Vytvořit obrázek z vytrhávaného papíru.

Námět: dle vlastní volby.

Pomůcky: černá tapeta formátu A4, vytrhaný barevný a novinový papír, bílá lepicí pasta, molitanové hubky.

Postup: Na tmavý podklad nalepujeme vytrhané kousky barevného a novinového papíru. K nalepování je vhodné použít molitanové hubky potřené lepidlem, sloužící jako dávkovač lepidla. Koláž je možné vhodně dotvořit kresbou tuší (může být bílá) nebo fixem.

Hodnocení: Většina zúčastněných si po vzoru jedné z dívek vybrala za námět domeček, který pak tematicky dotvořila zahrádkou, květinou, autem, stromem. Práce trvala přibližně 20-30 minut. Všem se podařilo v tomto čase sestavit a nalepit zvolený námět.

Závěr: Sestavování obrazce z malých útržků je pro tyto děti snazší nežli vytrhávání větších tvarů z papírů a posléze jejich nalepování. Zraková paměť a jemná motorika není u dětí s mentální retardací ještě dostatečně vyvinuta, aby se jim podařilo tvar vytrhnout. Pro udržení čistoty tmavého podkladu je vhodnější použít místo lepicí pasty studený klih (lepidlo na tapety). Představená technika je oblíbená a není příliš náročná. Hravou formou se tak rozvíjí manuální zručnost.

Vystřihovánka z papíru

Úkol: Skládat a vystřihovat papír a nalepovat ho na tmavý podklad.

Námět: sněhové vločky (vzor na kachel).

Pomůcky: černá tapeta, čtverec kancelářského papíru, nůžky, tužka, klih.

Postup: Čtverec papíru přeložíme třikrát na trojúhelník. Ustřihneme tři cípy složeného papíru. Na kraje plochy složeného papíru nakreslíme jednoduché geometrické tvary, které vystřihneme. Papír rozložíme a nalepíme na kontrastní podklad.

Hodnocení: Všem dětem se podařilo papír přeložit do žádaného tvaru. Vystřihování tvarů bylo pro ně již obtížnější díky náročnější koordinaci zraku a prstů. Všem se tvar podařilo vystřihnout a nalepit. Práce trvala 30-35 minut.

Závěr: Tato technika byla pro děti náročná. Pro stříhání je nutné vybrat pevný materiál. Práce je přesto zaujala. Rozkládání vystříhaného papíru bylo pro děti napínavé. Vzhledem k častým obměnám práce a zajímavému výsledku děti udržely pozornost a zájem o aktivitu.

Dekorativní koláž ze samolepicího papíru

Úkol: Vytvořit koláž z vystřihovaného samolepicího papíru.

Námět: ozdobná deska, podložka.

Pomůcky: černá nebo světlá tapeta, barevné samolepicí papíry, nůžky.

Postup: Z barevných samolepicích papírů vystřihujeme rozmanité geometrické tvary a nalepujeme je na tmavou nebo světlou lesklou plochu.

Hodnocení: Samolepicí barevné papíry byly pro děti velmi atraktivním materiálem. Náročnost vystřihování tvarů byla přiměřená schopnostem dětí. Rozlepování samolepicích papírků bylo o něco obtížnější. Práce trvala přibližně 25 minut.

Závěr: Tato technika zaujala děti především díky nezvyklému způsobu nalepování (bez použití lepidla) a atraktivnosti materiálu. Výhodou tohoto způsobu práce je udržení čistoty podkladové plochy. Rozvíjíme jemnou motoriku.

F. Techniky prostorového vytváření

Technikami prostorového vytváření rozvíjíme u dětí s mentálním postižením schopnost vnímat a tvořit prostorové formy. Při tvorbě užitných předmětů se učí chápat vztah závislosti tvaru na funkci předmětu. Seznamují se s rozdílnými vlastnostmi a tvárnými možnostmi jednotlivých materiálů a novými tvůrčími postupy. Rozvíjíme smyslové vnímání. Děti získávají cit pro materiál, zvyšuje se citlivost hmatu. Při práci s plastickými materiály se procvičují svaly dlaní, klouby rukou, rozvíjí se jemná motorika prstů, zdokonaluje se manuální zručnost.

Příklady technik prostorového vytváření:

- modelování (například z hlíny, moduritu, fima, plastelíny, těsta, kašírované hmoty);
- odlévání do sádry;
- tvorba objektů z papíru (například přehýbáním, skládáním, mačkáním, stříháním, trháním, spojováním, sestavováním);
- vytváření reliéfů a plastik z kovové fólie;
- tvorba objektů ze dřeva a přírodních materiálů.

Tvarování drobných předmětů z hlíny

Úkol: Modelovat drobné předměty z jednoduchých základních tvarů (koule, válce, popřípadě krychle) a dotvářet je protlačováním a otiskováním špejle.

Námět: ozdobné předměty (korále, knoflíky).

Pomůcky: keramická hlína, nožíky, špejle, desky na modelování, popřípadě plátno, vlhké hadříky na otírání rukou.

Postup: Z rozdaných hrudek hlíny odebíráme menší kousky a hnětením, válením a stlačováním tvarujeme kuličky, válečky a jiné jednoduché tvary. Protlačováním, otiskováním a rytím hrotu špejle ozdobně a účelně dotváříme. Případné zbytky vyryté a protlačené hlíny jemně odstraníme prsty. Zhotovené předměty necháme pomalu vyschnout a vypálíme je v keramické peci. Pokud nemáme k dispozici keramickou pec, lze vypálit drobné předměty v přírodním ohni.

Hodnocení: Tvarování hlíny zaujalo děti natolik, že vymýšlely kromě korálků a knoflíků i jiné ozdobné tvary. Přestože tato činnost trvala přibližně 40 minut, jejich pozornost a zájem byly stálé. Některé děti by modelovaly i déle.

Závěr: Modelování drobných předmětů z hlíny bylo pro děti velmi motivující. Pracovaly téměř samostatně a udržely pozornost co nejdéle, aniž by se unavily. Vzhledem k tvárným vlastnostem hlíny mají možnost snadné opravy svého výrobku. Tvarování drobných předmětů z hlíny je pro děti s mentální retardací vhodnou technikou.

Keramika z plátu hlíny

Úkol: Z plátu keramické hlíny vytvořit tvary domků a dozdobit je otiskováním, rytím a vykrajováním.

Námět: ozdobné domečky.

Pomůcky: keramická hlína, nožíky, špejle, rydla, desky nebo plátno na modelování, hadříky, váleček nebo láhev.

Postup: Z kusu hlíny vymodelujeme kouli, kterou dlaněmi stlačíme. Z takto připravené placky vyválíme válečkem nebo láhví plát 1-1,5 cm silný. Na vzniklý plát nakreslíme obrys domku, nožem nebo rydlem tvar vykrojíme. Vykrojený tvar pak zdobíme otiskováním hrotu špejle a vykrajováním. Do vzniklého tvaru domku protlačíme špejlí malý otvor pro zavěšení. Zhotovené domky lehce zatížíme, přikryjeme vlhkým plátnem a pomalu sušíme. Po dostatečném vysušení domky, máme-li možnost, vypálíme v peci.

Hodnocení: Přestože práce trvala 45-50 minut, zájem dětí přetrvával. Všem se podařilo vytvořit nejméně jeden domeček. Tato činnost byla obtížnější než vytváření drobných ozdob. Avšak vzhledem k tomu, že pracují s keramickou hlínou i ve škole a mají již více zkušeností s jejím modelováním, nepotřebovaly téměř žádnou pomoc.

Závěr: Při modelování si děti mohou zrakem i hmatem ověřit vhodný tvar, hladkost či drsnost povrchu apod. Rozvíjíme tak smyslové vnímání a jemnou motoriku. Zobrazování objektů v prostoru je pro ně mnohdy pochopitelnější, proto i přiměřenější než zobrazování objektů v ploše. Zkušenosti, dovednosti a poznatky získané při modelování je dobré nadále rozvíjet, neboť mohou mít vliv na budoucí pracovní uplatnění dětí.

Figury z alobalu

Úkoly: Vytvořit plastickou figuru tvarováním a spojováním alobalu.

Námět: umělí lidé – roboti.

Pomůcky: alobal, plastelína.

Postup: Připravíme si dva obdélníky alobalu (větší a menší). Větší obdélník jemně srolujeme, promačkáme a v polovině ohneme. Z ohybu vytvarujeme hlavu robota. Mezi dva konce alobalu vložíme srolovaný druhý obdélník. Přeložením a stlačováním upevníme ruce a vytvarujeme trup. U nohou vytvarujeme chodidla. Figury upevníme k podložce pomocí kousků plastelíny na chodidlech.

Hodnocení: Alobal byl pro děti neobvyklým materiálem. Plocha fólie se při formování krčí do rozličných plošek a směrů, vytváří se tak složitý odraz světel a hra stínů. K práci s alobalem přistupovaly děti zpočátku nejistě. Postupným poznáváním materiálu získávaly jistotu a cit pro jeho tvárnost. Všem se podařilo figuru z alobalu vytvořit. Tvárné vlastnosti materiálu jim umožňovaly vyjádření pohybu figur. Figury ihned použily ke hře a k jejímu účelu je dotvářely. Rozvíjela se tak jejich fantazie, představivost a také komunikativní dovednosti. Práce trvala přibližně 30 minut.

Závěr: Tato technika byla pro děti atraktivní. Je dobré ji zopakovat. Děti se tak dostatečně s materiálem seznámí a jsou schopny vytvořit originální a zajímavé tvary.

Reflexe autorky programu

V závěru by bylo vhodné upozornit na některé poznatky a zkušenosti získané během výtvarných aktivit s dětmi s mentálním postižením a na nejvhodnější ověřenou výtvarnou techniku. Volbou správné techniky můžeme aktivitu takto handicapovaných dětí prodloužit a zvyšovat jejich schopnost koncentrovaně pracovat. Jejím obměňováním se vyhneme stereotypům ve výtvarných činnostech, a tím i ztrátě zájmu o výtvarné činnosti.

Za nejvhodnější ověřenou výtvarnou techniku považujeme modelování z keramické hlíny. Práce s hlínou děti velice zaujala a byly schopny udržet při ní pozornost a pracovat nejdelší dobu. Jejím užitím rozvíjíme u dětí celou řadu schopností a dovedností.

Motivace u těchto dětí, jež tvoří spontánně a rády, není obtížná, avšak nesmí být vzhledem k jejich krátkodobé pozornosti příliš dlouhá. Děti stimulujeme zapojováním více smyslů (například ukázkou, kterou si mohou osahat) nebo krátkým rozhovorem. Zapojením smyslů předcházíme zároveň rychlé únavě dětí. Je tedy vhodné vybírat ke zpracování takové materiály, které jsou nápadné a zajímavé.

Během pedagogické praxe a výtvarné činnosti s dětmi s mentálním postižením v rámci volnočasových aktivit bylo potvrzeno, že velký vliv na úroveň výtvarné práce dětí má především osobnost pedagoga. Velmi záleží na jeho přístupu a vztahu k dítěti, citlivosti při výběru technik a materiálů, na pečlivosti jeho přípravy, jeho zkušenostech a odborném vzdělání.

Ověřením některých výtvarných technik vytváříme nabídku činností, které lze využít nejen během volnočasových aktivit, ale i ve výuce dětí s mentální retardací.

Literatura

Černá, M. et al. (2009). *Česká psychopedie*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1565-3.

Gregušová, H. (1989). *Výtvarné techniky v osobitnej škole.* Bratislava: KPU.

Hájek, B. (2008). Školní vzdělávací program. In B. Hájek, B. Hofbauer, J. Pávková, *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-473-15.

Hofbauer, B. (2008). Východiska, souvislosti, perspektivy. In B. Hájek, B. Hofbauer, J. Pávková, *Pedagogické ovlivňování volného času.* Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-473-1.

Švarcová, I. (2000). *Mentální retardace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-060-7.

Valenta, M., Müller, O. (2007). *Psychopedie.* Praha: Parta. ISBN 978-80-7320-099-2.

4. PROJEKTY DOBRÉ PRAXE V TANEČNĚ-POHYBOVÉ VÝCHOVĚ

4.1 Tělesná výchova s prvky tanečně-pohybové terapie

Autor projektu: Martina Vávrová

Cíl projektu
Cíle projektu byly určeny průnikem cílů výuky tělesné výchovy stanovených školním vzdělávacím plánem a principů tanečně-pohybové terapie:

- vést žáky k používání názvosloví vztahujícího se k částem těla a jeho pohybům a také k pozitivnímu vztahu k tělu;
- podpořit sebevědomí žáků a pomoci uvolnit stres a napětí;
- vytvořit mezi žáky prostředí ke spolupráci, vzájemnému naslouchání a oceňování přínosů druhých;
- podpořit respektování dohodnutých pravidel a komunikace mezi žáky;
- vést žáky k dodržování pravidel a hranic, které zaručují bezpečí ve skupině;
- vést žáky k ohleduplnosti a taktu.

Cílová skupina projektu (velikost, specifikace)
Cílovou skupinou byl 1. stupeň ZŠ pro děti se specifickými potřebami učení, od 1. do 5. třídy, maximální velikost třídy pro žáky je zde stanovena na 14 dětí. Tyto třídy navštěvují žáci, kteří potřebují individuálnější přístup v učení. Jsou to děti, kterým byly diagnostikovány poruchy učení, jako jsou dyslexie, dysgrafie, dyspraxie, či kterým byly diagnostikovány například ADHD, různé typy úzkostných poruch, poruchy autistického spektra včetně Aspergerova syndromu nebo například Tourettův syndrom.

Čas potřebný pro přípravu a realizaci
Projekt trval 2 školní roky od září 2017 do července 2019. Příprava projektu byla soustavná po dobu trvání projektu. Odehrávala se v návaznosti na jednotlivé hodiny TV, které trvaly 45 minut v intervalu 1x týdně pro každou třídu, tedy 1. až 5. V každé ze tříd se kromě hodin kreativní tělesné výchovy vyučovaly také klasické hodiny TV.

Pomůcky k projektu
padák, šátky, karimatky, míčky a míče různé tvrdosti a velikosti.

Kontraindikace k využití projektu
Jelikož se jednalo o hodiny TV, žáci měli představu katarzního vyběhání se, vyskákání a nebyli primárně připraveni na pohyb pro jeho expresivitu, estetičnost či reflektovat na pohyb jako takový. Přizpůsobila jsem tedy přístup a kreativní prvky ve výuce jsem střídala s tradičními tělovýchovnými, aby se dětem dostalo kýženého vybití energie po dlouhém sezení ve škole.

Popis projektu
Hodiny měly strukturu z koncepce hodin TV i byly inspirovány principy využití kreativního pohybu a tance ve skupinovém procesu. Hodiny byly členěny na rozehřátí, tematickou část a zklidnění (Payne, 1990). Rozehřátí na začátku hodiny připravilo děti na fyzickou aktivitu. Často probíhalo formou známých her, při kterých se běhá, postupně se ale jejich repertoár rozšiřoval. Tematická část děti připravila na daný pohyb, který dále více prohlubovala. Následovala část zklidnění na konci lekce.

Každá jednotlivá hodina vypadala jinak, vycházelo se také z momentálního nastavení třídy. Tematické celky se zaměřovaly na rytmus formou kroků, tleskání či zpívání, tělesné tvary a vzorce, využití prostoru v místnosti, osobního prostoru, rovnováhu v jednotlivců či dvojic, vnímání a ovládání těla, spolupráci i budování vztahů v pohybu i verbálně, různé kvality pohybu a kontrasty pohybu a klidu.

Pohybová a taneční ztvárnění byla podpořena asociací se zvířaty a mnohými formami jejich zobrazení, od pohybového přes zvukové po statické pozice, ve kterých děti chvíli setrvávaly. Představivost dětí byla povzbuzována verbálně i pohybově tak, aby jim to bylo příjemné. Závěrečná část zklidnění byla provázena prací s dechem, uvědoměním si těla, byly také využity prvky jógy.

Varianty práce
Variace probíhala v závislosti na věku, třídním kolektivu, schopnostech a dovednostech dětí a na jejich momentálním nastavení. První rok a druhý rok kreativní tělesné výchovy se od sebe lišily následujícím způsobem:

První rok projektu
Během prvního roku bylo více použito stání či sezení v kruhu na začátku a konci vyučovací hodiny. Děti reflektovaly na své pocity, úspěchy či neúspěchy v hodině a také nové skutečnosti, které si uvědomily. Při této technice docházelo ke ztišení u dětí a zaměření se více na sebe. Tento postup zároveň od dětí vyžadoval větší koncentraci a byl časově náročnější za předpokladu, že každý žák měl dostatek času na své sebevyjádření.

Druhý rok projektu
Využila jsem zkušenost z prvního roku pro změny v koncepci. Cíle samotné se nezměnily, způsob výuky jsem zaměřila více direktivně s větším důrazem na uvolnění nahromaděné energie formou her, ve kterých děti běhaly, či her strategických a silových. Práce v kruhu byla zachována s menším důrazem na verbální reflexi a setkávání v kruhu zůstalo pohybovou záležitostí.

Literatura

Payne, H. (1990). *Kreativní pohyb a tanec ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha: Portál.

5 MEDAILONKY AUTORŮ

Mgr. Pavla Boučková

Původní profesí učitelka v MŠ, po studiu učitelství pro 1. stupeň na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně pracovala v ZŠ, která se specializovala na práci s dětmi s poruchami učení. V základním školství pracovala 27 let. Od roku 2017 pracuje na ZUŠ na pozici pedagoga literárně-dramatického oboru. V rámci celoživotního vzdělávání se věnovala speciální pedagogice (Technická univerzita v Liberci, 2 roky), etické výchově (Univerzita Karlova v Praze, 2 roky), dramatické výchově a hodnotovému vzdělávání, zaměřenému na emoční inteligenci a formativní hodnocení.

Mgr. et Mgr. Martina Friedlová

Vystudovala jednooborovou psychologii, latinu, bohemistiku a hudební výchovu pro 3. stupeň. Je absolventkou výcviku v systemickém koučování a frekventantkou výcviku v transformační systemické terapii dle V. Satirové. Od roku 2005 se věnuje vzdělávání dospělých a vedení projektových týmů ve vzdělávání, na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a v neziskových organizacích. Byla autorkou a iniciátorkou projektu TERA, který se zaměřoval na umělecké terapie a možnosti jejich aplikací (http://tera.expresivniterapie.cz/). V současné době se věnuje lektorské činnosti, supervizi ve školství a v sociálních službách, koučování a terapeutické práci.

Mgr. Jana Gavendová

Žije a pracuje ve Zlíně jako speciální pedagožka a ředitelka Dětského domova, Mateřské školy, Základní školy a Praktické školy ve Zlíně. Celý svůj profesní život pracuje s dětmi a dospělými klienty s mentálním postižením. V letech 2010 až 2017 absolvovala kurzy Celostní muzikoterapie I.–III. na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Muzikoterapii pravidelně praktikuje s dětmi se zdravotním znevýhodněním ve své domovské instituci a dle možností také s dospělými lidmi, převážně rodiči postižených dětí.

Mgr. Petra Havránková

Po absolvování magisterského oboru Učitelství matematiky pro 2. stupeň ZŠ a Speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci pracuje od roku 2003 v Mateřské škole speciální, základní škole speciální a praktické škole Ibsenka Brno. Zpočátku působila jako učitelka přípravného ročníku základní školy speciální, několik let vyučovala na základní škole speciální a nyní působí v praktické škole. Podílela se jako spoluautorka na publikaci „Zkušenosti z aplikace nových metod práce při vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami“.

Mgr. Tereza Houšková

Vystudovala bakalářský i magisterský obor ve speciální pedagogice – dramaterapii. Nyní studuje doktorský studijní program na Ústavu speciálněpedagogických studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Ve svém výzkumu se zabývá tématem Wilderness therapy (Terapie divočinou) a jejím působením na duševní rozvoj mladistvého. Společně se svými kolegy nyní vyvíjí koncept práce Terapie divočinou v českém prostředí (nejen) pro dospívající v náročné životní situaci. Ve své práci s mladistvými také hojně využívá prvků expresivních terapií, a to především dramaterapie. Dále pracuje jako speciální pedagožka v Pedagogicko-psychologické poradně v Pelhřimově a jako lektorka programů všeobecné, selektivní a indikované primární prevence v P-centru Olomouc.

MgA. Jana Jurkasová

Vystudovala Dramatickou výchovu na DAMU v Praze (magisterské studium) a Speciální pedagogiku se zaměřením na dramaterapii (bakalářské studium). Pracovala a pracuje jako vyučující literárně-dramatického oboru na ZUŠ, Vyšší odborné školy herecké, je lektorkou na přehlídkách uměleckého přednesu a divadla hraného dětmi a studenty, působí jako externí lektorka Univerzity Palackého v Olomouci. V současné době ji můžete zastihnout také jako koordinátorku a divadelní lektorku v Divadle na cucky.

Mgr. Magda Kubíčková

Pracuje jako speciální pedagožka v Mateřské škole speciální, základní škole speciální a praktické škole Ibsenka Brno, příspěvkové organizaci. Na Masarykově univerzitě absolvovala studium oboru Speciální pedagogika a Expresivní terapie se zaměřením na arteterapii. Se zájmem se v rámci své pedagogické praxe věnuje expresivní tvorbě žáků, zejména výtvarné tvorbě. Působí jako lektorka odborných kurzů pro speciální pedagogy a pedagogy mateřských škol.

Bc. Radka Mašková

Působí 18 let jako učitelka mateřské školy v Žatci (http://www.msalergo.cz/). Vystudovala Střední pedagogickou školu v Mostě, obor vychovatelství. V roce 2009 ukončila bakalářské studium na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, obor Učitelství pro mateřské školy. V současné době studuje na Univerzitě Hradec Králové v navazujícím magisterském programu, v oboru Pedagogika předškolního věku se zaměřením na děti se speciálními potřebami. Mezi její mimopracovní aktivity patří hudba a moderování. V MŠ Alergo vede spolu se svou sestrou pěvecký sbor Broučci MŠ Alergo. Zabývá se rozvíjením komunikativních a sociálních dovedností v mateřské škole u dětí s odlišným mateřským jazykem.

Mgr. Radoslav Mesarč

Vystudoval Zlínskou vyšší odbornou školu umění, obor dramatická umění. Po absolvování spolupracoval jako herec a režisér s několika českými divadly. V roce 2018 dokončil studium speciální pedagogiky pro učitele na Masarykově univerzitě v Brně. V současné době pracuje v Mateřské škole speciální, základní škole speciální a praktické škole Ibsenka Brno a vede literárně-dramatický obor na základní umělecké škole v Pozořicích.

Mgr. Martin Dominik Polínek, Ph.D.

Vystudoval učitelství pro II. stupeň ZŠ (Př-Ov) na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, specializační studium Dramaterapeut – Herní specialista, rozšiřující studium Speciální pedagogika – etopedie a doktorské studium Speciální pedagogika, taktéž na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Absolvoval výcvik v Gestalt terapii. Je autorem několika divadelních her. Vede kurzy a semináře pro odborníky z pomáhajících profesí v rámci posilování jejich odborných a psychosociálních kompetencí. Je zakladatelem inkluzivního Tyjátru Modrodiv, z. s.

Mgr. Jitka Riedelová

Pracuje jako speciální pedagožka na Základní a praktické škole Arkadie, o. p. s. Vystudovala učitelství pro 1. stupeň se zaměřením na výtvarnou výchovu na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a na Univerzitě Karlově speciální pedagogiku pro učitele.

Mgr. et MgA. Magdaléna Strejčková

Absolventka oboru učitelství pro 1. stupeň ZŠ Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a oboru dramatická výchova na DAMU v Praze. Má několikaletou praxi na ZŠ, ve Sdružení D působí od roku 2008 jako lektorka, v současnosti i jako vedoucí osobnostněrozvojových a preventivních programů pro děti a jako autorka a spoluautorka některých programů. Je například spoluautorkou programů pro děti mladšího školního věku Méďové, Perníková chaloupka, Kryštofe, neblbni, Příběh pana Tydýta a také autorkou programů na podporu čtenářství Kouzelná baterka a Malý malým. Má bohatou manažerskou praxi se svými dětmi, vydala čtyři knížky fejetonů ze svého rodinného prostředí.

Mgr. et Mgr. Olga Svobodová

Vystudovala matematiku a výtvarnou výchovu na Pedagogické fakultě v Ústí nad Labem a speciální pedagogiku na Pedagogické fakultě v Olomouci. Vyučovala na základní škole a v zařízeních pro mládež se speciálními vzdělávacími potřebami. Věnuje se tvorbě s tradičními přírodními materiály a koláži. Vystavovala v Těšíkově (2006), Vsetíně (2000), Lanškrouně (2009), Šternberku (2011, 2014, 2016). Podílí se na vytváření a provozování interaktivního prostoru iiiLand (viz www.iiiland.cz) ve Šternberku.

Mgr. Jarmila Šiřická

Vystudovala Pedagogickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci, obor Učitelství: Matematika a hudební výchova pro 2. stupeň základní školy. V současné době působí na ZŠ Olomouc, Hálkova 4. Své praktické zkušenosti sdílí a konzultuje se členy České Orffovy společnosti, patří do týmu lektorů Tvořivé školy pro činnostní učení. Od roku 2010 je také externí vyučující na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci předmětu Didaktika hudební výchovy a náslechová praxe pro studenty oborů s hudební výchovou na 2. a 3. stupni vzdělávání. Ve své praxi se zabývá aktivním využitím moderních technologií při výuce.

Mgr. Jiří Taufer, Ph.D.

Je absolventem studia Učitelství pro 1. stupeň ZŠ na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a doktorského studia Teorie hudby a pedagogika na Katedře hudební výchovy Ostravské univerzity v Ostravě. Své pracovní nadšení dělí do následujících aktivit: je ředitelem

základní umělecké školy Rýmařov a zároveň učitelem hry na kytaru a hudební teorie. Dále je zakladatelem a dirigentem dětského orchestru ZUŠKABAND a dospělého pěveckého sboru Vox Montana. Organizuje vzdělávací aktivity pro děti i dospělé v českém i mezinárodním kontextu. Je také aktivním hráčem na klasickou kytaru a sitár a hudebním skladatelem. Dalšími svými profesemi je lektor (vzdělávání dospělých), webmaster, zastupitel města a podnikatel.

Prof. PaedDr. Milan Valenta, Ph.D.

Dramaterapeut, spisovatel, výtvarník a profesor speciální pedagogiky Univerzity Palackého v Olomouci. V oblasti speciální pedagogiky se zabývá především psychopedií, dramaterapií a osobnostně-sociálním výcvikem, je vedoucí oddělení expresivních terapií a osobnostně-sociálního rozvoje Ústavu speciálněpedagogických studií Univerzity Palackého v Olomouci a garant studia dramaterapie na pedagogické a filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Je autorem tří desítek odborných publikací zaměřených na speciální pedagogiku a na dramaterapii a také řady učebnic pro zvláštní, základní a střední školy.

M.A. et Mgr. Martina Vávrová, DiS.

Vystudovala mezinárodní sociální práci a po roční stáži v Kosovu, kde tančila s romskými dětmi, vstoupila do výcviku v Tanečně-pohybové psychoterapii na Goldsmiths v Londýně, který v roce 2015 dokončila. Od roku 2013 poskytuje individuální a skupinové terapie. V roce 2019 se stala předsedkyní Asociace tanečně-pohybové terapie ČR (TANTER). V současnosti pracuje převážně s dětmi s poruchami učení, vývojovými poruchami či s psychickými obtížemi. V minulosti pracovala také s dospělými s psychickými obtížemi či mentálním postižením a ve forenzním oddělení nemocnice pro lidi s duševním onemocněním. Kromě terapeutické práce se věnuje krizové intervenci na Lince bezpečí a pracuje jako lektorka primární prevence na mateřských, základních a středních školách. Mimo jiné je také lektorkou jógy.

PhDr. Jitka Žižková, Ph.D.

Vystudovala v letech 1979-1985 Konzervatoř v Teplicích (hlavní obor hra na klavír), absolvovala prací „**Česká obrozenecká píseň první poloviny 19. století**“ a koncertem s Janáčkovým cyklem „Po zarostlém chodníčku“ (1. řada). V roce 1994 ukončila studium muzikologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (zaměření diplomové práce: „Kancionál literátského bratrstva v Teplicích z roku 1566“), na téže fakultě pokračovala i postgraduálním studiem, které dokončila v roce 2007 (disertační práce: „Repertoár jednohlasých písní adventního a vánočního období v rukopisech Jana Táborského z Klokotské Hory“).

V rámci svého profesionálního působení poznala všechny tři stupně uměleckého hudebního vzdělávání (ZUŠ Chabařovice, Neštěmice: učitelka hry na klavír a hudební nauky, v letech 2003–2006 odborná asistentka na katedře hudební výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem: Didaktika hudební výchovy, Hudební recepce, Hudební psychologie, od roku 2002 až dosud učitelka hudebněhistorických předmětů, dějin kultury aj.). Je autorkou několika odborných článků, zatím posledním vydaným textem byl hudební komentář v rámci spolupráce na vzniku katalogu Regionálního muzea v Teplicích k oslavám výročí upálení Mistra Jana Husa (2015).

PaedDr. Eva Žváčková

Je absolventkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v oboru Speciální pedagogika. Ve Studiu Experiment pracuje od roku 2000 jako předsedkyně a lektorka kurzů. Stu-

dio Experiment, z. s., nabízí pravidelnou i nepravidelnou celoroční kurzovní činnost v oblasti estetické, výtvarné a dramatické výchovy. Vytváří kvalitní zázemí pro využívání volného času, neformální výchovu a vzdělávání, nekonzumní využívání volného času, prevenci kriminality a závislostí. Studio Experiment má uzavřenou smlouvu o partnerství se sdružením Jdeme Autistům Naproti, z. s.

Mgr. et Mgr. Martina Friedlová

Katalog projektů dobré praxe v hudební, dramatické, výtvarné, tanečně-pohybové a slovesné výchově

Výkonný redaktor Mgr. Emilie Petříková

Odpovědný redaktor Bc. Otakar Loutocký

Jazyková redakce Mgr. Jan Hejk

Technická redakce Jiřina Vaclová

Návrh a grafické zpracování obálky Ivana Perůtková

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.vydavatelstvi.upol.cz

www.vydavatelstviupol.cz

vup@upol.cz

1. vydání

Olomouc 2020

Neprodejná publikace

ISBN 978-80-244-5673-7 (online : PDF)

VUP 2020/0019 (online: PDF)

DOI: 10.5507/pdf.20.24456737